

TURİZM FAKÜLTESİ DERGİSİ

Yıl: 2019 Cilt: 22 Sayı: 1

ISSN: 2687-1912

TURİZM FAKÜLTESİ DERGİSİ

ISSN: 2687-1912

İmtiyaz Sahibi

Prof. Dr. İrfan YAZICIOĞLU

Turizm Fakültesi Dekanı

DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Azize HASSAN	<i>Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Kurban ÜNLÜÖNEN	<i>Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Kurtuluş KARAMUSTAFA	<i>Kayseri Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Oktay EMİR	<i>Anadolu Üniversitesi</i>
Doç. Dr. Burhan KILIÇ	<i>Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi</i>
Doç. Dr. Cüneyt TOKMAK	<i>Eskişehir Osmangazi Üniversitesi</i>
Doç. Dr. Elbeyi PELİT	<i>Afyon Kocatepe Üniversitesi</i>

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Doç. Dr. Hakan KOÇ

Editör

Dr. Öğr. Üyesi M. Murat KIZANLIKLI

Yardımcı Editör

Arş. Gör. Dr. Cemal Ersin SİLİK

HAKEM KURULU

Prof. Dr. Ahmet TAYFUN	<i>Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Ali YAYLI	<i>Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Arzu KLIÇILAR	<i>Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Bilgehan GÜLCAN	<i>Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Cafer TOPALOĞLU	<i>Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Fügen Durlu ÖZKAYA	<i>Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi</i>
Prof. Dr. R. Pars ŞAHBAZ	<i>Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Selma Meydan UYGUR	<i>Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Umut AVCI	<i>Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Yasin BOYLU	<i>Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Yüksel ÖZTÜRK	<i>Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi</i>
Doç. Dr. Ece KONAKLIOĞLU	<i>Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi</i>
Doç. Dr. Evren GÜÇER	<i>Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi</i>
Doç. Dr. Gonca Güzel ŞAHİN	<i>Atılım Üniversitesi</i>
Doç. Dr. Mehmet Alparslan KÜÇÜK	<i>Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi</i>
Doç. Dr. Menekşe CÖMERT	<i>Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi</i>
Doç. Dr. Murat ÇUHADAR	<i>Süleyman Demirel Üniversitesi</i>
Doç. Dr. Mustafa AKSOY	<i>Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi</i>
Doç. Dr. Özlem ALTUNÖZ	<i>Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi</i>
Doç. Dr. Saniye Gül GÜNEŞ	<i>Selçuk Üniversitesi</i>
Doç. Dr. Yalçın ARSLANTÜRK	<i>Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi</i>
Dr. Öğr. Üyesi Ali İSKENDER	<i>Atatürk Üniversitesi</i>
Dr. Öğr. Üyesi Ali SOLUNOĞLU	<i>Kırıkkale Üniversitesi</i>
Dr. Öğr. Üyesi Emin ARSLAN	<i>Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi</i>
Dr. Öğr. Üyesi Emrah KESKİN	<i>Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi</i>
Dr. Öğr. Üyesi Emrah ÖRGÜN	<i>Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi</i>
Dr. Öğr. Üyesi Ertuğrul DÜZGÜN	<i>Gümüşhane Üniversitesi</i>
Dr. Öğr. Üyesi Kemal Gürkan KÜÇÜKERGİN	<i>Atılım Üniversitesi</i>
Dr. Öğr. Üyesi Mehtap Yücel GÜNGÖR	<i>Anadolu Üniversitesi</i>
Dr. Öğr. Üyesi Murat BAYRAM	<i>Pamukkale Üniversitesi</i>
Dr. Öğr. Üyesi Ozan ÇATIR	<i>Uşak Üniversitesi</i>
Dr. Öğr. Üyesi Özgür YAYLA	<i>Akdeniz Üniversitesi</i>
Dr. Öğr. Üyesi Serdar ÇÖP	<i>Gelişim Üniversitesi</i>
Dr. Öğr. Üyesi Üzeyir KEMENT	<i>Bingöl Üniversitesi</i>
Dr. Öğr. Üyesi Yakup ÖZTÜRK	<i>Çankırı Karatekin Üniversitesi</i>
Dr. Öğr. Üyesi Yasin KELEŞ	<i>Ondokuz Mayıs Üniversitesi</i>

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi

06830 Gölbaşı / Ankara

0 312 485 14 60

turizm@hbv.edu.tr

www.turizm.ahbv.edu.tr

İÇİNDEKİLER**Destinasyon Çekicilik Unsuru Olarak Gastronomi Müzeleri: Oleatrium Zeytin ve Zeytinyağı Tarihi Müzesi Örneği**

Merve Çetin & Saime KÜÇÜKKÖMÜRLER.....1-17

*Araştırma Makalesi***Sürdürülebilir Turizm Planlaması ve Yönetimi: GAP Turizm Master Planı'na Eleştirel Bir Bakış**

Nurcan BARAN & N. Aydan SAT.....18-49

*Olgu Sunumu***Boş Zaman ve Rekreasyon ile Turizm Arasındaki İlişki Üzerine Akademik Bir Araştırma**

Ali İSKENDER.....50-59

*Olgu Sunumu***Somut Olmayan Kültürel Miraslarımızdan Biri Olan Zeytinyağının Günümüz Halk Hekimliğinde Kullanımı: Muğla Örneği**

Saime KÜÇÜKKÖMÜRLER & Ferah Öztekin ULUKSAR.....60-80

*Araştırma Makalesi***Mesleki ve Teknik Liselerde Yeni Oluşturulan Sivil Havacılık Yer Hizmetleri Alan Eğitiminin Değerlendirilmesi**

Ayşe SOMUNCU.....81-108

Araştırma Makalesi

Destinasyon Çekicilik Unsuru Olarak Gastronomi Müzeleri: Oleatrium Zeytin ve Zeytinyağı Tarihi Müzesi Örneği ¹

Merve ÇETİN ^a

Saime KÜÇÜKKÖMÜRLER ^b

Öz

Gastronomi müzeleri kültürlerin yiyecek içecek alışkanlıklarının kaydedilmesini sağlayarak bu tür kültürel değerlerin korunmasını gelecek nesillere aktarılmasını ve devamlılığını sağlamaktadır. Yiyeceklerin tarihçesi, üretimi, hazırlanması ile sunumu ve bu aşamasında kullanılan araç gereçler ile ilgili bilgiler sunan gastronomi müzeleri bölgedeki turizm faaliyetlerinde sağladığı katkılar açısından önemli bir konuma sahiptir. Bu çalışmada önemli bir çekicilik unsuru olan 2012 yılında hizmete açılan Oleatrium Zeytin ve Zeytinyağı Tarihi Müzesi'nin turizmde çekicilik unsuru olarak kullanılması ve bölgenin turizm faaliyetlerine katkısı incelenmiştir. Araştırma örnek olay incelemesi şeklinde yürütülmektedir. Zeytinyağı müzesi ile ilgili detaylı betimlemeler yapabilmek için, gözlem ve çalışanların görüşleri derlenerek somut olmayan kültürel miras kavramı kapsamında, gastronomi müzelerinin yeri ve önemi açısından değerlendirilmeye çalışılmaktadır. Sonuç olarak gastronomi müzelerinin başarılı örneklerinden biri olan Oleatrium Zeytin ve Zeytinyağı Tarihi Müzesi'nin Kuşadası'ndaki turizm faaliyetlerine bir canlılık ve farklılık kazandırdığı yıldan yıla buraya gelen turist sayısındaki artış ile ispatlanmaktadır. Aynı zamanda bu müze bir çekicilik unsuru olarak turistlerin haz duygularına hitap etmekte ve destinasyonun tercih edilebilirliğini ve gastronomik kimliğini güçlendirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Destinasyon çekiciliği, Gastronomi müzesi, Oleatrium Zeytin ve Zeytinyağı Tarihi Müzesi.

Dergiye ilk gönderim: 01.04.2018

Makale Kabul: 15.12.2018

¹ Bu çalışma 4-8 Ekim 2017 tarihinde düzenlenen I. Uluslararası Turizm ve Kültürel Miras Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

^aAnkara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, Arş. Gör., merve.cetin@hbv.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-4191-9019>

^bAnkara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, Doç. Dr., saime.kucukkomurler@hbv.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-7893-7472>

Gastronomic Museums as a Destination Attraction: Oleatrium History of Olive and Olive Oil Museum Example

Abstract

Gastronomy museums preserving such cultural values to be saved by providing food and drink habits of the cultures of the transfer and provide continuity for future generations. The gastronomic museums that provide information about the history, production, preparation and presentation of food have an important place in terms of contributing to tourism activities in the region. In this study, the contribution of the Oleatrium Olive and Olive Oil Historical Museum, which was opened to service in 2012 as an important attraction factor, as an attractiveness element in tourism and its contribution to the tourism activities of the region has been examined. The research is conducted as a case study. In order to make detailed representations about the olive oil museum, document scanning, observation and gathering of employees and visitors are tried to be evaluated in terms of place and importance of gastronomy museums within the concept of intangible cultural heritage. As a result, the Oleatrium Olive and Olive Oil Historical Museum, which is one of the most successful examples of gastronomy museums, has been proved by the increase in the number of tourists coming here from the year that it brings vitality and difference to the tourism activities in Kuşadası. At the same time, it appeals to the pleasures of tourists as a charm element and strengthens the preference and gastronomic identity of destination.

Keywords: Destination attraction, Gastronomy museums, Oleatrium Olive and Olive Oil Historical Museum.

GİRİŞ

Yemek, beslenme ve biyolojik olarak canlıların hayatta kalabilmesi ve hayatlarını sürdürebilmesi için vazgeçilmez bir unsurdur. Ancak yemek sadece temel bir ihtiyaç değil aynı zamanda bölgesel kültürün temel unsurlarından biri olarak görülmektedir (Quan ve Wang, 2004). Tarih içerisinde yerel halkın gıda üretimi ve tüketimi ile ilgili geliştirdiği yöntem, gelenek, alışkanlık, aletler, uygulamalar, etkinlikler, kutlamalar gibi unsurlar yerel gastronominin temel parçasını oluşturmaktadır.

Toplumların yiyecek-içecek kültürlerini yansıtan gastronominin, farkındalığının gün geçtikçe arttığı ve bölge halkına önemli derecede katkı sağladığı bilinmektedir. Son zamanlarda farklı bölgelerin mutfaklarına duyulan ilginin artmasıyla birlikte turizm gelirlerinden payını arttırmak isteyen ülkeler sahip olunan mutfak kültürünün

zenginlikleri ve yiyecek-içecek faaliyetlerinde bölgeye has üstünlükleri yani gastronomi çekiciliklerini turistik ürün olarak kullanmaktadırlar (Küçükaltan, 2009; Selwood, 2003). Çekicilikler seyahat ve turizm endüstrisinin temellerinden biri olarak kabul edilmektedir (Özdemir, 2008). Destinasyonların çekicilik faktörleri, turistlerin seyahat isteğinin oluşmasında motivasyonel baskı etkisi göstermektedir (Göker, 2011). Bir destinasyonun sahip olduğu tarihi varlıkları ve kültürel mirasları en önemli çekicilik unsurlarındandır. Gastronomi kültürel miras olması dolayısı ile kuvvetli bir destinasyon çekicilik unsurudur ve turistlerin destinasyonla ilgili beklentileri arasında ilk sıradadır (Güzel Şahin ve Ünver, 2015; Selwood, 2003). Gastronomik değerler bir destinasyonu rakiplerinden farklılaştıran ve dolayısıyla sürdürülebilir rekabet üstünlüğü elde etmeye katkı sağlayan en önemli unsurlardan biri olarak görüldüğü için destinasyon çekicilik unsuru olarak kullanılabilir (Du Rand ve Heath, 2006). Bu nedenle destinasyonların sahip olduğu yerel mutfak kültürü en değerli çekiciliklerinden biri olarak görülmektedir (Özdemir, 2008:37; Cohen ve Avieli, 2004).

Gastronomik varlıkların ana çekim unsuru olarak kullanıldığı gastronomi turizmi, daha önce yaşanmamış bir yiyecek içecek deneyimi için farklı bir mutfak kültürünü keşfetmek amacıyla gidilen bölgede yiyecek üreticilerini, restoranları, yemek festivallerini, müzelerini ve özel alanları ziyaret etmek amacıyla yapılan seyahatler olarak tanımlanmaktadır (Long, 2003:21; Harrington ve Ottenbacher, 2010; Yüncü, 2010: 29). Turistlerin yeni ve özgün deneyimler yaşaması gastronomiyi önemli ziyaret nedenlerinden biri haline getirmiştir (Rand ve Heat, 2006: 210).

Gastronomi turizmi yerel kültürlerin mutfakları hakkında öyküler içermekte, yerel kültürü ve kimlikleri temsil eden özel bilgiler sunmaktadır (Long, 2004; Ignatov ve Smith, 2006; Smith and Xiao, 2008). Dolayısıyla mutfak kültürünü yansıtan gastronomi müzeleri, bölge kültürü hakkında bilgi sahibi olmanın en önemli araçlarından biri olarak görülmektedir. Gastronomi müzelerinin varlığı ve bu müzelerin tanıtımı, destinasyonun turistik çekim gücünü ve kaliteli turist sayısını arttıracığı düşünülmektedir. Bununla birlikte gastronomi müzeleri bölgenin destinasyon pazarlamasında ön plana çıkartılabilmesi ve bölgenin gastronomik kimlik kazanması açısından oldukça önemlidir (Mankan, 2017; Yılmaz ve Şenel, 2014).

Bu kapsamda bu çalışma ile 2012 yılından itibaren özel müze statüsünde faaliyet gösteren Oleatrium Zeytin ve Zeytinyağı Tarihi Müzesi örnek olay olarak incelenmiştir. Başarılı bir gastronomi müzesi örneği olan bu müzenin kuruluşu, proje içeriği ve bölgedeki turizm faaliyetlerine katkısı incelenmiştir. Oleatrium Zeytin ve Zeytinyağı Tarihi Müzesi çalışanları ile müzeye ilişkin sorulardan oluşan bir görüşme gerçekleştirilerek bu görüşmeden elde edilen analiz ve katılımlı gözlem sonuçlarına yer verilmiştir. Elde edilen sonuçlar, Türkiye’de yeni yeni önem kazanmaya başlayan gastronomi alanına katkı yapmasının yanı sıra yemek, kültür ve tarihi bir anda sunan bu tür müzelere gereken önem ve ilginin gösterilmesi açısından önemlidir.

GASTRONOMİ MÜZELERİ

Uluslararası Müzeler Komitesi tarafından müze “insanlığın maddi ve manevi mirasını barındıran, koruyan, araştıran, ileten ve sergileyen; eğitim, araştırma ve eğlence amaçlı toplumun ve toplum gelişiminin hizmetinde halka açık kar amacı gütmeyen daimi kuruluşlar” olarak tanımlanmaktadır (ICOM, 2007: 2).

Müzeler İç Hizmet Yönetmeliği’nde ise müze; “Kültür varlıklarını tespit eden, ilmi metotlarla açığa çıkaran, inceleyen, değerlendiren, koruyan, tanıtan, sürekli ve geçici olarak sergileyen, halkın kültür ve tabiat varlıkları konusundaki eğitimini, bedii zevkini yükselten, dünya görüşünü geliştirmede tesirli olan daimi kuruluştur” şeklinde tanımlanmaktadır (Müzeler İç Hizmetler Yönetmeliği, 1990). Yapılan tanımlardan hareketle müzelerin toplumların bilimsel ve kültürel gelişimini yansıtarak kültürel değer üretimini hedeflediklerini söylemek mümkündür.

Müzeler, müzecilik alanındaki farklılaşma ve rekabet nedeniyle işlevlerini arttırma ve farklılaşma çabası içine girmiştir (Tobelem,1997). Müzelerin bu yöndeki çabalarının artmasıyla birlikte farklı kategorideki müzeler gün geçtikçe artmaktadır. Bu çabanın içerisinde yer alan farklı kategorideki müzelerden biri de gastronomi müzeleridir (Yılmaz ve Şenel, 2014).

Gastronomi müzeleri gastronomi turizmüne artan ilgi ile birlikte, mutfak kültürüne ait değerlerin iç ve dış turistlere tanıtılması ve aktarılması amacıyla büyük önem arz etmektedir. Yiyeceklerin tarihçesi, üretimi, hazırlanması ile sunumu ve bu aşamasında kullanılan araç gereçler ile ilgili bilgiler sunan gastronomi müzeleri, gastronomi

gelişiminin önemli göstergelerinden biri olarak kabul edilmektedir (Hjalager ve Richards, 2002; Bekar ve ark. 2017).

Gastronomi müzeleri kültürlerin yiyecek içecek alışkanlıklarının kaydedilmesini sağlayarak bu tür kültürel değerlerin korunmasını gelecek nesillere aktarılmasını ve devamlılığını sağlamaktadır. Bölgenin gastronomi kültürünün korunması ve tanıtılması açısından gastronomi müzeleri önemli araçlardan biri olarak görülmektedir (Çağlı, 2012).

İpar (2011)' a göre tarihi açıdan önemli bir konuma sahip, tarihi miraslarını koruyarak, o eserlerin yapıldığı dönemleri yansıtan bir alan içerisinde, etkin bir sunumla birlikte turistlerin ziyaretine açılan destinasyonlar, dünya genelinde çok sayıda turist çekmektedirler. Bu nedenle kültürel mirasa dayalı gastronomi müzeleri, gerek farklı kültürlerin yeme içme alışkanlıklarının kaydedilmesi ve gelecek nesillere aktarılması, gerekse bu değerlerin birer turistik pazarlama ürünü haline gelmesi bakımından kentlerin önemli destinasyon çekiciliklerinden biri olarak görülmektedir (Bekar ve ark., 2017).

Gastronomi amacıyla seyahat eden turistler gittikleri yerlerde gastronominin tarihi, gelenekleri ve teknikleri ile ilgili bilgi edinebilecekleri bu müzeleri aramaktadırlar (Aksoy ve Sezgi, 2015). Başka bir ifadeyle bu müzeler gastronomi turizmine duyulan ilgiyi arttırmada da önemli bir yere sahip olmaktadır ve bölgeye gastronomi turizmi için gelen turistlere büyük bir çekicilik sunmaktadır.

YÖNTEM

Araştırma Kuşadası, Oleatrium Zeytin ve Zeytinyağı Tarihi Müzesi'nde gerçekleşmiştir. Bu müze geçmişten günümüze zeytin ve zeytinyağının üretimi, kullanım alanları ile ilgili bilgilerinin verildiği, üretim aşamalarının tanıtıldığı, zeytinyağının tadımının yapıldığı zeytin ve zeytinyağı temalı kurulan bir müzedir. Oleatrium Zeytin ve Zeytinyağı Tarihi Müzesi, Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı özel müze konumundadır. Bu müze zeytinyağının Anadolu ve Akdeniz tarihi ile bağını yansıtmak, zeytinyağının tarihsel serüvenini gelecek nesillere aktarmak amacıyla oluşturulmuştur.

Zeytinyağı müzesi ile ilgili detaylı betimlemeler yapabilmek için gözlem ve çalışanların görüşleri derlenerek somut olmayan kültürel miras kavramı kapsamında, gastronomi müzelerinin yeri ve önemi açısından değerlendirilmeye çalışılmaktadır. Araştırma bireysel görüşme tekniği kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Literatürden yola çıkarak

görüşme soruları hazırlanmıştır. Hazırlanan soru ifadelerinin açık ve anlaşılır olmasına özen gösterilmiş, katılımcıyı yönlendirici ya da etkileyici ifadelerden kaçınılmıştır. Görüşmede şu sorular yöneltilmiştir.

1. Oleatrium Zeytin ve Zeytinyağı Tarihi Müzesi'nin kuruluş amacı nedir?
2. Müzeye yılda kaç ziyaretçi geliyor?
3. Ziyaretçilerin sosyo-demografik özellikleri nelerdir?
4. Müzeyi tanıtmak ve turizme açmak için ulusal ve uluslararası düzeyde hangi faaliyetler yürütülüyor?
5. Müzenin geleceği için projeler nelerdir?
6. Bölgede zeytinyağını teşvik etmek için hangi faaliyetler yürütülüyor?
7. Müzenin turizm faaliyetlerinde kullanımını geliştirmek için neler yapılabilir?

Araştırma kapsamında görüşmeler yüz yüze gerçekleştirilmiş ve ses kaydı yapılmıştır. Görüşmeler 04.09.2017 tarihinde müzede çalışan 3 kişi (Sanat tarihi uzmanı, zeytinyağı tadım uzmanı, müze görevlisi) ile bireysel olarak gerçekleştirilmiştir. Müze kurucusu ile görüşme gerçekleştirilmek istenmiş fakat kendisi vaktinin olmamasından dolayı görüşmeye katılamamıştır. Görüşmeler toplamda 180 dakika sürmüştür. Araştırma kapsamında görüşülen kişilere aynı görüşme formu uygulanmıştır. Görüşme sırasında ses kaydının yanı sıra araştırmacı tarafından notlarda tutulmuştur. Ayrıca araştırmacı tarafından sahadaki gözlemler sırasında fotoğraflar çekilmiştir ve müzenin web sayfasından yararlanılmıştır. Kayıtlar daha sonra metne dönüştürülmüştür.

BULGULAR

Oleatrium Zeytin ve Zeytinyağı Tarihi Müzesi'ne ilişkin katılımlı gözlem ve görüşmeye ilişkin elde edilen bulgular aşağıda yer almaktadır.

Gözleme İlişkin Bulgular

Oleatrium Zeytin ve Zeytinyağı Tarihi Müzesi, Türkiye'de ve dünyada zeytinyağı tarihine ışık tutan önemli müze örneklerinden birini teşkil etmektedir. Aydın'ın Kuşadası ilçesinde bulunan Oleatrium Zeytin ve Zeytinyağı Tarihi Müzesi, dışarıdan bir zeytinyağı fabrikası görünümünde yapılmıştır. Müzenin mimarisinde inşaat malzemesi olarak

malzemelerin sürdürülebilirliğini ve orijinalliklerini korumak ve devam ettirmek adına mümkün olduğunca yerel ve orijinal çıkma/söküm ürünler (harman tuğla-taş-ahşap vb.) kullanılmıştır. Müze çalışanlarının aktardığına göre müzenin giriş kapısı Konya veya Karaman'dan getirilmiş olup yaklaşık olarak Anadolu Selçuklu Devleti döneminden kalma han veya avluya ait bir kapı olduğu düşünülmektedir.

Resim 1: Müzenin girişi

Kaynak: Araştırmacı tarafından çekilmiştir.

Müze kapısından girişte bir karşılama salonu (lobi) yer almaktadır. Lobi bölümünde karşılanan ziyaretçilere tanıtım, sunum, tadım ve film gösterimi ile sergi alanıyla ilgili bilgilendirme yapılmaktadır. Burada aynı zamanda müzeye ilişkin hediyelik eşyalar, zeytinyağları, şaraplar ve müze girişi için jeton satılan bir market bulunmaktadır.

Oleatrium Zeytin ve Zeytinyağı Tarihi Müzesi 3.000 m² lik bir kullanım alanına sahiptir. Dış bahçe, iç bahçe, lobi ve 11 adet sergileme salonundan oluşmaktadır. Bu sergileme salonlarından birinde ise şarabın ve zeytinyağının birbirinden gerek üretim, gerek kullanım ve gerekse ticaret olarak ayrılmamış iki dost gibi olmasından dolayı şarabın üretimine ilişkin canlandırmalar bulunmaktadır. Müzede antik dönemden günümüze kadar olan süreçte (MÖ 2 binden itibaren) tarihsel sıralama ile zeytinyağı üretiminde

geliştirilen teknolojiler ve zeytinyağının farklı kullanım alanları; eserler ve canlandırmalarla hikâyeci bir üslupta anlatılmaktadır.

Resim 2: Müzede zeytinyağı üretimine ilişkin canlandırma

Kaynak: Araştırmacı tarafından çekilmiştir.

Müzede bulunan 11 salon sırasıyla;

- Arkaik Dönem: Orijinali Urla/Klazomenai’da sergilenen ışlık modeli
- Geçiş Dönemi: Ayak Yağı Salonu - Her Daim Dönem/Kadim dönem
- Aydınlatma Bölümü
- Roma Dönemi
- Roma Hamamı ve Sabun İmalatı Bölümü
- Erken Bizans Dönemi
- Toplu Sunum: Farklı tipte presler/mengeneler
- Geç Bizans/Erken Osmanlı Dönemi
- Erken Sanayi Dönemi: Buhar ve Dizel Makineler
- Elektrikli Dönem: Geleneksel taş baskı sulu sistemleri.

- Şaraphane: Zeytinin yetiştiği her yerde yetişen ve zeytinyağına yakınlığı ile bilinen şarabın üretimi ile ilgili araç/gereç ve yöntemler

Doğal hayata ve doğaya önem veren bir anlayışla gerçekleştirilen bu projenin bahçesinde ise yurtdışından getirilen ağaçlar ile doğal hayata katkıda bulunmak istenmiştir. Burada manolya, hünnap, tarçın, kekik bulunmaktadır.

Müzenin tanıtımına yönelik broşürü bulunmaktadır fakat halen broşürlerini geliştirmek amacıyla çalışmalara devam edilmektedir. Sosyal medyada ise kendilerini tanıtmak amacıyla sosyal ağlar kullanılmaktadır. Bununla birlikte müzenin kendine ait güncel, yeterli bilgilendirmeye sahip internet sitesi bulunmaktadır. Müze içerisinde çalışan görevliler zeytin ve zeytinyağının tarihi gelişim sürecine ilişkin gerekli olan bilgiyi verebilecek donanıma sahip ve oldukça misafirperverlerdir.

Görüşmeye İlişkin Bulgular

Müzesinin Kuruluş Amacı

Zeytinyağı üretimi ve kullanımı ile ilgili 2500 yıl öncesinden günümüze uzanan Oleatrium'un proje ve inşaatı 2009 yılı Mayıs ayında başlamıştır. 2011 yılı Mayıs ayında “Oleatrium Sergi Salonu” olarak hizmete açılmıştır. 2012 yılında ise Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı özel müze statüsü almıştır. Müze, zeytinyağının 2 bin 500 yıl öncesinden başlayarak, erken sanayi dönemine uzanan süreci sergiliyor. Aralarında Urla'daki Klozemenai'nin bir örneği de olduğu yüzlerce zeytinyağı üretim aracı canlandırmalar aracılığıyla anlatılıyor.

3000 m²' lik alana yayılmış olan Oleatrium Zeytin ve Zeytinyağı Tarihi Müzesi'nin Avrupa'nın en büyük zeytinyağı müzesi olduğu ifade edilmektedir. Müzeye ziyaret amacıyla gelen turistlerin hem zeytinyağı ile bilgilerinin artırılması hem de farklı deneyimlerin kazandırılması hedeflenmektedir. Buraya gelen turistlere antik dönemden günümüze kadar olan süreçte (MÖ 2 binden itibaren) tarihsel sıralama ile zeytinyağı üretiminde geliştirilen teknolojiler ve zeytinyağının farklı kullanım alanları; eserler ve canlandırmalarla anlatılmaktadır. Bunun yanında ziyaretçilere zeytinyağı tadımı yaptırılmakta ve isteyenler için satış işlemi gerçekleştirilmektedir.

Müzedede sergilenen tüm objeler, sabır ve itina ile koleksiyon haline getirmiş olan Sn. Hasan Tonbul ve eşi Sn. Gürsel Tonbul'un yaklaşık 30 yılı aşkın emeğinin sonucudur. Müzenin kuruluş amacına ilişkin müze çalışanı sanat tarihi uzmanı olan Ceylan Hanım müzenin kuruluş amacına ilişkin bilgileri aktarmıştır.

“Anadolu kültüründe var olan zeytin ve zeytinyağının tarihi gelişim serüveninin gelecek nesillere aktarılması, hem bölge hem de bölge halkına katkıda bulunması amacıyla bu müze kurulmuştur. Kurucularının yaşamış oldukları topraklara katkı sağlamak amacıyla kendi saygı, sevgileri neticesinde sosyal sorumluluk projesi gibi yürütmüş oldukları projedir.”

Müzedede görevli olan Fikri Bey tarafından müzeye ilişkin şöyle bilgiler verilmiştir.

“30 yıl boyunca toplanan zeytinyağına ilişkin malzemelerin sergilendiği bu müze bizim için önemli olan kültürel değerlerimize sahip çıkmamız adına oldukça önemlidir.”

Resim 3: Müzede sergilenen farklı tipte presler/mengeneler

Kaynak: Araştırmacı tarafından çekilmiştir.

Oleatrium Zeytin ve Zeytinyağı Tarihi Müzesi zeytin ve zeytinyağının tarihi gelişim sürecinin gelecek nesillere aktarılması, ziyaretçilere ilham vermesi, onları bilgilendirmesi

ve dünyaya ölümsüz miras bırakmak amacıyla kurulmuştur. Oleatrium Zeytin ve Zeytinyağı Tarihi Müzesi de bu misyon bilinciyle, antik dönemde zeytinin zeytinyağına nasıl dönüştüğünün hikâyesini günümüze aktarmayı amaçlayan eşsiz bir müzedir. Müzedeki tarihi objeler, zeytinyağının ortaya çıkışının ötesinde, dönemin yaşam şekli hakkında faydalı bilgiler de aktarmaktadır.

Resim 4: Erken Sanayi Dönemi'ne ilişkin bölüm

Kaynak: Araştırmacı tarafından çekilmiştir.

Ayrıca müzenin dışında zeytinyağı üretim tesisi bulunmaktadır ve burada zeytinyağı üretimi yapılmaktadır. Müzeyi ziyarete gelen yerli ve yabancı turistlere zeytinyağı tadımı yaptırılmaktadır. Aynı zamanda bu proje ile Türk zeytinyağının tanıtımı da yapılmaktadır. Müze gezisinin sonunda yerli ve yabancı turistlere zeytinyağı satış işlemleri de gerçekleştirilmektedir.

Ziyaretçilerine İlişkin Bilgiler

2015 yılında 14.000, 2016 yılında 12.000 ve 2017 yılında ise 3.000 kişi tarafından müze ziyaret edilmiştir. 2017 yılında turizmde yaşanan sıkıntılar nedeniyle ziyaretçi sayısında düşüş yaşanmıştır. Ziyaretçi, yoğunluğu turizmin yoğun olduğu yaz aylarında artmaktadır. Müzeyi ziyarete gelen turistlerin ise çoğunlukla Avrupa ülkelerinden geldiği belirtilmiştir.

Tanıtımı ve Turizme Yönelik Gerçekleştirilen Faaliyetler

3.000 m² lik bir kullanım alanına sahip olan Oleatrium Zeytin ve Zeytinyağı Tarihi Müzesi Avrupa'nın en büyük zeytinyağı müzesidir. Dış bahçe, iç bahçe, lobi ve 11 adet sergileme salonundan oluşan bu müze yerli ve yabancı turistler için önemli bir çekicilik unsuru olduğu belirtilmektedir. Müzenin tanıtımına ve bölgedeki turizm faaliyetlerine katkıyı artırmak amacıyla çeşitli faaliyetlerde bulunmaktadır. Müzede çalışan Mahmut Bey'den müzenin tanıtımına ilişkin verilen bilgiler şöyledir.

“Müzenin tanıtımı ile ilgili sosyal ağları etkin bir şekilde kullanmaktayız, müzenin kendisine ait olan bir internet sitesi mevcuttur. Bu site güncel olarak düzenlenmektedir, yaptığımız etkinliklere ilişkin olarak fotoğraflar yüklenmektedir. Ayrıca yine tanıtım amacıyla çeşitli televizyon kanallarına konuk olduk. Bunun yanı sıra seyahat acentaları ile anlaşmalar yapabilmek adına dünyadaki 50 seyahat acentası sahibini müzeye davet ettik, geçen hafta onları ağırladık. Bu gibi faaliyetler ile hem müzenin bilinirliğini hem de bölgenin turizm potansiyelinin arttıracağımızı düşünüyoruz.”

Görüşmeden elde edilen sonuçlardan hareketle Oleatrium Zeytin ve Zeytinyağı Tarihi Müzesi'nin tanıtımına ilişkin basılmış tanıtıcı kaynakların şu an için sınırlı sayıda olduğu görülmüştür. Ancak buna ilişkin çalışmalarının devam etmekte olduğu belirtilmiştir. Tanıtıma ilişkin sosyal medya ve TV kanallarını kullanıldığı belirtilmiştir. Fakat daha çok buraya gelen ziyaretçiler tarafından tanıtımlarının yapıldığı belirtilmektedir.

Resim 5: Müzede zeytinyağı üretimine ilişkin canlandırma

Kaynak: Araştırmacı tarafından çekilmiştir.

Müzedede gerçekleşen görüşmelerde müze çalışanları tarafından müzenin turizme yönelik gerçekleştirdiği faaliyetlere ilişkin bilgiler aktarılmıştır. Bu bilgiler kapsamında daha çok çocukları hedef aldıkları onlarda müze kültürünün gelişmesini hedefledikleri için çocuklar ile çeşitli etkinlikler düzenlenmektedirler. Bu etkinlikler kapsamında 3-6 yaş arası çocuklar ile birlikte zeytin hasadı, zeytin sıkımına ilişkin etkinlikler düzenlenmektedir.

Müzedede düzenlenen etkinliklerde asıl hedefin çocuklar olduğu, onlara müze kültürünü kazandırmak amacıyla hareket edileceği belirtilmiştir. Mahmut Bey şunları belirtmiştir:

“Bu müzede asıl amacımız müzenin gelişmesi amacıyla çocuklara yöneleceğimiz onlara müze kültürünü kazandırmak amacıyla hareket edeceğiz, müzelerin sıkıcı bir yer olmadığını anlatmaya çalışacağız. Bunun için 3-6 yaş arası çocukların müze kültürünün oluşması amacıyla onları buraya davet edip onlara yönelik etkinlikler düzenleyerek onlara müzede nasıl davranmamız gerektiğini, neden müzeleri ziyaret etmeliyiz, müzede bulunan herhangi bir eşyaya neden dokunmamız gerektiğine ilişkin eğitici programlar gerçekleştiriyoruz.”

Yapılan görüşmelerde müzenin turizm faaliyetleri kapsamında daha çok kullanılabilmesi adına gerekli olan tanıtım çalışmalarının yapıldığı ve zeytinyağının tanıtımı amacıyla fuarlara katıldıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca buraya gelen turistlere zeytinyağı tadımının nasıl yapılacağına dair zeytin tadım uzmanı tarafından kapsamlı bilgiler verildikten sonra

zeytinyağı tadımı gerçekleştirilmektedir. Yeni ve farklı deneyim arayan turistler için tarih, arkeoloji, ziraat, gastronomi ve kültürün yansıması olan bu müzenin önemli bir çekicilik unsuru olduğu belirtilmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Gastronomi kültür ve turizmi birbirine bağlayan, yerel kültürün korunmasına ve gelişmesine destek sağlayan bir turizm çeşididir. Gastronomi turizminde, turiste bir bölgenin kültürü ile temasa geçme ve geçmişiyle, gelenekleriyle, tarihi ve kültürel mirasıyla bağ kurama olanağı sağlamak adına (Kurgun ve Özşeker, 2015: 36) gastronomi müzeleri oldukça önemlidir.

Gastronomi müzeleri, kültürlerin yiyecek ve içecek alışkanlıklarının kaydedilmesini sağlayarak bu kültürel değerlerin korunmasını, gelecek nesillere aktarılmasını ve sürdürülebilirliğini sağlamaktadır. Bu tür müzelere gerek yiyecek içecek kültürlerinin unutulmamasını gerekse destinasyon çekiciliğinin artırılması bakımından önemli turizm ürünleri olarak belirtilmektedir (Yılmaz ve Şenel, 2010: Mankan, 2017).

Gastronomi müzeleri, mutfak kültürüne ait değerlerin tanıtılması ve aktarılması adına yiyeceklerin tarihçesi, üretimi, hazırlanması ile sunumu ve bu aşamasında kullanılan araç gereçler ile ilgili bilgiler sunmaktadır. Böyle bir amaca hizmet eden Oleatrium Zeytin ve Zeytinyağı Tarihi Müzesi bu çalışmanın örnek olayı olarak belirlenmiştir. Yapılan gözlem ve görüşmeler neticesinde müzeye ilişkin analizler ortaya konulmuştur.

Müze açıldığı tarihten itibaren çoğunluğu yabancı turistlerden oluşan ziyaretçi kitlesi tarafından ziyaret edilmiştir. Ayrıca görüşmeden elde edilen veriler kapsamında Kuşadası'nın tanıtımına ilişkin olarak belirtildiği üzere “buranın tanıtımı daha çok ziyaretçilerimiz tarafından yapılmaktadır” şeklinde ifade edilmiştir.

Oleatrium Zeytin ve Zeytinyağı Tarihi Müzesi'nin Kuşadası'ndaki turizm faaliyetlerine bir canlılık ve farklılık kazandırdığı yıldan yıla buraya gelen turist sayısındaki artış ile ispatlanmaktadır. Yapılan çalışmalar ile de bölgedeki turizm faaliyetlerinin daha da canlandırılacağı düşünülmektedir. Müzenin geleceğe yönelik planları içerisinde tanıtım

çalışmalarına daha fazla ağırlık vermek, özellikle çocuklar için eğitim ve katılımlı faaliyetlerin düzenlenmesi söz konusudur.

Zeytinin Anadolu ve Akdeniz tarihi ile bağıını yansıtmak ve geleceğe miras bırakmak adına oluşturulmuş olan Oleatrium Zeytin ve Zeytinyağı Tarihi Müzesi gastronomi müzelerinin başarılı örneklerinden birini teşkil etmektedir. Oleatrium Zeytin ve Zeytinyağı Tarihi Müzesi özgünlüğü, yerelliği, kültürel değerleri koruması, bölgesel sosyo-ekonomik fayda sağlaması ile aynı zamanda bir çekicilik unsuru olarak turistlerin haz duygularına hitap etmekte ve destinasyonun tercih edilebilirliğini ve gastronomik kimliğini güçlendirmektedir.

Yapılan çalışma neticesinde, eksikliği fark edilen bazı konulara ilişkin önerilerin yapılması faydalı olacaktır. Çalışmadan elde edilen bulgular çerçevesinde öneriler şu şekilde sıralanabilir:

- ✓ Mutfak kültürünün gelecek nesillere aktarılmasında önemli bir araç olan gastronomi müzelerinin sayılarının artırılması sağlanmalıdır.
- ✓ Gastronomi turizminin canlandırılması amacıyla bu müzelerin tanıtımının yapılması için gerekli destekler verilmelidir.
- ✓ Gastronomi müzelerinin farklı araştırma metotları kullanılarak daha fazla akademik araştırmaya konu olması beklenmektedir.
- ✓ Gastronomi müzelerine ilişkin ziyaretçi algısı ve memnuniyetinin ölçülmesi hususunda bir boşluğun mevcut olduğu bunda yapılacak olan çalışmalar ile doldurulması beklenmektedir.

Kaynakça

- Aksoy, M. ve Sezgi, G. (2015). Gastronomi Turizmi ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi Gastronomik Unsurları. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies* 3/3 (2015) 79-89.
- Bekar, A., Arman, S. ve Sürücü, Ç. (2017). Turizmde Çekicilik Unsuru Olarak Gastronomi Müzeleri: Marmaris Bal Evi Örneği, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5/ 42, 468-477.
- Cohen, E., & Avieli, N. (2004). Food in Tourism: Attraction and Impediment. *Annals of Tourism Research*, 31(4), 755-778.

- Çağlı, I.B. (2012). *Türkiye’de Yerel Kültürün Turizm Odaklı Kalkınmadaki Rolü: Gastronomi Turizmi Örneği*.Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Du Rand, G.E. and Heath, E. (2006), “Towards a Framework for Food Tourism as an Element of Destination Marketing”, *Current Issues in Tourism*, 9 (3), 206-234.
- Göker, G. (2011). *Destinasyon Çekicilik Unsuru Olarak Gastronomi Turizmi (Balıkesir İli Örneği)* , Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Güzel Şahin, G., & Ünver, G. (2015). Destinasyon Pazarlama Aracı Olarak “Gastronomi Turizmi”: İstanbul’un Gastronomi Turizmi Potansiyeli Üzerine Bir Araştırma (Gastronomy Tourism As a Commodity of Destination Marketing: A research on İstanbul’s Gastronomy Tourism Potential). *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 3/2, 63-73.
- Harrington, R. J.; Ottenbacher, M. C. (2010). Culinary Tourism - A Case Study of the Gastronomic Capital, *Journal of Culinary Science & Technology*, 8: (1), 14-32.
- Hjalager, A. M., & Richards, G. (Eds.). (2002). *Tourism and Gastronomy*. London: Routledge.
- Icom, (2004). *Running a Museum International Council of Museums, A Practical Handbook* , Franly S.A., Paris.
- Ignatov, E. ve Smith, S. (2006). Segmenting Canadian Culinary Tourist, *Current Issues in Tourism*, 9 (3): 235-255.
- İpar, Sedat, Mehmet, (2011). *Turizmde Destinasyon Markalaşması ve İstanbul Üzerine Bir Uygulama*, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Kurgun, O.A. (2016). *Gastronomi Trendleri*. H. Kurgun & D. Bağırın-Özşeker (Ed.), Gastronomi ve Turizm içinde (85-118). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Küçükaltan, G. (2009). Küreselleşme Sürecinde Gastronomide Yöresel Tatların Turistlerin Destinasyon Tercihlerine ve Ülke Ekonomilerine Etkileri, *3. Ulusal Gastronomi Sempozyumu Bildirileri*, Antalya.
- Long, L. M. (2004). *Culinary Tourism: A Folkloristic Perspective on Eating and Otherness*. Lucy M. Long (Ed.), *Culinary Tourism* içinde, 20-50, The University Press of Kentucky, Lexington .
- Mankan, E. (2017). Destinasyon Pazarlamasında Çekici Bir Faktör Olarak Türkiye’deki Gastronomi Müzeleri Örneği, *Turkish Studies*, 12/4, p. 641-654.
- Müzeler İç Hizmetler Yönetmeliği, (1990). <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,14442/muzeler-ic-hizmetler-yonetmeliği.html>. (Erişim Tarihi: 2.09.2017).
- Özdemir, G. (2008). *Destinasyon Pazarlaması*. Ankara: Detay Yayıncılık.

- Quan, S. and Wang, N. (2004) Toward a structural model of the tourist experience: an illustration from food experiences in tourism, *Tourism Management*, Vol. 25, pp.297–305.
- Selwood, J.(2003). *The Lure of Food: Food As an Attraction in Destination Marketing in Manitoba, Canada*, Michael Hall (Ed), *Food Tourism Around the World: Management of Development and Markets*, Great Britain: Elsevier, ss.178-180.
- Smith, S. and Xiao, H. (2008). Culinary tourism supply chains: a preliminary examination, *Journal of Travel Research*, Vol. 46, No. 3, pp.289–299.
- Tobelem, J. M. (1997). The marketing approach in museums. *Museum Management and Curatorship*. 16(4). 337-354.
- Yılmaz, Hakan, Şener, Pınar, (2014), *Turistik Bir Çekicilik Olarak Gastronomi Müzeleri*, 15. Ulusal Turizm Kongresi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Yüncü, H. R. (2010). *Sürdürülebilir Turizm Açısından Gastronomi Turizmi ve Perşembe Yaylası*. 10. Aybastı- Kabataş Kurultayı, Editör Salim ŞENGEL, Aybastı- Kabataş Kurultayı Yayınları No:11, Ankara, 28 – 34.

Sürdürülebilir Turizm Planlaması ve Yönetimi: GAP Turizm Master Planı'na Eleştirel Bir Bakış

Nurcan BARAN^a

N. Aydan SAT^b

Öz

Sürdürülebilirlik kavramını, turizm alanlarının planlaması ve yönetilmesi çerçevesinde ele alan makalede, sürdürülebilir turizm planlaması ve yönetimi konuları Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) bölgesi için hazırlanan “GAP Turizm Master Planı” örneğinden hareketle irdelenmektedir. Makalede, ulusal ve uluslararası yazında sıklıkla vurgu yapılan sürdürülebilir turizm planlamasının ekolojik boyutunun yanı sıra, özellikle ulusal yazında eksikliği görülen sosyal ve ekonomik boyutları da incelenmekte ve başarılı bir sürdürülebilir turizm yönetimi için ele alınması gereken konular aktarılmaktadır. GAP bölgesi için 2011 yılında hazırlanan “GAP Turizm Master Planı”; ekolojik, ekonomik ve sosyal boyutları ile değerlendirilmekte ve bu değerlendirmede, Dünya Turizm Örgütü'nün hazırladığı göstergelerden ve ilgili kurum ve sivil toplum kuruluşlarıyla gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerden faydalanılmaktadır. Bu çalışmanın bulguları GAP Turizm Master Planı örneği özelinde, sürdürülebilir turizm planlaması ve yönetimi konusunda Türkiye’de önemli eksikliklerinin olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak, sürdürülebilir turizm, sürdürülebilir kalkınma paradigmasının vazgeçilmez bir parçasıdır, dolayısıyla diğer sektörlerle de ilişkisinin düşünülerek kurgulanması, planlama çalışmalarının uygulama alanındaki başarısını artıracaktır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Sürdürülebilir Turizm Planlaması ve Yönetimi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi, GAP Turizm Master Planı, Türkiye.

Dergiye ilk gönderim: 14.03.2018

Makale Kabul: 20.05.2019

^a İzmir Büyükşehir Belediyesi, <https://orcid.org/0000-0002-7293-8837>

^b Gazi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, aydansat@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-0997-3602>

Sustainable Tourism Planning and Management: A Critical Overview on the Southeastern Anatolia Region's Tourism Master Plan

Abstract

This study that concentrated on sustainability concept from the framework of tourism planning and management, analyzes sustainable tourism planning and management in the case of Southeastern Anatolia Region's Project Tourism Master Plan. In addition to the ecological dimension of sustainable tourism planning, the social and economic dimensions, which are limitedly studied in national literature, and issues that need to be addressed for a successful sustainable tourism management are examined in this study. Southeastern Anatolia Region's Project Tourism Master Plan prepared in 2011 is evaluated from ecological, social and economic dimensions of sustainability. Sustainability indicators developed by World Tourism Organization and in-depth interviews realized with related institutions and non-governmental organizations are used in this evaluation process. The results of the study show that, there are significant shortcomings in Turkey regarding sustainable tourism planning and management in the case of Southeastern Anatolia Region's Project Tourism Master Plan. All in all, sustainable tourism is an indispensable part of the sustainable development paradigm, and consequently fostering the relationship with other sectors will enhance the success of planning implementations.

Keywords: Sustainability, Sustainable Tourism Planning and Management, Southeastern Anatolia Region, Southeastern Anatolia Region's Tourism Master Plan, Turkey.

GİRİŞ

“Sürdürülebilir kalkınma” kavramı ilk kez 1987 yılında gerçekleştirilen Brundtland Komisyonunun “Ortak Geleceğimiz” raporunda kullanılmış ve bu tarihten itibaren çevre konusunda uluslararası ve ulusal düzeyde çalışmalar başlamıştır. Özellikle endüstriyel faaliyetlerin çevre üzerine etkileri bu tarihten itibaren sıkça tartışılır hale gelmiştir. Turizm sektörü de bir ekonomik aktivite olarak hiç kuşkusuz çevre üzerinde negatif etkileri bulunmaktadır. Turist hareketlerinde çevre çoğunlukla çekici bir faktör olarak görülmekte ve turistik alanların çekiciliğine katkıda bulunmaktadır. Dolayısıyla çevre, turizm sektörünün vazgeçilmez bir kaynağı olarak uygun koruma politikaları gözetilmesi gereken bir varlık olarak değerlendirilmelidir. Bu bakış açısıyla, sürdürülebilir turizm, Dünya Turizm Örgütü (DTÖ) tarafından “alanda yaşam kalitesini geliştiren, turistler için yüksek kaliteli deneyimler sağlayan ve hem ev sahibi hem de turistler için çevre kalitesini koruyan” bir yaklaşım olarak tanımlanmaktadır (DTÖ, 2005). Başka bir ifadeyle sürdürülebilir turizm, turizm faaliyetlerinin bugün ve gelecekteki tüm ekonomik, sosyal

ve ekolojik etkilerinin sürdürülebilir kalkınma prensipleri gözetilerek sağlanmasıdır (DTÖ, 2005).

Sürdürülebilir turizm ile ilgili gerçekleştirilen ampirik çalışmaların büyük bir çoğunluğu sektörün sürdürülebilirlik konusunda bir ilerleme göstermediğini, statik durumda olduğunu söylerken, diğerleri ise geriye gidildiğini iddia etmektedir (Buckley, 2012; Bramwell ve Lane, 2013; Budeanu, 2007; Gössling, vd., 2009; Weaver, 2012). Buckley (2012) turizmin, diğer endüstriyel sektörler ve beşeri, ekonomik faaliyetler gibi, sürdürülebilirlikten çok uzak olduğunu belirtmektedir. Gössling, vd. (2012) ise, turizm sektörünün, çok hızlı büyümesi ve küresel ölçekte çevre dostu uygulamaların sınırlı olması sebepleriyle gün geçtikte daha az sürdürülebilir hale geldiğini söylemektedir.

Konuyla ilgili sosyal bilimler alanında yapılan çalışmalarda, sürdürülebilirlik sadece ekolojik bir olgu olarak ele alınmamakta, daha geniş bir kavramsal çerçeveden bakılarak (iklim değişimi, toplumsal farkındalık, ekonomik fayda vb.) başarılı olabilmek için mevcut sistemde radikal değişimler yapılması gerektiği vurgulanmaktadır (Bramwell ve Lane, 2013).

Uluslararası çalışmalarda üzerinde durulan diğer bir konu ise, sektördeki ilgili grupların, sürdürülebilir turizm yaklaşımını, kendi çıkarları için bir tehdit unsuru olarak görmeleridir (Budeanu, 2007; Gössling vd., 2009; Weaver, 2012). Bu algının ortadan kaldırılması ve turizmde sürdürülebilirliğin sağlanması amacıyla son dönemde “sürdürülebilir turizm yönetimi” adı altında yeni çalışmalar yapılmaktadır. Bu kapsamda gerçekleştirilen çalışmalarda, belirlenen sürdürülebilir turizm hedeflerine başarılı bir şekilde ulaşmak için izlenmesi gereken adımlar incelenmektedir.

Türkiye’de gerçekleştirilen çalışmalarda da çoğunlukla ekolojik sürdürülebilirliğe vurgu yapıldığı, ancak 2000li yıllardan sonra sürdürülebilirliğin sosyal ve ekonomik boyutlarının konu edildiği görülmektedir (Akıncı ve Kasalak, 2016; Nazlı, 2016; Erkol ve Zengin, 2015; Bahar, 2016; Tosun, 2001; Kuvan, 2005; Altanlar ve Kesim, 2011; Hatipoğlu vd., 2016; Göymen, 2000; Gündüz ve Hatemi, 2005 vb.). Sürdürülebilir turizm yönetimi konusunda ise ulusal yazında oldukça sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır (Cengiz, 2012; Sezgin ve Karaman, 2008; İsayeva ve Kasalak, 2016; Akıncı ve Kasalak, 2016; Alkan, 2015; Atik, 2004; Gökçekuş vd., 2011; Öztürk vd, 2013).

Bu çerçeveden hareketle makalenin amacı; sürdürülebilir turizm planlaması ve yönetimi (STPY) konularını Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) Turizm Master Planı örneğinden hareketle irdelemektir. Bu amaç doğrultusunda sürdürülebilir turizm planlamasının ekolojik boyutunun yanı sıra özellikle ulusal yazında eksikliği görülen sosyal ve ekonomik boyutları da incelenmekte ve başarılı bir sürdürülebilir turizm yönetimi için ele alınması gereken konular aktarılmaktadır. Böylece, STPY konularında ulusal akademik yazına katkı sağlanması hedeflenmektedir.

Makalede, giriş bölümünün ardından ikinci bölümde STPY'ne yönelik yazın özeti verilmekte daha sonra üçüncü bölümde alan çalışması aktarılmaktadır. Bu bölümde makalede kullanılan yöntem açıklanmakta ve alanda gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler, plan raporları ve akademik yazın bulgularından hareketle GAP Turizm Master Planı STPY çerçevesinde incelenmektedir. Makale, genel değerlendirmelerin yer aldığı sonuç bölümüyle sona ermektedir.

1. SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM PLANLAMASI VE YÖNETİMİ

Sürdürülebilirlik, turizm sektörünün uzun vadeli rekabet gücünü artırmak için çevreye, sosyal ve ekonomik kalkınmaya ilişkin farklı çıkar gruplarını bütünleştirmeye çalışmaktadır (Kernel, 2005:151). Sürdürülebilir turizm yaklaşımı, Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun 1987 yılında yayınladığı "Ortak Geleceğimiz" raporunun sürdürülebilir kalkınma konusuna dikkat çekmesinin ardından sıkça tartışılmaya başlanmıştır. Birleşmiş Milletler'in 2017 yılını "Sürdürülebilir Turizmi Geliştirme Yılı" olarak ilan etmesi ise, turizmin sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunabilecek bir sektör olarak öneminin kabul edildiğini göstermektedir (Alarcón ve Cole, 2019).

Son dönem yapılan analitik çalışmalarda, sürdürülebilirlik konusunda adılan adımlara rağmen, turizm sektörünün olumsuz etkilerinin arttığı (Higgins-Desbiolles vd., 2019) ve "aşırı turizm" (*overtourism*) (Ali, 2016), "küçülen turizm" (*degrowing tourism*) (Hall, 2009) gibi yeni kavramların tartışılmaya başlandığı görülmektedir. Aşırı turizm kavramı, artan ziyaretçi sayısına bağlı olarak bölgedeki yaşam kalitesinin ve turizm deneyiminin kalitesinin kötüleşmesini ifade etmekte (Goodwin, 2017) ve dünyada en fazla turist çeken Paris, Berlin, Kaliforniya, Hong Kong, Rio de Janeiro ve Venedik gibi kentlerin bu problemle karşı karşıya kaldıkları belirtilmektedir (Colomb ve Novy, 2016). Öte yandan,

“küçülen turizm” kavramı ise “gönüllü toplumsal bir proje olarak çevresel sürdürülebilirliğe yönelik üretim ve tüketimin küçülmesi” (Demaria vd., 2013: 192) hedefinden yola çıkarak turizm sektöründe de küçülmeyi vurgulamaktadır.

Bu tartışmalar, turizm sektöründeki büyüme ile sürdürülebilir kalkınmanın bir arada başarılabilmesinin, sürdürülebilirliği vurgulayan uzun vadeli politikalarla mümkün olabileceğini göstermektedir (Higgins-Desbiolles, 2019: 3). Bu açıdan bakıldığında sürdürülebilir turizm, karmaşık yapısı ile çözülmesi zor bir problem olarak algılanmaktadır. Bu algının ortadan kaldırılması, sürdürülebilir turizm planlamasının, sürdürülebilirliğin ekolojik, sosyal ve ekonomik boyutlarını birlikte ve dengeli bir ele alış ile mümkündür.

Turizm faaliyetlerinin doğal ve yapılı çevreye ve yerel kültür ve turistlere olumsuz etkilerinin yok edilmesi ve yerel halkın ve işletmelerin ekonomik faydalarının artırılması için bir yönetim planının mutlaka geliştirilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla, başarılı bir sürdürülebilir turizm yönetimi, çevre korunumu konusuna yanında sosyal ve ekonomik sürdürülebilirlik konularını da içermelidir (Swarbrooke, 1999).

Bramwell vd.’ne (1996) göre, STPY’nde temel prensipler şu şekilde sıralanabilir:

- Turizmde doğal ve beşeri kaynakların gereksiz kullanımından kaynaklı problemlere politika, planlama ve yönetim boyutlarıyla birlikte cevap aramaktadır.
- Bu yaklaşım büyüme karşıtı olmayıp temel olarak büyümenin de sınırlarının olduğunu ve turizm faaliyetlerinin bu sınırlar içerisinde gerçekleştirilmesi gerektiğini savunmaktadır.
- Konu sadece ekolojik değil aynı zamanda ekonomik, sosyal, kültürel, politik ve yönetim boyutlarını da içerir. Bölgedeki bütün paydaşların turizme yönelik karar alma süreçlerine katılımı ve sürdürülebilir kalkınma konularında bilgilendirilmesi gerekmektedir.
- Sürdürülebilir kalkınma tüm politika ve eylemlerin temel amacı olmalı ve sürdürülebilir turizm yaklaşımı uygulamaya geçildiğinde, uzun ve kısa vadede konulan hedefler gerçekçi olmalıdır.

- Pazar ekonomilerinin nasıl işlediğinin anlaşılması ve kamu, özel ve gönüllü kuruluşların operasyonları bu amaç doğrultusunda geliştirilmelidir.
- Kaynakların kullanımı üzerinde zaman zaman çıkan çıkar çatışmaları olmaktadır, bu sebeple farklı grupların kazanç ve kayıplarının dengelenebilmesi için fayda ve maliyetlerin iyi analiz edilmesi gereklidir.

STPY konusunda farklı ülkelerde gerçekleştirilen pek çok çalışmada uygulamaya yönelik zorluklara işaret edilmektedir. Sürdürülebilirlik odaklı turizm uygulamalarının karşılaştığı bu zorluklar sosyal, ekonomik, çevresel ve kurumsal zorluklar olmak üzere dört başlıkta toplanabilir (Tablo 1). Düşük turizm girişi, insan-doğal yaşam çatışmaları, temel tesislerin, güvenliğin ve ekolojik kalkınma komitelerinin eksiklikleri STPY'yi uygulamanın önündeki sosyal zorluklardır. Çevre bölgelerdeki düşük yaşam standardı, fon kaynağı eksikliği, yasadışı balıkçılık ve avlanma, yerel halk tarafından artan baskı bu konudaki ekonomik zorluklar olarak kabul edilmektedir. Öte yandan, koruma alanlarının önemi ve değerlendirilemeyen ekolojik ürün ve hizmetler konusunda farkındalık eksiklikleri ise yaşanan çevresel zorluklardır. Kurumsal zorluklar ise, yetersiz stratejik planlama uygulamaları, hükümet teşviklerinin, motivasyon ve katılımın, paydaşlar arasında koordinasyonun ve sürdürülebilir turizm yönetimi konusunda uygulamaların eksikliği olarak sıralanmaktadır (Yadav, vd., 2018: 1960-1962).

Tablo 1. STPY'nin Uygulanmasında Yaşanan Zorluklar

Zorluklar	Çalışmalar
Sosyal zorluklar	
Ekolojik kalkınma komitelerinin olmayışı	Yadav ve ark. (2016)
Düşük turizm girişi	Jovicic (2014), Yadav ve ark. (2016)
İnsan-doğal yaşam çatışmaları	Kumar (2010)
Temel tesislerin eksikliği	Connell ve ark. (2009), Jovicic (2014), Yadav ve diğ. (2016)
Güvenlik eksikliği	Miller (2001)
Ekonomik zorluklar	
Çevre bölgelerdeki düşük yaşam standardı	Connell ve ark. (2009), Yadav ve ark. (2016)
Fon kaynaklarının eksikliği	Kumar (2010)
Yasadışı balıkçılık ve avlanma	Dubey ve Mehra (1959), Nair (2010), Taigor ve Rao (2010)
Yerel halk tarafından artan baskı	Kumar (2010)
Çevresel zorluklar	
Koruma alanlarının önemi hakkında farkındalık eksikliği	Tosun (2001), Jayawardena (2003)
Değerlendirilemeyen ekolojik ürün ve hizmetler	Kumar (2010)

Kurumsal zorluklar	
Yetersiz stratejik planlama uygulamaları	Harrison ve ark. (2003), Mbaiwa (2005), Kennett-Hensel ve diğ. (2010)
Hükümet teşviklerinin eksikliği	Swarbrooke (1999)
Motivasyon ve katılım eksikliği	Sindiga (1999)
Çeşitli paydaşlar arasında koordinasyon eksikliği	Harrison ve ark. (2003), Waligo ve diğ. (2013), Jovik (2014)
Sürdürülebilir turizm yönetimi konusunda uygulamaların eksikliği	Connell ve ark. (2009), Jovicic (2014), Yadav ve ark. (2016)

Kaynak: Yadav vd. (2018:1959).

Bu zorlukların aşılabilmesi ve yukarıda aktarılan STPY prensiplerinin gerçekleştirilebilmesi için STPY'nin üç adımı içermesi gerekmektedir: Hazırlanan "turizm planının sürdürülebilirlik yaklaşımını esas alması", "sürecin katılımcı olması" ve "ilgili bölgeye yönelik sorumlu bir tanıtım süreci işletilmesi". Dredge (2008: 17) ve Warren (2013: 20) gerçekleştirdikleri çalışmalarda, bu üç adımın içermesi gereken konular hakkında önemli ipuçları vermektedirler (Tablo 2).

Tablo 2. Sürdürülebilir Turizm Planlaması ve Yönetimi

Turizm planının sürdürülebilirlik yaklaşımını esas alması	Planlama sürecin katılımcı olması	İlgili bölgeye yönelik sorumlu bir tanıtım süreci işletilmesi
Plan kararlarının, stratejilerinin ve uygulama araçlarının ekolojik, sosyal, ekonomik sürdürülebilirliği sağlaması	Tüm paydaşların sürece etkin katılımının sağlanarak planın uygulanabilirliğinin ve başarısının artırılması	Hedef turist grupların doğru tespiti ve bu grupları etkileyecek, tatmin edecek tanıtım kanallarının harekete geçirilmesi

Kaynak: Dredge, 2008 ve Warren, 2013'den uyarlanmıştır.

Hazırlanan turizm planının sürdürülebilirlik yaklaşımını esas alarak, plan kararlarının, stratejilerinin ve uygulama araçlarının ekolojik, sosyal, ekonomik sürdürülebilirliği sağlaması gerekmektedir (Dredge, 2008 ve Warren, 2013). Bu çerçevede pek çok uluslararası kurumun ve araştırmacıların belirli standartların sağlanmasını sağlayacak gösterge hazırlama çalışmalarından faydalanılabilir.

Katılım, sürdürülebilir turizm alanında da güncel bir tartışma alanı olarak görülmektedir (Joppe, 1996; Li, 2006; Okazaki, 2008). STPY'nin ikinci adımı olan tüm paydaşların sürece katılımı, planın uygulanabilirliğini ve başarısını artırmakta (Dredge, 2008 ve Warren, 2013), uluslararası ve ulusal düzeydeki tüm baskın grupların üstünlüğünü/baskısını kırmasından dolayı, sürdürülebilir turizme katkı sağlamaktadır (Lankford vd. 1996; Bramwell ve Sharman, 2000; Timothy, 2002). Bu düşüncenin altında yatan neden ise turizm faaliyetlerinde yerel toplumun, yerel kaynakların kontrolünü

sağlamada daha başarılı olacağı, böylece ekonomik ve sosyal yararlar kazanılarak, turizme karşı yerel desteğin ve hoşgörünün artacağıdır (Aslan, 2008). Ancak bazı araştırmacılar, özellikle gelişmekte olan ülkelerde katılımın her zaman bir gereklilik olarak algılanmadığını iddia etmektedir (Li, 2006; Claiborne, 2010).

STYP'nin üçüncü adımı olan turizm planlaması yapılacak bölgeye yönelik sorumlu bir tanıtım süreci işletilmesi, hedef turist grupların doğru tespit edilmesi ve bu grupları etkileyecek, tatmin edecek tanıtım kanallarının harekete geçirilmesi yönünden önemlidir (Dredge, 2008 ve Warren, 2013). Çeşitlenen ve kullanıcı sayısı her gün biraz daha artan sosyal medya araçlarının da bu sürece dahil edilmesi faydalı olacaktır. Ancak sürdürülebilir turizm planının ve yönetiminin başarılı olması için sınırların net bir biçimde belirlendiği ve turizm çeşitliliğine vurgu yapan sorumlu bir anlayış gerekmektedir.

Son yıllarda sürdürülebilir turizm yönetimini geliştirmek adına; turizmin bileşenlerini tespit etmek, bu bileşenleri değerlendirme ve uygulamanın metotlarını tasarlamak için bireyler, örgütler ve hükümetler tarafından çalışmalar yürütülmektedir. Bu çalışmalarda ulusal ve uluslararası stratejiler belirlenerek dünyanın çeşitli bölgelerinde, bu stratejiler daha geniş çapta pratiğe dönüştürülmektedir (Sezgin ve Karaman, 2008). Türkiye'de de kimi kurum ve kuruluşlar bu konuda çalışmalar gerçekleştirmektedirler. Örneğin, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın 2015-2019 Dönemi Stratejik Planı'nda sürdürülebilirlik vurgusu misyon, vizyon, temel hedef, amaç ve stratejilerinde yer almaktadır. Bunun yanı sıra Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Anadolu Efes işbirliğiyle birlikte "Gelecek Turizmde" adı altında 2007 yılından beri turizm adına yapılan projelere fon sağlamaktadır. Başlangıçta belirli lokasyonlar üzerinden yürütülen çalışma, 2013 yılından itibaren ulusal düzeye taşınmış ve Türkiye'de turizmin alternatif bir sürdürülebilir kalkınma aracı olarak yer edinmesi, girişimciliği teşvik ederek yerel modellerin oluşturulması, kamu, özel sektör, üniversiteler ve sivil toplumu bir araya getirerek turizme katkı sağlama amacı ile "Gelecek Turizmde Sürdürülebilir Turizm Destek Fonu" hayata geçirilmiştir (<http://www.gelecekturizmde.com>). Bu çalışmalarının devamlılığının sağlanması diğer kurum ve kuruluşlara örnek teşkil etmesi adına önemlidir.

2. ALAN ÇALIŞMASI: GAP TURİZM MASTER PLANI'NIN SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM PLANLAMASI VE YÖNETİMİ KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. Alan Çalışmasının Yöntemi

Makale, başarılı bir STPY'nin içermesi gereken üç konuya odaklanmaktadır: Turizm planının sürdürülebilirlik yaklaşımını esas alması, planlama sürecinin katılımcı olması ve bölgeye yönelik sorumlu tanıtım süreçlerinin işletilmesi. Bu başlıkların değerlendirilmesinde birincil (derinlemesine görüşmeler) ve ikincil (plan raporları, ulusal ve uluslararası yazın vb.) veri kaynakları kullanılmıştır (Tablo 3).

Tablo 3. Alan Çalışmasının Yöntemi

Sürdürülebilir Turizm Planlaması ve Yönetimi		
Temel Kriterler	Başvurulan Kaynaklar	İrdelenen Konular
Turizm Planının Sürdürülebilirlik Yaklaşımını Esas Alması	Sürdürülebilirlik Göstergeleri	Mevcut durum raporunun sürdürülebilirlik göstergelerini içermeye düzeyi, Plan kararlarının göstergeleri karşılama düzeyi
Planlama Sürecinin Katılımcı Olması	Derinlemesine görüşmeler	Paydaşların toplantılara katılım düzeyi Paydaş önerilerinin plana aktarılma düzeyi
Bölgeye Yönelik Sorumlu Tanıtım Süreçlerinin İşletilmesi	İkinci veri kaynakları Derinlemesine görüşmeler	Bu faaliyetlerin niteliği, içeriği, ölçeği ve hangi kanallar aracılığıyla gerçekleştirildiği

1. *Turizm planının sürdürülebilirlik yaklaşımını esas alması:* Bu aşamada, GAP Turizm Master Planın mevcut durum raporu ve plan kararları ayrı ayrı irdelenmiştir. Bu değerlendirmenin yapılabilmesi için öncelikle çalışmada kullanılacak sürdürülebilirlik göstergeleri belirlenmiştir. DTÖ'nün 2004 yılında yayınladığı gösterge setinden faydalanılmıştır. Çalışma alanının özellikleri ve ülkemizde erişilebilecek veri tabanı düşünüldüğünde uygun görülen 14 gösterge ve bunlara ek olarak çalışma alanında sürdürülebilir turizmin gelişimine katkıda bulunacağı düşünülen üç yeni gösterge (Turizm Eğitimi Faaliyetleri, Turizm Örgütlerinin Faaliyetleri ve Çevre Sorunları) çerçevesinde GAP Bölgesi Turizm Master Planı değerlendirilmiştir (Göstergeler için Bknz. Tablo 5-6-7).

Bu göstergeler konuları itibariyle ekonomik, sosyal ve ekolojik olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Ekonomik göstergeler, genel olarak turizm yatırımları, turist profilleri ve turizm altyapısına yönelik nitel ve nicel değerlendirmeleri kapsamaktadır. Sosyal

göstergeler; göç, nüfusun sosyal yapısı, turizm faaliyetleri için gereken sosyal altyapı olanaklarının niteliği ve niceliği konularına odaklanmaktadır. Son olarak ekolojik göstergeler ise, bölgedeki somut ve soyut kültürel mirasın ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımına ve çevre sorunlarına yönelik konuları içermektedir. Bu aşamada amaç, belirlenen göstergelerin içerdiği konularda planlama çalışmasında bir farkındalık olup olmadığının tespit edilmesidir. Planlama çalışması kapsamında hazırlanan hem mevcut durum raporu hem de plan kararlarını içeren rapor belirlenen gösterge seti çerçevesinde incelenmiş, turizm potansiyellerinin sürdürülebilirlik çerçevesinde tespit ve değerlendirilme düzeyleri ortaya konulmuştur. Bu aşamada plan değerlendirilmesinde esas olan, belirlenen göstergeleri ölçmek değil, bu gösterge setinin bölgenin mevcut durumunun tespitinde bir problem alanı olarak görülmesi ve plan kararlarında karşılığının olmasıdır.

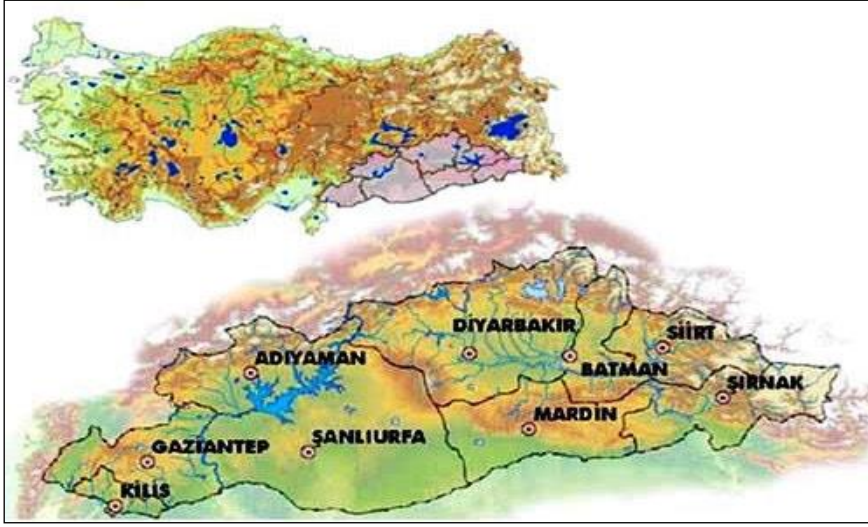
2. *Planlama sürecinin katılım açısından değerlendirilmesi:* Plan hazırlık sürecinde bu sürece katılması gereken paydaşlarla gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerle bu değerlendirme yapılmıştır. 2013 yılının Ekim ayında bu sürece dahil olmuş kurum ve kuruluşlarla ilgili kurumun yönlendirdiği idari ve teknik personel ile minimum bir saat süren toplam 16 adet derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir². Anket yerine derinlemesine görüşmeler yapılarak, genel çıkarımlarla sonuca ulaşmak yerine süreç detayda anlaşılmaya çalışılmıştır. Katılım süreçlerinin değerlendirilmesinde, planın muhatabı olan halkın sürece ne ölçüde katıldığı, planlama sürecini yürütenlerden (derinlemesine görüşmelerden) ve plan raporunda aktarılan bilgiler doğrultusunda değerlendirilmek zorunda kalınmıştır. Zira çalışma alanının toplam yüzölçümü (75.358 km²) ve nüfusu (8.847.980 kişi) bu yöntemi zorunlu hale getirmiştir. Bu görüşmelerde paydaşların sürece katılım ve planı etkileme düzeyleri irdelenmiş, sürecin katılımçılık performansı ortaya konulmuştur.

3. *Bölgede sorumlu tanıtım faaliyetleri:* Bu aşamada ilgili kurumların bölge tanıtımı konusunda gerçekleştirdikleri çalışmalar derinlemesine görüşmelerden ve ikincil veri kaynaklarından tespit edilmiştir. Bu çalışmaların niteliği, içeriği, ölçeği ve hangi kanallar aracılığıyla gerçekleştirildiği incelenmiştir.

2.2. Çalışma Alanının Genel Özellikleri

GAP Bölgesi, Türkiye'nin güneydoğusunda yer almakta, Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak illerini kapsamaktadır (Şekil 1). Bölgenin yüzölçümü 75.358 km² olup, Türkiye'nin toplam yüzölçümünün %9.7'sini oluşturmaktadır. 2018 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verilerine göre toplam nüfusu 8.847.980'dir ve nüfus yoğunluğu 119 kişi/km²'dir (TÜİK, 2018a).

Şekil 1. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Ülke İçindeki Konumu

Kaynak: T.C. Başbakanlık GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı www.gap.gov.tr/gap/gap-nedir#this, Erişim Tarihi (10.08.2013)

2.2.1. Bölgeye ulaşım

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde ulaşım bölge içi ve bölge dışında ağırlıklı olarak karayolu ile sağlanmaktadır. Diğer ulaşım türleri ise havayolu ve demiryoludur. Bölge'de dokuz ilden yedisi, Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Mardin, Siirt ve Şanlıurfa demiryolu güzergahında bulunmaktadır. Bölge'de Kilis dışında her ilde havaalanı vardır. Gaziantep Havalimanı ve Şanlıurfa GAP Havalimanı bölgenin uluslararası havaalanlarıdır. Bölge'deki havaalanları içerisinde en çok uçuş Diyarbakır'a yapılmaktadır. TÜİK'in 2018 verilerine göre yıl içinde GAP bölgesine havayoluyla giriş yapan iç hatlar yolcu sayısı 145.876, bölgeye geliş yapan dış hatlar yolcu sayısı ise 51.133'dir (TÜİK, 2018b).

2.2.2. Ekonomik ve sosyal yapı

Güneydoğu Anadolu bölgesi istatistiki bölge birimi sınıflamasına göre birinci düzeyde bir bölge olup (TRC), alt kademe üç adet ikinci düzey bölgeyi bünyesinde barındırmaktadır: Gaziantep alt bölgesi (TRC1), Şanlıurfa alt bölgesi (TRC2), Mardin alt bölgesi (TRC3). TÜİK 2018 verilerine göre, GAP Bölgesi ve alt bölgelerinin istihdam yapısı Tablo 4'de verilmektedir.

Tablo 4. GAP İlleri Alt Bölgelerde Çalışan Nüfusun Sektörlere Dağılımı (2018)

ALT BÖLGE	İLLER	SEKTÖRLER (%)		
		Tarım	Sanayi	Hizmetler
TRC1	Adıyaman Gaziantep Kilis	15,1	33	52
TRC2	Diyarbakır Şanlıurfa	36	17,4	46,6
TRC3	Batman Mardin Siirt Şırnak	14,4	20,2	65,1
GAP Bölgesi Toplamı		24	23,7	52,4
Türkiye		18,4	26,7	54,9

Kaynak: TÜİK, 2018c,

Bölge genelinde hizmetler sektörünün baskın olduğu görülmektedir (%52,4). Tarım sektörü TRC2 bölgesinde, sanayi sektörünün TRC1 bölgesinde ve hizmetler sektörü ise TRC3 bölgesinde öne çıkmaktadır. TRC3 bölgesinde hizmetler sektörünün oranı, GAP ve Türkiye ortalamalarından yüksektir (%65,1).

Bölgedeki illerin ülke genelindeki sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasına bakıldığında üst sıradaki il Gaziantep'tir (30. sırada), ardından sırasıyla Kilis (63), Adıyaman (66), Diyarbakır (67), Batman (70), Şanlıurfa (73), Mardin (74) ve Siirt (77) gelmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2013).

2.2.3. Turizm değerleri

İnsanlık tarihinde medeniyetin beşiği olarak bilinen bu bölge “Yukarı Mezopotamya” ve “Verimli Hilal” olarak da adlandırılan ve tarih öncesi çağlardan beri birçok uygarlığın bıraktığı eserlerle dünya tarihine tanıklık etmiş olan bölgede turizm sektörü için büyük önem taşıyan pek çok doğal, tarihi ve arkeolojik değer bulunmaktadır.

Bölgede toplam 61 adet tescilli doğal varlık, 12 adet doğal sit alanı, pek çok rekreasyon ve termal turizm alanı bulunmaktadır. Kültür ve Turizm İl Müdürlüklerinden elde edilen envanterlere göre bölgede toplam 4206 adet Tescilli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlığı bulunmaktadır. Bunlardan 61 adeti doğal varlık olmak üzere, 2853 adet sivil mimarlık örneği, 610 adet dinsel yapı, 424 adet kültürel yapı, 70 adet askeri yapı, 125 adet mezarlık ve şehitlik, 7 adet anıt ve abide, 56 adet de çeşitli kalıntılar bulunmaktadır (GAP, 2011a). Yerli turistlerin en çok ziyaret ettiği noktalar; Mardin, Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa illerinin merkezleri ile Harran, Rumkale-Halfeti ve Midyat Merkez'dir. Yabancı turistlerin en çok ziyaret ettiği noktalar ise Nemrut Dağı, Gaziantep Mozaik Müzesi ve Göbekli Tepe'dir.

Bölge sadece doğal güzellikleriyle değil aynı zamanda termal turizm ve inanç turizmine hizmet eden kaynaklarıyla önemli bir potansiyel taşımaktadır. 2000 yılından 2018 yılına kadar geçen 18 yıllık süreç içinde bölgeye geliş ve geceleme sayılarında ciddi artışlar meydana gelmiş, gelen kişi sayısı 421.732'den 2.723.442'ye; geceleme sayısı ise 539.635'den 4.247.707'e yükselmiştir (TUİK, 2000, 2018b) .

2.3. Planlama Çalışmaları

1999 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlatılan ilk GAP Turizm Master Planı¹ 20 yıllık bir süreci kapsayarak 2020 hedeflerinden oluşmaktadır. Bu plan Türkiye'de bölgesel ölçekte, bölgeyi bir bütün olarak gören ve bağımsız yapılan ilk turizm planlama çalışmasıdır. Turizm sektörünün canlandırılması ve bir envanter çalışmasını içeren bu plan koordinasyon güçlükleri sebebiyle uygulamada sıkıntılar yaşamış ve 2011 yılında Kalkınma Bakanlığı ve GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı tarafından ikinci GAP Turizm Master Planı 15 yıllık bir süreci kapsayacak şekilde hazırlatılmıştır. Bu planda yerel kaynaklar da dikkate alınarak ağırlıklı kültür turizmi, inanç turizmi, yerel rekreasyon ve termal turizmi üzerinde durulmuştur.

Planın temel stratejisi Bölge'yi bir bütün olarak tanıtmak yerine marka kentlere öncelik vermek ve yaklaşım Bölge'de uzun süreli geceleme olanak sağlayacak konulara önem verilerek, bu imkânı sağlayan kaynakları geliştirmek üzerine kurulmuştur.

2.4. GAP Turizm Master Planı İçeriğinin Sürdürülebilirlik Perspektifinden Değerlendirilmesi

GAP Turizm Master Planı'nın sürdürülebilir turizm açısından değerlendirilmesi; ekonomik, sosyal ve ekolojik olmak üzere üç ayrı kategorik gösterge seti çerçevesinde ve mevcut durum ve plan kararları olmak üzere iki ayrı kısımda gerçekleştirilmektedir. Mevcut durum ve plan kararlarında göstergelere ne ölçüde yer verildiği ve gösterge sonuçlarına göre bölgedeki olumlu, olumsuz ve geliştirilmesi gereken özelliklerin neler olduğu ortaya konulmaktadır.

2.4.1. Ekonomik göstergeler

Sürdürülebilir turizm planlamasında önemli yer tutan ekonomik göstergeler plan özelinde incelendiğinde (Tablo 5) bazı konulara planda değinilmediği görülmektedir. Planda özellikle kış aylarında turizmin yoğunluğunun düşük olması eğilimi aynen kabul edilmekte ve bölgede yıl boyu turizmin geliştirilmesi konusunda somut öneriler bulunmamaktadır. Bölgenin güvenlik açısından özel bir durumda bulunması buna neden olarak gösterilse de, kış sporları açısından bölgenin taşıdığı potansiyellerin bu süreçte daha somut önerilerle desteklenmesi önemlidir.

Tablo 5. Plan İçeriğinin Ekonomik Göstergeler Çerçevesinde Değerlendirilmesi

Mevcut Durum		Plan Kararları	
Yer Verilme Durumu	Yeterlilik Durumu (Eksik kalan konular)	Yer Verilme Durumu	Yeterlilik Durumu (Eksik kalan konular)
Otellerin Verimlilik Düzeyi: Bölgede mevcutta bulunan otellerin ve yatak sayılarının ortaya koyularak, turistik talebe cevap verebilirliğinin sorgulanması			
<ul style="list-style-type: none">• Yatak sayıları• Konaklama / geceleme sayıları• Doluluk oranları	<ul style="list-style-type: none">• Bölgenin sürdürülebilir gelişmesi açısından konaklamaya yönelik taşıma kapasitelerinin hesaplanmaması	<ul style="list-style-type: none">• Mevcut yerleşim merkezlerinde yatak kapasitesinin artırılmaması• Yerleşim dışı üç adet kaplıca turizmüne dönük yatak önerisi	<ul style="list-style-type: none">• Kış aylarında özellikle kış sporlarına yönelik hedeflerin somutlaşmaması
Yerel Toplumun ve Turistlerin Genel Hareketliliği ve İletişim Araçları: Bölgeye yönelik tanıtım stratejileri			
<ul style="list-style-type: none">• Tanıtım ve imaj çalışmalarının yetersizliğinin tespiti• Turizm çeşitliliğinin sağlanması	<ul style="list-style-type: none">• Yerel toplumun turizm konusundaki farkındalığının incelenmemesi	<ul style="list-style-type: none">• Özel koşulların turizmi bir bütün olarak negatif etkilemesi sebebiyle belirli kentlerde markalaşma önerisi• Turizmin teşviki ve rasyonel yapılanmasını	<ul style="list-style-type: none">• Yerel halkın turizm konusunda bilinçlendirilmemesi

		sağlayacak yeni kurumsal mekanizmaların geliştirilmesi • Tanıtım amacıyla tüm medya kanallarının etkin kullanımını sağlamak	
Bölgeye Yapılan Yatırımlar: Turizm faaliyetleri için bölgeye yapılan ya da yapılacak yatırımlar			
• Tamamlanmış ve proje halindeki mevcut yatırımlar (turizm, koruma, sağlıklaştırma, restorasyon, imar planı) • Potansiyel ve eksik bırakılmış yatırım alanları ve finans kaynakları	• Turizmi doğrudan olumlu ya da olumsuz etkileyecek bazı yatırım alanlarının (enerji kaynakları, sanayi, tarım vb.) eksik bırakılması	• Turizm çeşitliliğinin sağlanması yönünde yatırımların geliştirilmesi • Potansiyel ve eksik bırakılmış yatırım alanlarının desteklenmesi	• Sürdürülebilir Turizmi doğrudan olumlu ya da olumsuz etkileyecek bazı alanlarının plan kararlarında yeterince yer bulmaması
Ulaşım Faaliyetleri: Bölgeye ulaşımında karayolu, demiryolu, havayolu ulaşımı ile ilgili mevcut altyapı sistemleri ve yeterliliği			
• Tüm ulaşım ağı (taşıma kapasiteleriyle birlikte)	-	-	• Özellikle sürdürülebilirlik çerçevesinde yeni kirletici olmayan ulaşım modları değerlendirilmemesi

Planda eksikliği görülen diğer bir konu ise bölgenin konaklama açısından taşıma kapasitelerinin hesaplanmamış olmasıdır. Mevcut yatak sayılarının üç odak dışında artırılmadığı vurgusu yapılan planda, yatak sayılarının ve konaklama tesislerinin sadece niceliksel olarak yeterliliğine değinilmekte, ancak bu yeterliliğini tespitine yönelik herhangi bir bilimsel yaklaşım izlenmemektedir. Sürdürülebilir turizm açısından önem taşıyan taşıma kapasitesi hesaplama yöntemlerine bu aşamada başvurulması bir zorunluluk olarak görülmektedir.

Sürdürülebilir bir planlama yaklaşımının temeli olan tüm paydaşların sürecin bir parçası olması ülkemizde maalesef uygulama sıkıntılarının olduğu bir alandır. Bu açıdan yöre halkının turizm konusunda bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Söz konusu planda yerel halkın turizm konusundaki farkındalığının artırılmasına yönelik somut bir öneri bulunmamaktadır. Planın mevcut durum raporunda, tamamlanmış ve proje halindeki mevcut tüm yatırımlar ile potansiyel ve eksik bırakılmış yatırım alanları ve finans kaynakları incelenmektedir. Ancak, bu yatırımların alandaki turizmin sürdürülebilirliğini

doğrudan olumlu ya da olumsuz ne ölçüde etkileyeceği planda tartışılmamaktadır. Öte yandan, bölgedeki ulaşım altyapısının yeterli olduğu belirtilmekte çevre dostu enerji tasarrufu sağlayan farklı ulaşım modları planda yer bulmamaktadır.

Özetle, ekonomik göstergeler açısından plan, turizmin yıl boyunca yayılması ve ulaşım ve diğer teknik altyapı konulara yeterince yönlendirilememekte, halkın sürdürülebilir turizm konusunda farkındalığının artırılması ve bölgenin tanıtımı konusunda eksiklikler taşımaktadır.

2.4.2. Sosyal göstergeler

Sürdürülebilir turizm planlamasının önemli bir diğer göstergesi sosyal göstergelerdir (Tablo 6). Bölgedeki halkın turizm sektörüne katkısının sağlanması ve temel paydaşlardan biri olarak sürece dahil edilmesi gerekmektedir (Warren, 2013). Dolayısıyla halkın farklı aktiviteler, festivaller vb. turizmi tetikleyici organizasyonlarda etkin rol almasının teşvik edilmesi, mevcut değerlerin korunmasında ortak bilincin yaratılması plandan beklenen konulardır.

Tablo 6. Plan İçeriğinin Sosyal Göstergeler Çerçevesinde Değerlendirilmesi

Mevcut Durum		Plan Kararları	
Yer Verilme Durumu	Yeterlilik Durumu (Eksik kalan konular)	Yer Verilme Durumu	Yeterlilik Durumu (Eksik kalan konular)
Nüfusun Artmasında Göçün Önemi: Bölge içinde göç alan ve göç veren illerin tespiti ile göçün nedenleri			
<ul style="list-style-type: none">• Kentsel ve kırsal nüfus artış hızları ve nedenleri• Kırdan kente göçün varlığı	<ul style="list-style-type: none">• Göçün nedenlerinin detayda sorgulanmaması	<ul style="list-style-type: none">• Göçün önlenmesi yönünde ekonomik faaliyetlerin artırılması	<ul style="list-style-type: none">• Göçün ardında yatan sebeplerin sadece ekonomik nedenlere bağlanması, kırsalın sadece ekonomik değil sosyal ve servisler anlamında da güçlendirilmemesi
Tüm İlgili Grupları ve Paydaşların Fikirlerinin Alınması: Plan süreci ve hazırlık döneminde bölgede faaliyet gösteren merkezi yönetim ve üst düzey karar organlarının çalışmalarının içerikleri ile plan ile ilgili görüşlerinin alınması			
<ul style="list-style-type: none">• Mevcut planlama çalışmalarında ilgili kurumların koordinasyon güçlüğü• Bütüncül ele alışı noksanlığı	-	<ul style="list-style-type: none">• Kurumlararası koordinasyon eksiliğinin giderilmesi yönünde yeni bir koordinasyon biriminin kurulması	<ul style="list-style-type: none">• Planlama sürecindeki toplantıların bilgi aktarımı düzeyinden öteye gidememesi• Yeni iletişim kanallarının nasıl geliştirilebileceği konusunun eksik bırakılması

Sürdürülebilir Gelişme Promosyonu İçin Olan Organizasyonlarda Yerli Nüfusun ve Etnik Azınlığın Temsil Edilmesi: Bölgede etnik azınlıkla ilgili yürütülen faaliyetlerin ortaya konularak, yapılabilecek etkinliklerin değerlendirilmesi			
• Bölgenin etnik kompozisyonu bir zenginlik olarak görülmesi	• Bu kompozisyonun planlama süreçlerindeki temsil problemlerine değinilmemesi	• Bölgenin etnik kompozisyonunun turizm zenginliği olarak görülmesi	• Bu zenginliğin noktasal ve yüzeysel çözümlerle ele alınması, temsil probleminin aşılması yönünde adım atılmaması
İçilebilir Suya Erişim: Bölgedeki su kaynakları ve dağıtım şebekelerinin yeterliliğinin incelenmesi			
• Bölgede içme suyu altyapısının yetersizliği	• Bölgede içme suyu altyapısının yetersizliğinin tespitinde detayda araştırma yapılmaması	-	• Planda İçilebilir Suya Erişim ve mevcut ve potansiyel su kaynaklarının geliştirilmesine yönelik herhangi bir karar bulunmaması
Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması: Bölgeye ait kültürel ve folklorik değerlerin geliştirilmesine yönelik çalışmaların yapılması			
• Bölgeye ait kültürel ve folklorik değerler	-	• Mevut etkinliklerin desteklenmesine ek olarak ve organizasyonlar ve bunlar için alanların geliştirilmesi	-
Turizm Eğitimi Faaliyetleri: Bölgede turizm eğitimi veren kuruluşların varlığı ve turizmde çalışacak personelin eğitimi			
• Bölgede turizm eğitimi veren eğitim kuruluşları	-	• Turizmde çalışacak personelin eğitiminin yanı sıra halkın eğitiminin önemsenmesi	• Konuya ilişkin tavsiyeler dışında somut plan kararlarının yeterince geliştirilememesi
Turizm Örgütlerinin Faaliyetleri: Bölgedeki Turizm Bakanlığı Bölge Teşkilatı ile seyahat acenteleri, tur organizasyonları ve tur güzergâhlarının değerlendirilmesi			
• Kamu Kuruluşlarından, özel Sektör kuruluşlarından seyahat acenteleri ve tur rehberleri, tur organizasyonları ve tur güzergâhları hakkında açıklamalar	-	• Muhtemel tur güzergâhları önerisi	• Tur güzergâhlarının gelen taleplere göre belirlenmesi, bazı önemli ve potansiyel taşıyan turizm odaklarının geri planda kalması

Sosyal Göstergeler içinde yer alan nüfusun artmasında göçün önemi konusunda bölge genelinde yeterli analizler yapılmıştır. Ancak, göçün ardında yatan sebepler sadece ekonomik nedenlere ilişkilendirilmiş, kırsalın sadece ekonomik değil sosyal servisler anlamında da güçlendirilmesi sağlanamamıştır. Özellikle kırsalın kalkınmasına yönelik kararların uzun vadede bölgenin sürdürülebilir gelişmesine katkı koyacağı açıktır.

Tüm ilgili grupları ve paydaşların fikirlerinin alınması konusunda, planlama sürecinde ilgili birimlerle toplantılar yapılmış ancak bu süreç bilgi aktarımı düzeyini öteye gidememiştir. Meslek odaları başta olmak üzere sivil toplum kuruluşlarının görüşlerine planda yer verilmediği görülmüştür. Katılımı artırıcı yeni iletişim kanallarının nasıl geliştirilebileceği eksik bırakılmıştır. Benzer şekilde sürdürülebilir gelişme promosyonu için olan organizasyonlarda yerli nüfusun ve etnik azınlığın temsil edilmesi göstergesine yönelik olarak ise bölgenin etnik kompozisyonu bir zenginlik olarak görülmüş, ancak bu konu noktasal ve yüzeysel çözümlerle ele alınarak, temsil probleminin aşılması yönünde adım atılamamıştır.

Bölgedeki su kaynakları ve dağıtım şebekelerinin yeterliliği sürdürülebilirlik açısından incelendiğinde, özellikle içilebilir suya erişim konusunda yetersizliğin olduğu tespit edilmiştir. Ancak plan kararlarında, mevcut durumda bahsedilen sorunlara herhangi bir çözüm üretilmemiş, içilebilir suya erişim ve mevcut ve potansiyel su kaynaklarının geliştirilmesine yönelik herhangi bir karar getirilememiştir.

Somut olmayan kültürel mirasın korunması adına bölgeye ait tüm kültürel ve folklorik değerler incelenmiş ve planla mevcut etkinliklerin desteklenmesine ek olarak ve organizasyonlar ve bunlar için alanların geliştirilmesi önerilmiştir.

Bölgede turizm eğitime yönelik olarak mevcutta hizmet veren tüm kurumlar incelenmiş ve plan kararlarında turizmde çalışacak personelin eğitiminin yanı sıra halkın eğitimi de önemsenmiştir. Ancak konuya ilişkin tavsiyeler dışında somut plan kararları geliştirilememiştir. Planda bölgedeki Turizm Bakanlığı Bölge Teşkilatı ile seyahat acenteleri, tur organizasyonları ve tur güzergâhlarının değerlendirilmesi konusunda kamu kuruluşlarından Turizm Bakanlığı Bölge Teşkilatları, özel sektör kuruluşlarından seyahat acenteleri ve tur rehberleri, tur organizasyonları ve tur güzergâhları hakkında açıklamalar bulunmaktadır. Önerilen muhtemel tur güzergâhlarının gelen taleplere göre belirlenmesi, bazı önemli ve potansiyel taşıyan turizm odaklarının geri planda kalmasına neden olacaktır.

Özetle, sosyal göstergeler açısından plan değerlendirildiğinde; somut olmayan kültürel mirasın korunması adına bölgeye ait tüm kültürel ve folklorik turizm değerlerinin korunması ve turizm faaliyetlerini geliştirilmesi konusunda somut adımların atıldığı,

ancak turizm faaliyetleri için gerekli olan eğitim, örgütlenme, göç ve katılım konularında etkin çözümler ve öneriler getirilmediği görülmektedir.

2.4.3. Ekolojik göstergeler

Sürdürülebilir turizm planlaması için bölgeye gelen turist sayısı ve gelecek için öngörülen turist miktarının doğru bir şekilde incelenmesi önem taşımaktadır. Plana bakıldığında farklı turizm türleri için mevcut ve öngörülen turist sayılarının verildiği görülmektedir, ancak turist sayılarına ilişkin öngörüler için herhangi bir bilimsel yöntem uygulandığına dair plan raporunda da bir bilgiye ulaşılamamıştır. Hâlbuki turist sayısı öngörülerinin hesaplanmasında çevresel değerleri gözetilen bilimsel bir yöntemin kullanılması büyük önem taşımaktadır (Tablo 7).

Tablo 7. Plan İçeriğinin Ekolojik Göstergeler Çerçevesinde Değerlendirilmesi

Mevcut Durum		Plan Kararları	
Yer Verilme Durumu	Yeterlilik Durumu (Eksik kalan konular)	Yer Verilme Durumu	Yeterlilik Durumu (Eksik kalan konular)
Turist Sayısındaki Değişim: Bölgeye gelen turist sayısı ve gelecek için öngörülen turist miktarı			
• Farklı turizm türleri için mevcut ve öngörülen turist sayıları	• Turist sayılarına ilişkin öngörüler için herhangi bir bilimsel yöntem uygulanmaması	• Yerli ve yabancı turist sayıları için öngörüler	Turist sayısı öngörülerinin hesaplanmasında, ekolojik değerleri gözetilen, koruma kullanma dengesi kuran bilimsel bir yöntemin kullanılmaması
Üretilen Atıkların Hacmine Göre Katı Atıkların İşlenmesi ve Depolanması: Çevre kirliliğine neden olan atıkların bölge içinde bertaraf işlemlerinin yeterli düzeyde olup olmayışının incelenmesi			
• Tüm bölge için katı atık işleme ve depolama bilgileri	• Mevcut sistemin yeterliliğinin tespitine yönelik herhangi bir çalışma bulunmaması		• Üretilen Atıkların Hacmine Göre Katı Atıkların İşlenmesi ve Depolanmasına yönelik hiçbir plan kararının bulunmaması
Doğal Kaynakların Sürdürülebilir Kullanımı: Bölgedeki Kültür ve Tabiat Varlıklarının niteliklerine uygun olarak sürdürülebilir turizm çerçevesinde turizm planlarının yapılması			
• Bölgedeki taşınmaz kültür varlıklarına ait bilgiler	• Bu varlıkların mevcut kullanımının sürdürülebilir olup olmadığı konusunda herhangi bir inceleme yapılmaması	• Korunması gereken varlıklar için noktasal kararlar üretilmesi	• Tüm bu değerlerin korunmasına yardımcı olacak bütünsel bir bakış açısının ve diğer kentsel kullanımlarla ilişkisinin kurulmaması
Sit Alanlarının Değerlendirilmesi: Sit alanlarının sınıfsal ayrımlarının yapılarak, niteliklerine uygun olarak turizm planlarının yapılması			
• Bölgedeki sit alanları ve bu alanlara yönelik yatırım projeleri	• Bu varlıkların mevcut kullanımının sürdürülebilir olup olmadığı konusunda ve projelerin içerikleri	• Bu alanlara noktasal proje bazlı önerileri • Sit alanlarında meydana gelen kaçak yapılaşmanın önüne geçilmesi	• Tüm bu değerlerin korunmasına yardımcı olacak bütünsel bir bakış açısının ve diğer kentsel kullanımlarla ilişkisinin kurulmaması

	açısından herhangi bir inceleme yapılmaması		
Çevre Sorunları: Bölgede meydana gelen çevre sorunlarının sebepleri ve nitelikleri ile bu konuda alınması gereken önlemler			
<ul style="list-style-type: none">• Mevcut kurum raporlarından hareketle kirlilik (hava, su, atık) düzeyleri ve yerleri	<ul style="list-style-type: none">• Kirlilik düzeylerine ilişkin herhangi bir veri raporda bulunmaması• Bu kirliliği yaratan konuların detayda incelenmemesi	<ul style="list-style-type: none">• Kirliliğin izlenmesine yönelik belirli alanlarda proje paketleri	<ul style="list-style-type: none">• Öncelikli olarak kirliliği yaratan etmenlere yönelik önlem alınmaması

Ekolojik göstergeler içinde yer alan, üretilen atıkların hacmine göre katı atıkların işlenmesi ve depolanması göstergesi çerçevesinde, çevre kirliliğine neden olan atıkların bölge içinde bertaraf işlemlerinin yeterli düzeyde olup olmayışının incelenmesi gerekmektedir. Planda mevcut duruma ait tüm bölge için katı atık işleme ve depolama bilgileri verilmiştir. Ancak mevcut sistemin yeterliliğinin tespitine yönelik herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Benzer şekilde plan kararları arasında da üretilen atıkların hacmine göre katı atıkların işlenmesi ve depolanmasına yönelik hiçbir plan kararı bulunmamaktadır.

Doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı konusunda planda bölgedeki taşınmaz kültür varlıklarına ait bilgiler toplanmıştır. Benzer şekilde sit alanlarına yönelik mevcut proje ve yatırımlar da raporda yer almaktadır. Ancak bu alanlara sadece noktasal proje bazında öneriler getirilmektedir. Bu varlıkların mevcut kullanımlarının sürdürülebilir olup olmadığı konusunda planda herhangi bir incelemeye rastlanılmadığı gibi tüm bu değerlerin korunması için gereken bütünsel bakış açısı ve diğer kentsel kullanımların bu kaynaklar üzerine etkilerine değinilmemektedir.

Ekolojik Göstergeler içinde yer alan çevre sorunları ile ilgili mevcut durumda hava kirliliği, su kirliliği ve atıkların ortadan kaldırılmasına yönelik sorunlar olduğu belirtilmiş, bu sorunların öne çıktığı iller belirlenmiştir. Planda kirliliğin izlenmesine yönelik belirli alanlarda proje paketleri önerilmiştir. Ancak plan kararlarında öncelikle kirliliği yaratan etmenlere yönelik alınması gereken önlemlerden bahsedilmemiştir.

Plan ekolojik göstergeler açısından istenilen düzeye ulaşmamaktadır. Özellikle kirlilik yaratan faktörlerin ortadan kaldırılması ve doğal ve tarihsel kaynakların korunması yönünde alınan kararları beklenen düzeyin altında kalmaktadır. Planın, planlama

stratejilerine ve hedeflerine bakıldığına sürdürülebilirlik açısından önemli eksiklikler taşıdığı görülmektedir.

2.5. Katılım Sürecinin Değerlendirilmesi

Sürdürülebilir turizm planlaması yönetiminde katılım konusu diğer planlama türlerinde olduğu gibi büyük önem taşımaktadır. Kamu sektörünün aldığı kararların katılımcı bir anlayış ile alınması, kararların o kararlardan etkilenecekleri kapsayacak düzeyde verilmesi kararların uygulanma olasılığını artırmaktadır (TESEV, 2008). Hazırlanan planların yerleşikler ve bölgedeki diğer aktörler tarafından kabul görmesi katılım düzeyiyle doğrudan ilişkilidir. Planların uygulanabilirliği ve sürecin asıl öznesi olan insanlara hizmet edebilirliği açısından katılım, planlama yaklaşımının en önemli unsurlarından biri olmaktadır.

Planlama çalışmalarında Tekeli'ye göre katılımın beş farklı düzeyinden söz edilebilir (Tekeli, 1991: 67-71): Planı halka benimsetmek (bilgi aktarımı), katılım yoluyla planının bilgilendirilmesi, halkın plan kararına katılması, katılımın kritik rasyonalizmin gerçekleştirilmesi aracı olarak görülmesi ve katılım yaklaşımı olarak bölüşmeye değil yaratmanın heyecanına katılım. Çalışmanın bu aşamasında yukarıda sıralanan beş farklı düzeydeki katılımın örnek planlama çalışmasında hangi düzeyde kaldığını incelenmektedir. Paydaşların plandan beklentilerinin plana ne ölçüde aktarıldığı derinlemesine görüşmelerden elde edilen bulgular ışığında gerçekleştirilmekte ve katılımın tek taraflı bilgi aktarımı düzeyinden ne ölçüde ileri gittiği/gidemediği sorusuna cevap aranmaktadır.

Planlama sürecinden sorumlu idari kuruluş olarak GAP Kalkınma İdaresi temsilcisi sürecin katılımcı bir şekilde yürütüldüğünü aktarmış ve katılım ile ilgili olarak; aşağıdaki açıklamayı yapmıştır:

"Gerek GAP İdaresi Başkanlığı'nın ilgili kurum ve kuruluşlar ile diğer taraflara konuyla ilgili yazdığı resmi yazılarla (yapılan çalışmalar hakkında genel bilgi ve konuyla ilgili varsa önerileri), gerekse de müellif firmanın ilgili kurum ve taraflarla yapmış olduğu birebir görüşmelerle katılım ve bilgilendirme yapılmıştır. Planın tamamlanmasından sonra da, gerek Bölge'de gerekse Ankara'da ilgili kurum ve kuruluşlara konuyla ilgili sunuşlar yapılmıştır."

Planlama sürecinin bir parçası olması gereken diğer kurumların temsilcilerinin ise konuya ilişkin düşünceleri incelendiğinde; Gaziantep İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü temsilcisi ve Gaziantep Büyükşehir Belediyesi temsilcisi Master Planla ilgili çalışmalardan haberdar olduklarını ve toplantılara davet edildiklerini söylemişlerdir. Öte yandan süreçle ilgili olarak, Gaziantep İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü temsilcisinin açıklaması ise aşağıda aktarılmıştır;

"Plan sürecinde il müdürlüğümüzün görüşü alınmış, yapılan anketlere de katılım sağlanmıştır. Süreç boyunca iki toplantıya katıldık. İlkinde planla ilgili çalışma hakkında bilgi verildi, ikincisinde ise biten projenin tanıtımı yapıldı."

demıştır. Bu açıklamalardan katılım sürecinin sadece "bilgi aktarımı" düzeyinde kaldığı görülmektedir. Bu eksikliğe vurgu yapan Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi temsilcisi süreçte katılım düzeyini artırılmasına yönelik olarak;

"Plan sürecinde tüm kurum ve kuruluşlar ile sivil toplum örgütlerinin de içinde bulunduğu periyodik toplantılar ve kamuoyu bilgilendirmesinin daha etkin yapılması için görsel ve yazılı medyanın daha yoğun kullanımı sağlanmalıdır."

önerisinde bulunmuştur.

Plandan beklentiler konusunda GAP Kalkınma idaresi temsilcisinin görüşü;

"GAP Bölgesi turizmine yönelik yapılmış olan Plan çalışmalarının genel değerlendirmesinin yapılarak, yeni turizm politikalarına göre güncelleştirilmesi, koruma-kullanma dengesi gözetilerek belirli bir plan dahilinde sürdürülebilirliğinin ve kullanımının sağlanması, Bölge'nin kültür ve turizm potansiyelinin tek tek ele alınmasından çok bunların birbiriyle entegrasyonu sayesinde daha cazip ve güçlü alternatif varış noktaları, cazibe merkezleri, yeni turizm türleri, turizm gelişme bölgeleri/koridorları ve güzergahların oluşturulması, bütüncül bir yaklaşımla turizm açısından zayıf kalan illerin de güçlendirilmesi, kurumsal sorumluluk ve yönetim planının ortaya konmasıdır."

şeklinde aktarılmıştır. Gaziantep İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü temsilcisinin görüşü;

"Bölgenin iller bazında değil tüm GAP olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiş, bütçenin yerli turistlerin gelmesine hazırlıksız yakalanması nedeniyle"

altyapısı ama en önemlisi sektördeki ara eleman ve kalifiye eleman sıkıntısını göz önüne almak gerekir. Planda yer alan bölgelerin ulaşımının daha kolay hale getirilmesi, bölge insanının var olan kültürel değerlerinin somut ve yerinde görülmesi ve çeşitlendirilmesi, bölgenin kalkınmasında turizmin ne kadar önemli olduğun halka daha çok inilerek anlatılmalıdır."

şeklinde açıklanmıştır.

Mardin Belediyesi temsilcisi Restorasyon ve restitüsyon çalışmalarına, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi KUDEP temsilcisi, planın kentlerin yerel kimliğine dikkat etmesi konularına vurgu yaparken, Diyarbakır Şehir Plancıları Odası temsilcisi, planın korumacı ve sürdürülebilir yaklaşımla, doğal kaynakların gelecek nesillere aktarımının sağlanması, noktasına değinmiştir. Öte yandan bölgenin en önemli arkeolojik değerlerinden biri olan Göbeklitepe'ye, Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi temsilcisi özellikle vurgu yaparak dünyanın en eski yerleşim yerinin bulunduğu kentin turizm potansiyellerini artırarak dünya inanç turizminde önemli bir noktaya gelmesi yolunda önderlik etmesi gerektiğini belirtmektedir.

Çalışmadaki sivil toplum kuruluşlarından olan Şanlıurfa Şehir Plancıları Odası temsilcisi;

"Bu tür üst ölçekli planlar kentlerin geleceğine yön verip onların sahip olduğu potansiyelleri en iyi şekilde kullanmalarını sağlayarak sektörel olarak getirilerini maksimize etmek açısından oldukça önemlidir. Bu tür planlar yapılırken iyi irdelenmeli, sebep-sonuç ilişkileri iyi kurulmalı, var olan potansiyeller iyi saptanıp en yüksek seviyede verimlilik sağlanmaya yönelik kararlar alınmalıdır."

şeklinde görüşünü beyan etmiştir.

Derinlemesine görüşme yapılan diğer paydaşlar da yukarıda aktarılan görüşlere benzer açıklamalarda bulunmuşlardır. Genel olarak; plandan beklentiler koruma/kullanma dengesini sağlaması ve kaynakların birbirleriyle entegrasyonlarının sağlanarak bütüncül bir yaklaşımla bölgenin güçlendirilmesine yönelik olması yönündedir. Bunun dışında yerel kimliğin güçlendirilmesi, restorasyon ve restitüsyon çalışmalarının yapılması, ulaşım olanaklarının artırılması beklentiler arasındadır. Ancak bu beklentilerin başarılı bir şekilde ve etkin katılım kanallarını kullanarak plana ve planlama sürecine

entegrasyonunda yetersizlikler bulunmakta, planlama sürecinde katılım bilgi aktarımı düzeyinde kalmaktadır.

2.6. Tanıtım Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi

Başarılı bir sürdürülebilir turizm planlamasının üçüncü ayağını oluşturan bölgenin tanıtımı konusunda ilgili kurum ve kuruluşlara büyük bir sorumluluk düşmektedir. Yazında tanıtım ile ilgili en çok vurgulanan konular farkındalığın artırılması, hedef kitlelerin doğru bir şekilde tespiti ve bu kitleye ulaşılması konularında işbirliğini destekleyen politikaların geliştirilmesine yöneliktir (Warren, 2013).

Derinlemesine görüşmelerde bölgedeki kurumların hâlihazırda yürüttüğü bazı tanıtım faaliyetlerine de değinilmiştir. Örneğin, konu ile soruya derinlemesine görüşmelerde GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı'ndan alınan cevap aşağıdaki gibidir:

"GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, kültür varlıklarının korunması, gelecek nesillere aktarılması ve turizmin canlandırılması amacıyla; bölgeleme, restorasyon projeleri, çevre düzenleme projeleri, kentsel tasarım ve restorasyon projesi, Turizm Master Planı, GAP Bölgesi için Rekabet Gündemi, baraj gölü altında kalacak alanlarda araştırma, kazı ve kurtarma çalışmalarını, başta Kültür ve Turizm Bakanlığı olmak üzere, ilgili bakanlık, kamu kurum ve kuruluşları, üniversitelerin uzman ekipleri ve sivil toplum örgütleri ile birlikte gerçekleştirmektedir. Söz konusu Projeler Devlet Yatırım Programı'nda yer alan ödenek kapsamında gerçekleştirilmektedir. Bununla birlikte, AB (AB Kültürel Miras Bileşeni kapsamında gerçekleştirilen çalışmalar), UNDP (Mardin Katılımcı Kentsel Rehabilitasyon Projesi) fonları ve özel vakıflarla yapılan Mutabakat Zaptı (Zeugma Acil Kazı ve Kurtarma Projesi) çerçevesinde gerçekleştirilen Projeler de bulunmaktadır."

Konu ile ilgili İl Gaziantep Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü görüşü;

"GAP Bölgesi ve Gaziantep'in tanıtımı için Kültür ve Turizm Bakanlığı, İl Özel İdaresi Gaziantep Valiliği ve İpekyolu Kalkınma Ajansı ile bazen ortak bazen de İl Özel İdaresi bütçesinde Gaziantep'i tanıtıcı Rehber, kitap, el broşürü, şehir planı, harita, poster, CD, DVD v.b çalışmalar hazırlayıp gelen yerli ve yabancı

misafirlere kurum, kuruluş, otel ve lokantalara dağıtım yapıyor, ulusal ve uluslararası fuarlara katılıp, ilimizin ve bölgemizin tanıtımını yapıyoruz."

şeklinde aktarılmaktadır. Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi temsilcisinin aktardığı tanıtım çalışmaları şunlardır:

"Tarihi bölgelerin turizm potansiyellerini arttırmaya yönelik sokak sağlıklılaştırması, restorasyon çalışmaları, tarihi alanların (meydan, tarihsel yapılar, müzeler) projelendirilerek ortaya çıkarılması, özel şahıslara ait önemli yapıları kamulaştırma yapılarak projelendirilmesi, tanıtım çalışmaları, peyzaj düzenlemeleri, kentsel dönüşüm çalışmaları yapılmaktadır. Örneğin belediyemiz tarihi kentler birliği üyesi olup, her yıl yapılan toplantılarının bu yılki durağı olarak, 9-11 Kasım 2013 tarihleri arasında belediyemiz tarafından kentimizde düzenlenmektedir."

Mardin Büyükşehir Belediyesi temsilcisinin görüşü ise;

"Bölge bazında çalışmamız bulunmamaktadır. İl için çalışma yürütüyoruz, İstanbul, Ankara, İzmir'de üçer günlük tanıtım günleri ve yılda bir kez ve fuarlara katılıyoruz. Finansmanı belediye ve bir kısım bağışlar tarafından sağlanıyor."

şeklindedir.

Yapılan görüşmelerde kurumlardaki temsilciler genelde bölge bazında değil il bazında tanıtım çalışmaları yaptıklarını belirtmişlerdir. Tanıtım için yapılan faaliyetler ile ilgili, tanıtıcı rehber, kitap, el broşürü, şehir planı, harita, poster, CD, DVD vb. çalışmalar hazırlanıp misafirlere oteller ve lokantalarda dağıtımlarının yapıldığı, ayrıca tanıtım toplantıları ve tanıtım günleri düzenlendiği aktarılmıştır.

GAP Turizm master planında ise, Bölge'nin ücra yerlerindeki özel koşulların Bölge turizmini bir bütün olarak negatif etkilediği görüşünden hareketle Bölge'deki özel koşullar devam ettiği sürece "Güneydoğu'nun bir bütün olarak tanıtılması yerine Gaziantep, Diyarbakır, Şanlıurfa, Mardin ve Adıyaman'ın kendilerini markalaştıracak tanıtım politikaları izlemesi, GAP Bölgesi bütünü tanıtan politikaların ikinci planda tutulması" önerilmektedir (GAP, 2011b), planda ayrıca "Yukarıda sayılan il merkezlerinin markalaşması için Bölge'de görev yapan üç kalkınma ajansının birlikte

hareket ederek markalaşması önerilen kentlerin geometrik merkezi olan Şanlıurfa'da bir markalaşma ofisi kurması, bu ofiste markalaşma uzmanlarını devamlı olarak istihdam etmesi ve bu ofis kanalıyla Bölge'ye profesyonel hizmet vermesi önerilmektedir." denilmektedir. Bu örgütün medya kanallarını sosyal ağlar da dahil olmak üzere devreye sokarak, tüm tanıtım çalışmalarını eş zamanlı olarak yürütmesi hedeflenmektedir.

Yapılan derinlemesine görüşmeler ve GAP Turizm master planı önerileri birlikte değerlendirildiğinde; bölgenin turizm potansiyellerinin etkin ve sürdürülebilir bir çerçevede kullanılması için tanıtım faaliyetinden sorumlu, koordinasyon ve örgütlenmeyi sağlayacak bir yapılanmanın oluşturulması hiç şüphesiz ki daha doğru olacaktır. Ancak bu noktada benzer bir eksiklik bütüncül yaklaşımın bölgenin özel koşulları sebebiyle göz ardı edilmesidir.

3. SONUÇ

STPY konularını Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) Turizm Master Planı örneğinden hareketle irdelemek amacını taşıyan bu makalede, sürdürülebilir turizm planlamasının ekolojik boyutunun yanı sıra özellikle ulusal yazında eksikliği görülen sosyal ve ekonomik boyutları incelenmekte ve başarılı bir sürdürülebilir turizm yönetimi için ele alınması gereken konular tartışılmaktadır.

Doğal, kültürel turizm potansiyelleriyle ülke bütününde ayrıcalıklı bir konuma sahip olan GAP bölgesi, özellikle son yıllarda artan göç ve güvenlik sorunlarıyla karşı karşıya kalmıştır. Dolayısıyla, turizm potansiyellerini sürdürülebilirlik perspektifinde değerlendirecek planlama çalışmaları, bölgenin hem ekonomik ve sosyal kalkınmasında ve hem de oluşan önyargıların kırılmasında faydalı olacaktır. Bu çerçeveden hareketle örnek alan çalışmasına konu olan GAP Turizm Master Planı; içeriği, katılım boyutu ve tanıtım faaliyetleri STPY açısından değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler sonucunda planın en büyük eksikliklerinden birisi "planlama hedefleri arasında sürdürülebilirlik vurgusuna yer verilmemesi" olarak tespit edilmiştir. Öte yandan incelenen üç başlıkta da (planın içeriği, katılım süreçleri ve tanıtım faaliyetleri) önemli eksikliklerin bulunduğu görülmektedir. Genel olarak; plan içeriğinin turizmin ekolojik, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirliğini sağlayacak kararlardan yoksun olması, katılım sürecinin bilgi aktarımı düzeyinde kalması ve tanıtım faaliyetlerinin bölgenin tümünü öne çıkaran bir

yaklaşımı benimsememesi ve bütüncül yaklaşımdan uzak olması bu eksiklerden bazılarıdır. Bu eksikliklerin giderilmesinde, neyi, nasıl ve kimin için korunacağı/geliştirileceği? üzerinde ciddi düşünülmesi gereken bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır.

GAP Turizm Master Planının içeriği sürdürülebilirlik perspektifinden değerlendirildiğinde alınması gereken önlemler şu şekilde sıralanabilir:

Ekonomik göstergeler açısından planın; turizmin yıl boyunca yayılması ve ulaşım ve diğer teknik altyapı konulara yönlendirici stratejileri ve yatırım programlarını içermesi gerekmektedir. Halkın sürdürülebilir turizm konusunda farkındalığının artırılması ve bölgenin tanıtımı konusunda ise düzenli faaliyetlerin (eğitim seminerleri, festivaller, fuarlar vb) gerçekleştirilmesine olanak sağlayacak mekansal ve stratejik düzenlemeleri içermesi gerekmektedir.

Sosyal göstergeler açısından planın istenilen hedeflere ulaşabilmesi için; planın somut olmayan turizm faaliyetleri için gerekli olan eğitim, örgütlenme, göç ve katılım konularında etkin çözümler ve önerileri içermesi gerekmektedir.

Plan ekolojik göstergeler açısından taşıdığı eksikliklerin giderilebilmesi; özellikle kirlilik yaratan faktörlerin ortadan kaldırılması ve doğal ve tarihsel kaynakların korunması yönünde alınan kararların geliştirilmesi, planlama stratejilerine ve hedeflerinde sürdürülebilirlik vurgusunun artırılması ile mümkün olacaktır.

Bilindiği üzere sürdürülebilirlik sadece mevcut durağan koşulları değil, değişimi yönetebilmekle de ilgilidir. Dolayısıyla başarılı bir planlama çalışması için süreci sadece plan hazırlığı olarak görmemek beraberinde uygulamaya yönelik bir yönetim stratejisi ortaya koymak da gerekmektedir. Bundan sonra gerçekleştirilecek olan çalışmalarda, sürdürülebilir turizm için kullanılan mevcut performans göstergelerinin geliştirilmesi önemlidir. Ancak bu şekilde gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin başarısı test edilebilir. Sürdürülebilir turizm, sürdürülebilir kalkınma paradigmasının vazgeçilmez bir parçasıdır, dolayısıyla diğer sektörlerle de ilişkisinin düşünülerek kurgulanması, planlama çalışmalarının başarısını artıracaktır.

Sonnotlar

¹ Turizm master planı; ekonomik, sosyal ve çevresel dengeyi bozmadan turizmin gelişimine yön veren ana plan olarak tanımlanabilir.

² Çalışma kapsamında Ankara'da bulunan GAP Bölge Kalkınma İdaresi, İpekyolu Kalkınma Ajansı, Karacadağ Kalkınma Ajansı, Dicle Kalkınma Ajansı, Gaziantep, Diyarbakır, Mardin, Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri ve Belediyeleri ile yine bu illerde bulunan şehir plancıları odası ile görüşmeler talep edilmiştir. Bu talepler doğrultusunda GAP Bölge Kalkınma İdaresi temsilcisi, İpekyolu, Karacadağ, Dicle Kalkınma Ajansları temsilcileri, Gaziantep ve Mardin Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü temsilcileri, Gaziantep, Diyarbakır, Mardin, Şanlıurfa Belediyeleri ile Diyarbakır ve Şanlıurfa Şehir Plancıları odası temsilcileri ile görüşme sağlanabilmiştir. Derin görüşmeler; Gaziantep'te beş, Diyarbakır'da beş, Şanlıurfa'da iki, Mardin'de üç ve GAP Kalkınma İdaresinde bir kişi olmak üzere toplamda 16 temsilci ile yapılmıştır.

Kaynakça

- Akıncı, Z., ve Kasalak, M. A. (2016). Sürdürülebilir Turizm Yönetimi Açısından Özel İlgi Turizminin Yeri ve Önemi. Çatalhöyük. International Journal of Tourism and Social Research, 1(1).
- Alarcón, D. A. ve Cole, S. (2019). No sustainability for tourism without gender equality, Journal of Sustainable Tourism, DOI: 10.1080/09669582.2019.1588283
- Ali, R. (2016). "Exploring the Coming Perils of Overtourism". Skift, 23-08-2016 (online), www.skift.com. Erişim Tarihi (15.05.2019).
- Alkan, C. (2015). Sürdürülebilir Turizm: Alaçatı Destinasyonuna Yönelik Bir Uygulama. Journal of Yaşar University, 10(40), 6692-6710.
- Altanlar, A., ve Kesim, G. A. (2011). Sürdürülebilir Turizm Planlaması İçin Yöre Halkı ve Yerli Turistlerin Davranış ve Beklentilerini Anlamaya Yönelik Bir Araştırma; Akçakoca Örneği. Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi, 3(2), 1-20.
- Aslan, A. (2008). Turizm Planlamasına Yerel Toplumun Katılımı: Saklı Bahçe Akyaka Üzerine Bir İnceleme. Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi 19(1) 71-83.
- Atik, M. (2004) Possibilities for sustainable tourism management in accommodations: South Antalya region, Turkey. Sustainability and Mass Destinations: Challenges and Possibilities. Business Enterprises for Sustainable Travel Education Network Think Tank IV Conference Proceedings. Esbjerg, Denmark, 30 June – 4 July
- Bahar, E. (2016). Sürdürülebilir Turizm Gelişmesinin Boyutları, Sürdürülebilir Gelişmenin Önündeki Sorunlar. II. Ulusal Sürdürülebilir Turizm Kongresi, 28-30. (<http://emrebahar.blogspot.com.tr/2016/05/surdurulebilir-turizm-gelismesinin.html?view=sidebar>)

- Bramwell, B., Lane, B. (2013). Getting From Here To There: Systems Change, Behavioural Change And Sustainable Tourism. *Journal of Sustainable Tourism* 21(1) 1-4.
- Bramwell, B., Richards, G., Henry, I., Jackson, G., Van Der Straaten, J., Goytia Prat, A. (1996). *Sustainable Tourism Management: Principles and Practice*, Tilburg University Press.
- Bramwell, B., Sharman, A. (2000). *Approaches To Sustainable Tourism Planning And Community Participation*. *Tourism And Sustainable Community Development* G. Richards Ve D. Hall (Der), 17–35, Routledge, New York.
- Buckley, R. (2012). Sustainable Tourism: Research And Reality. *Annals of Tourism Research* 39(2) 528-546.
- Budeanu, A. (2007) Sustainable Tourist Behaviour – A Discussion Of Opportunities For Change. *International Journal of Consumer Studies* 31(5) 499–508.
- Cengiz, B. (2012). Local residents' perceptions of and attitude toward sustainable tourism planning and management in Amasra (Turkey). *Landscape Planning*, available online at: <http://www.intechopen.com>.
- Claiborne, P. (2010). *Community Participation In Tourism Development And The Value Of Social Capital*. Unpublished Master Degree Thesis, University Of Gothenburg, Gothenburg.
- Colomb, C., ve Novy, J. (Eds.). (2016). *Protest and Resistance in the Tourist City*. London: Routledge
- Demaria, F., Schneider, F., Sekulova, F., & Martinez-Alier, J. (2013). “What is Degrowth? From an Activist Slogan to a Social Movement”. *Environmental Values*, 22(2), 191–215.
- Dredge, D. (2008). *Managing Local Tourism Master Class: Eastern Metropolitan Regional Council Workshop Materials*. Southern Cross University, Tweed Heads, Australia.
- Dünya Turizm Örgütü, (2005). *Making Tourism More Sustainable. A Guide For Policy Makers*.
- Erkol, G. ve Zengin, B. (2015). Bölge Turizmini Planlama Ve Sürdürülebilir Gelişim: Şanlıurfa Örneği. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 3, 17, 377-396
- GAP Turizm Master Plan Raporu: Mevcut Durum, (2011a). [<http://Www.Gap.Gov.Tr/Gap-Bolgesi-Turizm-Master-Plani-Sayfa-30.Html>] Erişim Tarihi (05.11.2014).
- GAP Turizm Master Plan Raporu: Plan Kararları, (2011b). [<http://Www.Gap.Gov.Tr/Gap-Bolgesi-Turizm-Master-Plani-Sayfa-30.Html>] Erişim Tarihi (05.11.2014).
- Gökçekuş, H. vd. (Eds) (2011). *Survival and Sustainability*, Environmental Earth Sciences, Springer-Verlag Berlin Heidelberg.
- Gössling, S., Hall, C.M., Weaver, D.B., Der. (2009). *Sustainable Tourism Futures: Perspectives On Systems, Restructuring And Innovations*. New York: Routledge.

- Gössling, S., Scott, D., Hall, C. M., Ceron, J. P., Dubois, G. (2012). Consumer Behaviour And Demand Response Of Tourists To Climate Change. *Annals of Tourism Research* 39(1) 36-58.
- Göymen, K. (2000). Tourism and Governance in Turkey. *Annals of Tourism Research*, 27(4), 1025-1048.
- Goodwin, H. (2017). The Challenge of Overtourism, Responsible Tourism Partnership Working Paper 4.
- Gündüz, L., ve Hatemi-J, A. (2005). Is the Tourism-Led Growth Hypothesis Valid for Turkey?. *Applied Economics Letters*, 12(8), 499-504.
- Hatipoğlu, B., Alvarez, M. D. ve Ertuna, B. (2016). Barriers to Stakeholder Involvement in the Planning of Sustainable Tourism: The Case of the Thrace Region in Turkey. *Journal of Cleaner Production*, 111, 306-317.
- Hall, C. M. (2009). “Degrowing Tourism: Decroissance, Sustainable Consumption and Steady-State Tourism”. *Journal of Sustainable Tourism*, 20(1), 46–61.
- Higgins-Desbiolles, F., Carnicelli, S., Krolkowski, C., Wijesinghe, G., ve Boluk, K. (2019). Degrowing Tourism: Rethinking Tourism. *Journal of Sustainable Tourism*, 1-19.
<http://www.gelecekturizmde.com/gelecek-turizmde/gelecek-turizmde-2/> Erişim Tarihi (10.09.2018)
- İsayeva, S. ve Kasalak, M. A. (2016). Sürdürülebilir Turizm Yönetimi Kapsamında Yer Alan Örnek Ekoturizm Uygulamaları. *Çatalhöyük-International Journal of Tourism and Social Research*, 1(1).
- Joppe, M. (1996). Sustainable Community Tourism Development Revisited. *Tourism Management* 17(7) 475-479.
- Kalkınma Bakanlığı, (2013). İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, SEGE-2011, Bölgesel Gelişme Ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, 2013: 50.
- Kernel, P. (2005). Creating and Implementing a Model for Sustainable Development in Tourism Enterprises. *Journal of Cleaner Production*, 13(2), 151-164.
- Kuvan, Y. (2005). The Use of Forests for the Purpose of tourism: the Case of Belek Tourism Center in Turkey. *Journal of Environmental Management*, 75(3), 263-274.
- Lankford, S. V., Lankford, J. L., Povey, D. C. (1996). Instilling Community Confidence And Commitment In Tourism, *Practicing Responsible Tourism*, L. C. Harrison Ve W. Husbands (Der.), 330–349, John Wiley And Sons, New York.

- Li, W. (2006). Community Decision-Making, Participation In Development. *Annals of Tourism Research* 33(1) 132-143.
- Nazlı, M. (2016). Does Sustainability Matter? A Qualitative Study in Tourism Industry in Turkey. *Journal of Yaşar University*, 11(44), 339-350.
- Okazaki, E. (2008). A Community-Based Tourism Model: Its Conception And Use. *Journal Of Sustainable Tourism* 16(5), 511-529.
- Öztürk, A., Aydın, İ. Z., ve Demirci, U. (2013). Sustainable ecotourism management in protected areas. *International Caucasian Forestry Symposium*.
- Sezgin, M. ve Karaman, A. (2008). Turistik Destinasyon Çerçevesinde Sürdürülebilir Turizm Yönetimi ve Pazarlaması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (19), 429-438.
- Swarbrooke, J. (1999). *Sustainable Tourism Management*. Cabi Pub., New York..
- T.C. Başbakanlık GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı [www.Gap.Gov.Tr/Gap/Gap-Nedir#This], Erişim Tarihi (10.08.2013)
- Tekeli, İ. (1991). Kent Planlaması ve Katılım Üzerine Düşünceler. [http://www.webcitation.org/query?url=http%3a%2f%2fwww.egemimarlik.org%2f1991-3%2f33.pdf&date=2015-02-15] Erişim Tarihi (15.02.2015).
- TESEV, (2008). İyi Yönetişim El Kitabı, Tesev Yayınları.
- Timothy, D. J. (2002). Tourism and Community Development Issues, *Aspects of Tourism*, 5: Tourism and Development: Concepts and Issues, R. Sharpley D. J. Telfer (Der.), 149–164, Channel View Publications.
- Tosun, C. (2001). Challenges of Sustainable Tourism Development in the Developing World: The Case of Turkey. *Tourism Management*, 22(3), 289-303.
- TÜİK, (2000). Turizm İstatistikleri [http://www.tuik.gov.tr/] Erişim Tarihi (22.12.2015)
- TÜİK, (2018a). Nüfus ve Demografi İstatistikleri [http://www.tuik.gov.tr/] Erişim Tarihi (14.05.2019)
- TÜİK, (2018b). Turizm İstatistikleri [http://www.tuik.gov.tr/] Erişim Tarihi (14.05.2019)
- TÜİK, (2018c). İşgücü İstatistikleri [http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do? alt_id=1059] Erişim Tarihi (14.05.2019)
- Warren, C. (2013). *Destination Management Plan*, Central Nws Tourism, Australia.
- Weaver, D.B. (2012). Towards Sustainable Mass Tourism: Paradigm Shift Or Paradigm Nudge?, *Critical Debates in Tourism*, T.V. Singh (Der.), 28–34, Channel View Publications, Bristol.

Yadav, N., Sahu, N. C., Sahoo, D., ve Yadav, D. K. (2018). Analysis of Barriers to Sustainable Tourism Management in a Protected Area: A Case from India. Benchmarking: An International Journal, 25(6), 1956-1976.

Boş Zaman ve Rekreasyon ile Turizm Arasındaki İlişki Üzerine Akademik Bir Araştırma

Ali İSKENDER^a

Öz

Bu makalede turizm ile boş zaman ve rekreasyon kavramları arasındaki ilişki ele alınmıştır. Boş zaman ve rekreasyon kavramları tanımlandıktan sonra, turizm ile rekreasyon arasındaki ilişki ele alınmıştır. Turizmin hangi yönleri ile bir rekreatif etkinlik olduğu ve hangi yönleriyle rekreatif etkinlik olma boyutundan ayrılmakta olduğunun da tartışıldığı bu makalede ayrıca rekreatif faaliyetlerin turizm olayı üzerindeki etkilerine de değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Boş Zaman, Rekreasyon.

Academic Research on Tourism Relationship with Leisure and Recreation Concepts

Abstract

In this article it was evaluated the relationship among tourism, leisure and recreation. Firstly it was touched on what is recreation and leisure then it was started to discuss the relationship among tourism and recreation. Of which side tourism is a recreation activity or with which side tourism isn't a recreational activity is discussed in this article as well. In addition to this, it was discussed on recreational activities affecting to tourism.

Keywords: Tourism, Leisure, Recreation.

Dergiye ilk gönderim: 10.09.2018

Makale Kabul: 15.04.2019

^a Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi Turizm Fakültesi, ali.iskender@atauni.edu.tr,

<https://orcid.org/0000-0003-2753-1242>

GİRİŞ

Zaman demokratik bir şekilde, eşitçe paylaşılan bir kavramdır, herkesin günlük yirmi dört saati, haftada ise yedi günü vardır. Burada bu saat dilimlerinin elde edilmesinde kişinin maddi durumunun zengin veya fakir olmasının hiçbir önemi yoktur. Zaman biriktirilemeyen, satın alınamayan, devredilemeyen ve de değiştirilemeyen bir süreçtir. Burada bireye düşen tek şey sahip olunan mevcut zamanı en iyi şekilde kullanabilmektir. Fakat sahip olunan kaynaklar arasında zaman en az idrak edilen ve hor kullanılanıdır (Scoot, 1997: 9) .

Brightball (1960) boş zaman kavramını fizyolojik ve biyolojik ihtiyaçlarımızı yerine getirmek mecburiyetinde olduğumuz zaman dışında kalan ve bütünüyle bireyin özgürce tasavvuru ile değerlendirdiği zaman olarak ifade etmektedir. Brightball (1960) boş zamanı iki boyutu ile ele almıştır. Bunlardan ilki işten ve zorunlu meşguliyetlerden arda kalan artık zaman olarak serbest zaman, diğeri ise ne yapılması gerektiğini bireyin kendisinin seçtiği ve değerlendirilmesinde özgür olunan zaman “özgür zaman” olarak belirlemiştir.

Boş zaman bir nevi hayatın gerekliliklerini icra ettikten sonraki arda kalan zamandır. Yani boş zaman iş yaşamı dışına çıkabilme ve bireyi yenileyen, rahatlatan ve bireye haz veren değerlere ulaşabilme kapasitesi şeklinde izah edilebilir (Karaküçük, 1999: 33- 34). Bir başka ifadeyle boş zaman kişinin iş zamanı ve fizyolojik ihtiyaçlarını (yeme, içme, uyku vb.) karşıladığı zaman dışında kalan tamamen kişinin tasavvuruna ve tercihine kalmış, bireysel veya grup halinde özgürce yapılan faaliyetlere ayrılan zaman aralığı olarak tanımlanabilir (Arslan, 1996: 74).

Parker'a göre geleneksel toplumlarda emek ve boş zaman arasındaki ayırım netleşmemiştir. Geleneksel insanlar günlük aktivitelerinin çoğunu bir oyun gibi idame ettirmekteydiler. Bu toplumlarda kesin çizgilerle belirlenmiş bir boş zaman dönemleri mevcut değildir. Avcılık, alışveriş gibi ekonomik faaliyetler eğlendirici yöntemlerle gerçekleşiyordu. Çalışma sırasında hikâye anlatma, şarkı söyleme yaygın eğlence yöntemlerindendi (Parker, 2003: 21).

Endüstri devrimi öncesinde çoğu insan tarım üretimiyle meşgul olmakta ve genellikle buralarda istihdam edilmekteydiler. Bu dönem ekonomisi bir nevi küçük ölçekli bir üretim ekonomisi ve daha ziyade ev içi üretim endüstrisine dayalıdır. Endüstri devrimi öncesinde insanların çoğu kırsal alanlarda küçük yerleşim yerlerinde ikamet etmekteydiler. Bu nedenle toplum tarım ekonomisine dayanmaktaydı. Dolayısıyla endüstri öncesi dönemde boş zaman ve boş zaman değerlendirme yolları da tarımsal yaşam tarzını yansıtıyordu. Geleneksel dönemde iş ve oyun iç içe girmiştir ve daha ziyade dini, tarımsal ve mevsimsel döngü içerisinde oluşmaktadır. Geleneksel dönemde çalışmaya iklim ve mevsimin değiştiği dönemlerde ara verilmekteydi. Birçok şenlikte bir nevi bu tarımsal olaylara göre düzenlenmekteydi. Örneğin tarla sürmek veya hasat yapma dönemlerinde, bu zor çalışma dönemi içkili eğlencelerle değerlendirilmeye çalışılıyordu. Aynı zamanda geleneksel dönemdeki rekreasyon etkinlikleri dini günler, düğün vb. günlere özgü akraba ve aile meşguliyetleriyle bütünleşmiştir. Tabii bu durumun gerçek bir boş zaman etkinliği olup olmadığı tartışma konusudur. Bu katılımlar mecburiyetten olabileceği gibi boş zaman faaliyeti tanımına uygun bir şekilde de gerçekleşebilir (Bull, Hoose ve Weed, 2003: 4-5)

Antik Yunanda boş zaman kavramı iyilik, gerçeklik ve bilgi gibi kâinatın üstün değerleriyle ilgilenmek, bunlar üzerine tasavvur etmek ve bunları anlamak olarak algılanmıştır. Bu düşünceye göre boş zaman hiçbir şey yapılmayan zaman değildir, bunun aksine seçkin olma, derinlemesine idrak, tasavvur, estetik hazlar, tatminler ve beğeni oluşturma zamanıdır. Çalışma alt tabaka sınıfindakiler için bir aidiyet içerirken, boş zaman ise seçkinlere, iktidar kesimine ait bir ayrıcalık, üstünlük olarak görülüyordu. Roma dönemine gelindiğinde ise Antik Yunan'ın aksine boş zaman bir sınıfsal farklılığa işaret etmiyordu, yani Roma döneminde boş zaman sınıfsal bir hak değildir. Bu dönemde boş zaman işi destekleyen, üretici aktivitelerden sonraki bir zaman olarak algılanıyordu. Bundan dolayıdır ki yöneticiler tarafından bu zaman diliminin eğlenceler vb. etkinlikler yoluyla faydalı düzeyde geçirilmesi teşvik ediliyordu (Juniu, 2000: 69).

Boş zamanın bağımsız bir yaşam alanı olarak algılanmasının geçmişi çok eskilere dayanmaz. Bağımsız özerk boş zaman algısı daha çok modern döneme ait olan bir kavramdır. Endüstri devrimi ve endüstrileşme ile değişen toplumsal ve kültürel yaşam şekli, kendi bünyesinde özerk, bağımsız yaşam alanları oluşturmuştur. Bu dönemde iş

kavramının; zorunlu, disipline, kuralcı, örgütlü, tekrarlanan bir yapıya kavuşması, haliyle iş dışı alanı da spesifik bir yaşam alanı haline getirmiştir (Kraus, 1998: 186-188).

Özellikle 18. yüzyıl ile birlikte iş/çalışma hayatındaki değişimler büyük hız kazanmıştır. Bu dönemde boş vakit başıboşluk olarak algılanmıştır. Aylaklık, harcama, başıboşluk bir günah gibi görülmeye başlanmıştır. Bu dönemde çalışmaya, tasarruf etmeye, hazdan feragat etmeye, zevki ertelemeye ulûhiyet atfedilmiştir. Aynı zamanda çalışma saatlerinde bir hayli artışa gidildiği görülmektedir, yine aynı dönemde işçi haklarından ziyade üretimin artışı göz önünde tutuluyordu. Bu dönemde iş dışı sosyal süreçlerde değişimler ortaya çıkmaya başlanmıştır. Burada amaç üretimi devam ettirebilmek ve artırmak olduğundan, ekonomik ödüller sosyal ödüllerle takviye edilmeye başlanmıştır. Bu sayede ekonomik ödül, işçiye boş zaman satın alma ve hazzı satın alma gücünü vermeye başlamıştır (Juniu, 2000: 70).

Boş zaman üzerine yapılan günümüzdeki tanımlar ise daha çok, boş zamanı çalışmanın dışında gerçekleşen zaman olarak tanımlamaktadır. Schumacher'a göre emeğe ödenen ücret boş zamandan yapılan fedakârlığın karşılığıdır. Lindar'a göre ise çalışma boş zamanda harcanacak gelirin kazanılması olarak görülmektedir, fakat DeGrazia ise saate bağlı zamanın serbest olamayacağını ifade etmektedir. Yani boş zaman işe dönüş için bir hazırlanma süresi olduğu için gerçekte serbest bir zaman aralığını ifade etmemektedir (akt. Mullett, 1988: 242-243).

Dolayısıyla boş zaman olarak ifade ettiğimiz zaman dilimi aslında tam olarak boş bir zamanı ifade etmemektedir. Daha ziyade bireylerin kendi birincil üretim zamanlarında gerçekleştirdikleri üretimin devamlılığını sağlayan ikincil bir üretim zamanıdır. Yani boş zaman aslında tüketerek üretmeyi desteklemeyi amaçlamış olan ve üretim sürecinin bir parçası olabilecek bir zaman aralığını ifade etmektedir (Omay, 2008: 126). Zuzanek ve Mannell'e göre iş öncelikli olandır, boş zaman ise işi destekleyen, ona bağımlı olan zamandır. Yani bireyin işteki tecrübeleri, yaşanmışlıkları onun boş zamana olan tutumunu etkiler (Zuzanek ve Mannell, 1983).

Bazı araştırmacılar iş ve boş zaman ayrımını yaparken boş zamanı artık zaman olarak ifade ederek, boş zamanın çalışmak ve fizyolojik zamandan arta kalan zaman dilimi olduğunu ifade etmişlerdir. Örneğin Soule (1957: 16) bireyin para karşılığı yani satışa

çıkardığı zamanı çalışma (work) zamanı olarak ifade etmiştir. Diğer bir ifadeyle satılmayan zaman, özgür zaman bireyin bu zaman diliminde ne yaptığı nasıl değerlendirdiğine bakılmaksızın boş zaman olarak algılanmıştır. Görüldüğü üzere boş zamanın tanımı üzerinde dahi çok çeşitlilik görülmektedir. Boş zaman algısı bireyden bireye dahi değişim ve farklılaşmalar sergilemektedir.

Rekreasyon

Rekreasyon Latince “sağlığın geri getirilmesi” anlamına gelen “recreatio” kelimesinden türemiştir. Rekreasyon sağlığı iyileştiren bir kavram olmasına rağmen çoğu tanımda rekreasyonun aktivite boyutu üzerinde durulmaktadır. Tanımların ortak özelliklerinden birisi bu aktivitelerin zorunlu olmayan özgür seçimler olduğu düşüncesidir (Torkildsen, 2006: 49). Eskiden beri kabul gören tanım ise rekreasyonun insanları iş için hazırlayan aktiviteler olduğu düşüncesidir. Bazı tanımlar rekreasyonu yenilenme olarak tanımlasa da daha yaygın kabul edileni rekreasyonun bir çeşit zorunluluklardan muaf aktivite şekli olduğudur (Torkildsen, 1999: 48).

Meyer ve diğerleri (1969: 34-36) rekreasyonu, yükümlülüklerden muaf olunan zamanda gerçekleştirilen tamamen gönüllü olarak fiziksel, zihinsel ve duygusal anlamda aktiviteler katılım olarak ifade etmektedir. Meyer ve diğerleri (1969) bireylerde rekreasyon algı, istek ve arzularının farklı olmasından dolayı rekreasyon için kesin bir tanımın yapılmasının güç olduğunu ifade etmişlerdir. Kelly (1989: 26) rekreasyon kavramını sadece iş faktörü ile tanımlamanın rekreasyonun anlamını daraltabileceğini belirtmektedir. Rekreasyonun bireylerin iyi vatandaş olmalarında, iyi aile ilişkileri kurmalarında, gerginliği azaltmada, duygusal yapıyı dengelemede ve iyi hissetme hali üzerinde etkili olduğu belirtilmektedir. Kelly (1989) rekreasyonu tanımınlarken insancıl değerleri vurgulayarak rekreasyonun toplumsal değil bireysel faydaları üzerinde yoğunlaşmıştır.

Kapsamlı bir tanım yapmak gerekirse; rekreasyon insanın yoğun çalışma yükü, sıradan yaşam biçimi veya olumsuz çevresel etkilerden riske giren veya olumsuz etkilenen bedeni ve ruhi sağlığını korumak ve devam ettirmek aynı zamanda zevk ve haz almak maksatlı, kişisel doyum sağlayan, tamamen çalışma ve zorunlu ihtiyaçlar için ayrılan zaman dışında kalan bağımsız ve bağlantısız boş zaman içerisinde isteğe bağlı gönüllü olarak bireysel

ya da grup olarak yaptığı etkinlikler olarak adlandırılır (Chick,1986: 162; Karaküçük, 1999).

Boş zamanın faydalı bir şekilde değerlendirilmesi, bireyin ruh sağlığının dengeli olması, sağlıklı bir kişilik oluşturması, pozitif toplumsal bağlar kurması, duygusal heyecan ve enerji kazanması için önemli olmaktadır (Dikici, 1994: 18). Rekreasyon faaliyetleri, bireylerin ve toplumun, çeşitli nedenlerle ortaya çıkan stresten kurtulmasında, bireyin fizyolojik ve ruhsal sıhhatinin korunmasında hayati öneme sahip etkinliklerdir (Tan, 1981: 147) . Hutchinson'a (1949: 17) göre ise rekreasyon zaman harcamaya değen, genel kabul gören bireyin gönüllü katılımına dayanan, bireye içsel tatmin sağlayan boş zaman meşguliyetleri veya aktiviteleridir.

Rekreasyon ve Turizm İlişkisi

Günümüzde insanlar, arzu edilen yaşam standardını sağlıklı yürütebilmek için rekreasyonel faaliyetlere ihtiyaç duymaktadırlar. nispeten kalabalık yerleşim yerlerinde hayatını sürdüren bireylerde, kalabalık kent yaşamından uzaklaşma turizm ve rekreasyon faaliyetlerine duyulan ihtiyacın önemli faktörlerinden birisi olmuştur. Turizm, sürekli, yaşanılan yer dışında kalan yirmi dört saati aşan ve en az bir gecelemeyi içeren geçici seyahat ve konaklamalardan oluşan ekonomik ve sosyal nitelikli bir olaydır (Usta, 2012: 7)

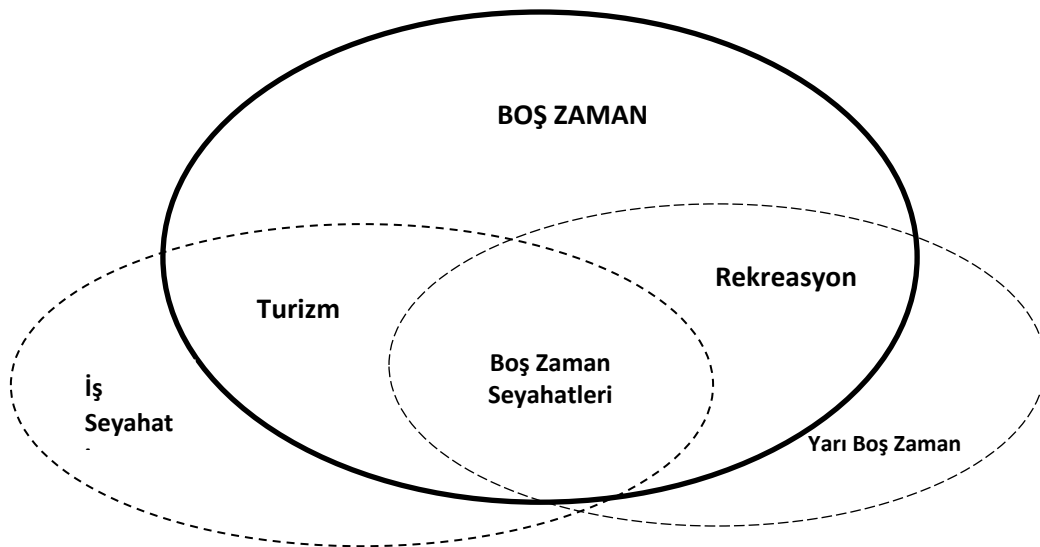
Rekreatif etkinlikler günümüzde, turizmi geliştirme ve pazarlama stratejilerinin ayrılmaz ve önemli bir parçası haline gelmiştir. Bu fenomeni tanımlamak için “Etkinlik turizmi” ifadesi kullanılmakta ve “turistik bir çekim unsuru yaratmak için etkinliklerin sistematik bir şekilde geliştirilmesi, planlanması, pazarlanması ve düzenlenmesi” olarak tanımlanabilmektedir. Bu bağlamda rekreatif etkinlikler turistik bölgeye imaj sağladığı belirtilebilir (Tassiopoulos, 2005: 4).

Etkinlikler sayesinde turizm hareketliliği sağlanan bölgenin tanıtımı da gerçekleştirilebilmektedir. Kültürel, sanatsal, sportif etkinlikler modern turizmde, etkinliklerin gerçekleştirildiği bölgeye imaj kazandırmada kullanılan önemli yöntemlerden biri olarak kabul edilmektedir (Tayfun ve Arslan, 2013:192-193). Turizm endüstrisinin en önemli sorunlarından biri mevsimselliktir. Rekreatif etkinlikler

mevsimselliğin etkisini azaltmakta sezon dışı doğal çekicilikleri kullanarak önemli kazanımlar yaratabilmektedir. (Mc Donnel, 1998: 10).

“Turizm, genellikle bir rekreasyonel etkinlik olarak tanımlanıp analiz edilirken; İnsanların kendi yaşadıkları yer dışında sürekli olarak yerleşmemek, ticari ve politik bir amaç taşımamak koşuluyla temel amaç dinlenmek ve eğlenmek olan, boş zamanların değerlendirilmesine yönelik, değişik amaçlarla yaptıkları seyahatlerden ve gittikleri yerdeki konaklamalarından doğan ihtiyaçlarını karşılama, insanları kabul etme ve ağırlama sanatı olarak açıklanmıştır” (Karaküçük,1999: 195-198).

Turizm zaman ve para açısından bakıldığında büyük bir satın alma olayıdır. Bu anlamda ele alındığında turizm daha geniş anlamlı bir yatırım bütçesi gerektirirken, günlük hayatımızın bir parçası olarak görülebilen rekreatif faaliyetler kişinin olağan tüketim alışkanlıklarının içinde yer alır. Turizm olayına harcanan zaman tek karelik ve dar bir özellik gösterirken eğlence ve dinlenmeye ayrılan zamanda ise süreklilik ve düzenlilik söz konusudur. Turizm, tüketicinin onu elde edebilmesi için evinden ayrılmasını gerektirirken rekreatif etkinliklerde böyle bir zorunluluk yoktur. Rekreatif etkinlikler kişinin evinde veya evine çok yakın bir yerde de gerçekleştirilebilir. Ancak, turizm bu anlamda ele alındığında kişinin ayağına getirilemez. Turizm olayına katılan kişi turistik ürüne ürünün bulunduğu yere giderek ulaşabilmektedir (Karaküçük, 1999: 211-212).

Şekil 1. Turizm, Rekreasyon ve Boş Zaman İlişkisi

Kaynak: Williams, Stephen (2003). Tourism and Recreation. Prentice Hall, s.7

Rekreasyon ve turizm yapısı gereği boş zaman kapsamı içerisinde gerçekleştirilir. Fakat boş zamanın özgür irade tanımını dışına çıkan turizm ve rekreasyon alanları da mevcuttur. Örneğin iş amaçlı kongre veya konferans seyahatleri bir turizm etkinliği iken rekreatif bir eylem değildir. Bireyin evine iş toplantıları için konuk çağırması veya işi ile ilgili kitaplar okuması, çeşitli eğitim programlarına katılması vb. durumlar birer boş zaman gibi gözükse de aslında iş zamanına da etki etmektedir. Bunlar maddi beklenti olmadan yapılsa da birey için sorumluluklarının bir parçası olarak görülebilir. Böylesi etkinlikler yarı boş zaman etkinliğidir (Tezcan, 1977: 3)

Sonuç

Rekreasyon ve turizm birbirini destekleyen iki kavramdır. Turizm olayı rekreatif faaliyetler sayesinde çekicilik kazanmaktadır. Rekreatif faaliyetler ile turistik bölgenin imajı güçlendirilebilmektedir. Rekreasyon turizme göre ulaşılması daha kolay bir olgudur. Birey bir rekreatif faaliyet için illa para harcamak zorunda değildir. Rekreatif bir faaliyeti kişi evinde de yapabilirken (Film izlemek vb), turizm olayına katılan birey sürekli yaşadığı yerden ayrılmak durumundadır.

Turizm birçok yönü ile bir rekreatif faaliyet özelliği gösterirken, mesleki ve sağlık gibi zorunlu seyahati gerçekleştirmeyi içeren turizm olayı rekreatif bir etkinlik sayılamaz. Özgür irade ile hiçbir zorlama olmaksızın yapılan boş zaman etkinleri ancak bir rekreatif etkinlik sayılabilir. Bu bağlamda tüm turizm türleri rekreatif bir etkinlik değildir. Rekreatif etkinlikler turizm işletmeleri açısından çekicilik özelliği sunmaktadır. Birçok konaklama işletmesi müşterilerinin konaklama süresini artırmak ve daha fazla harcama yapmalarını sağlamak için çeşitli rekreatif etkinliklerden (animasyonlar) yararlanmaktadır. Bu bağlamda rekreatif etkinlikler turistik işletmeler açısından gelir getirici özelliğinden dolayı önemlidir.

Bu bağlamda otel işletmelerine müşteri memnuniyetini artırmak, müşterilerin otelde kalış sürelerini uzatmak ve karını artırabilmek için işletmelerinde farklı rekreatif etkinliklere (kültürel canlandırma, sportif animasyon, sanatsal animasyon vb.) ağırlık vermeleri tavsiye edilmektedir.

Kaynakça

- Abay, M. (2000). Zamanı Değerlendirmek. (Birinci Baskı). İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı.
- Arslan, S. (1996). Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumuna Bağlı Yurtlarda Kalan Bayan Öğrencilerin Boş Zamanları Değerlendirme Sorunları Üzerine Bir Araştırma, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim dalı, Ankara.
- Bull, C., Hoose, J. and Weed, M.(2003). An Introduction to Leisure Studies. Englewood: Prentice Hall.
- Brightbill, C. (1960). The Challenge of Leisure. Englewood Cliffs: Prentice Hall, 4.
- Chick, G.E. (1986). Leisure, Labor and the Complexity of Culture: An Anthropological Perspective. Journal of Leisure Research, 18(3), 154-168.
- Dikici, K. (1994). Adana ili lise öğrencilerinin boş zamanlarını değerlendirme alışkanlıkları. Çukurova Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana.
- Hutchinson, J.L. (1949). Principles of Recreation .New York: A.S.Barnes, 17.
- Juniu, S. (2000). Downshifting: regaining the essence of leisure. Journal of Leisure Research, 32/1.
- Karaküçük, S. (1999). Rekreasyon Boş Zaman Değerlendirme. (Altıncı Baskı). Ankara: Bağırğan Yayınevi.
- Karaođlan, A. D. (2006). Üst düzey yöneticilerin zaman yönetimi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Balıkesir.
- Karslı, M. D.(2011). Sınıfta Öğrenme Zamanın Yönetimi, M. Şişman ve S. Duran (editörler). Sınıf Yönetimi. Sekizinci Baskı. Pegem Akademi Yayıncılık, 148-163.
- Kelly, J. R (1989). **Lesiure** (Second ed.). New Jersey: Prentice Hall
- Kraus, R. (1998). Recreation and Leisure in Modern Society (Third edition) . United States of America: Pearson Scott Foresman.
- Mc Donnell, I., Johnny, A., Ve O'toole, W., (1998), Festival and Special Event Management, John Wiley & Sons Australia Ltd., Brisbane.
- Meyer, D. H., Brightbill, K. C. and Sessoms, D. H. (1969). **Community Recreation A Guide to Its Organization**. (4th ed.). USA: Prentice Hall.
- Mullett, S.(1988). Leisure and consumption: incompatible concepts? . Leisure Studies, 7(3), 241-253.
- Omay, U. (2008). Boş zaman manipülasyonu ve çalışma. İş Güç İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 10(3), 122-147.

- Parker, K. W. (2003). Sign consumption in the 19th-Century store: an examination of visual merchandising in the grand emporiums (1846–1900)”, *Journal of Sociology*, 2003, 39(4) , 353- 371.
- Scout M. (1997). *Zaman Yönetimi*.(İkinci Basım) (Çev. A. Ç. Çevik). İstanbul: Rota Yayınları, 9.
- Soule, G. (1957). The economics of leisure. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 313, 16-24.
- Suiçmez H. (2000). Türkiye ve İngiltere’deki Sportif Rekreasyon Yöneticilerinin Karakteristik Özellikleri. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Tan, M. (1981). *Toplum Bilime Giriş*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 97.
- Tassiopoulos, Dimitri (2005). *Event Management: A Professional And Developmental Approach*, 2nd Editon, Juta Academic, South Africa.
- Tayfun A. ve Arslan E (2013). Festival Turizmi Kapsamında Yerli Turistlerin Ankara Alışveriş Festivali’nden Memnuniyetleri Üzerine Bir Araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 5(2): 192-206.
- Tezcan, M.(1977). *Boş Zamanlar Sosyolojisi*. Ankara: Doğan Matbaası.
- Torkildson, G.(1999). *Leisure and Recreation Management*. (Beşinci Baskı). London: Routledge.
- Usta, Ö. (2012). *Turizm Genel ve Yapısal Yaklaşım*. Detay Yayıncılık: Ankata. 7.
- Zuzanek, J., Mannell, R. (1983). Work-leisure relationships from a sociological and social psychological perspective. *Leisure Studies*, 2 (3), 327–344.
- Williams, S. (2003). *Tourism and Recreation*. Prentice Hall, 7.

Somut Olmayan Kültürel Miraslarımızdan Biri Olan Zeytinyağının Günümüz Halk Hekimliğinde Kullanımı: Muğla Örneği

Saime KÜÇÜKKÖMÜRLER^a

Ferah Öztekin ULUKSAR^b

Öz

Akdeniz bölgesine özgü olan zeytin ağacı Akdeniz'e kıyısı olan ülkelerde yaygın olarak yetişmektedir. Tarih öncesi çağlardan beri zeytinyağının Akdeniz bölgesinde yaşayan medeniyetlerin kültürlerinde değişik amaçlarla kullanıldığı bilinmektedir. Zeytinyağının halk sağlığında da yaygın olarak kullanıldığı değişik kaynaklarda yer almaktadır. Bu nedenle Muğla ilinde yapılan araştırmada yüz yüze görüşülerek halk sağlığı ve halk hekimliğinde zeytinyağının hangi amaçlarla kullanıldığı saptanmaya çalışılmıştır. Yapılan araştırmada zeytinyağının halk sağlığı ve halk hekimliğinde geçmişten günümüze aktarılan kültürel değerlerin etkisi ile oldukça yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. Zeytinyağı sabunu kullanımının yüksek olduğu bölgede burkulmalarda, cilt tahrişinde, eklem rahatsızlıkları ile kabızlık probleminde zeytinyağı kullanıldığı saptanmıştır. Kanseri önlemesi, kolesterolü düşürmesi, ağrı kesici etkisinin olması gibi özelliklerinden dolayı, zeytinyağının halk hekimliğinde halen yaygın olarak önemli bir yeri olduğuna inanılmaktadır. Tıp alanında yapılan araştırmalar da halk hekimliği ile yapılan araştırmalar arasında oldukça kuvvetli ilişki olduğunu göstermektedir. Muğla ilinde yapılan bu çalışmada gelir ve eğitim düzeyi azaldıkça halk hekimliğinde zeytinyağının kullanımı artarken, ileri yaşlarda zeytinyağının halk hekimliğinde kullanımı da artmaktadır. Bu tip halk hekimliği uygulamalarının değerlendirilmesi ve saptanması, somut olmayan kültürel mirasımız olan zeytinyağı örneğinin diğer yörelerde de araştırılması gerekmektedir. Somut olmayan kültürel miras değerlerimizin saptanması ile uluslararası kültürel turizm etkinliklerinde Türk kültürü daha fazla önem kazanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Halk hekimliği, Kültür, Türk, Zeytinyağı.

Dergiye ilk gönderim: 01.09.2018

Makale Kabul: 15.12.2018

^a Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Turizm Fakültesi, saimekkl@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-7893-7472>

^b Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla Meslek Yüksekokulu, ferah06@gmail.com <https://orcid.org/0000-0003-2015-8633>

Usage of Olive Oil as One of Our Uncontested Cultural Heritage in Today's Folk Medicine; Case of Muğla

Abstract

The olive tree, which is unique to the Mediterranean region, grows extensively in countries that have coasts to the Mediterranean. It is known that since the prehistoric times olive oil has been used for different purposes in the cultures of the civilizations living in the Mediterranean region. Olive oil is also found in various sources that are widely used in public health. For this reason, a face-to-face interview was conducted in the province of Muğla province and it was tried to determine the purpose of olive oil for public health and folk medicine. It is seen that olive oil is widely used in the research conducted with the effect of cultural values passed from the past in the public health and folk medicine. The use of olive oil soap has been found to be high in sprains, skin irritation, joint disorders and constipation problems in olive oil. It is believed that olive oil is still widely used in folk medicine due to its characteristics such as prevention of cancer, lowering of cholesterol and the effect of pain relieving. As the level of income and education decreases, the use of olive oil increases, while in old ages the use of olive oil increases in folk medicine. Research in the field of medicine shows that there is a strong relationship between researches done with folk medicine. The evaluation and identification of this type of folk medicine practice requires that the sample of olive oil, which is our non-tangible cultural heritage, be investigated in other regions as well. With the identification of our intangible cultural heritage values, Turkish culture will gain more importance in international cultural tourism activities.

Keywords: Folk Medicine, Culture, Turkish, Olive oil.

GİRİŞ

Halk hekimliği kavramı halkın sahip olduğu kültürel zenginliği içerisinde barındıran çeşitli tedavi yöntemleri vasıtasıyla hastalıkların tedavisinde kullanılan uygulamaların bütünüdür. Modern tıp ile olan ilişkisi değerlendirildiğinde halk hekimliğine bakışın zamana ve duruma göre değişiklikler gösterdiğini görmekteyiz. Modern tıbbın çözüm bulamadığı bazı hastalıkların tedavisinde halk hekimliğine başvurulabildiği gibi daha basit rahatsızlıklarda doğrudan halk hekimliği tedavi yöntemleri kullanılabilir (Karakaş, 2015). Folklor araştırmacısı Pertev Naili Boratav halk hekimliğini; “Halkın, olanakları bulunmadığı için, ya da başka sebeplerle doktora gidemeyince veya gitmek istemeyince, hastalıklarını tanılama ve sağaltma amacı ile başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümüne halk hekimliği diyoruz.” şeklinde tanımlamaktadır (Boratav, 1984). Günümüzde, özellikle modern tıp bilgi ve hizmetlerinden uzak veya modern tıptan çeşitli

nedenlerle yeterince yararlanamayan insanlar, yörelerinde yetişen ve temin edilme imkânı olan meyveleri (tabii ki sadece meyveler değil, meyvelerin yanında sebzeler, çeşitli otlar, kökler, yumrular, çeşitli hayvanî ürünler vd.), belli hastalık veya rahatsızlıkların tedavisinde kullanılmaktadırlar (Sever, 2004).

Somut olmayan kültürel miraslarımızdan olan zeytinyağı beslenmemizde sıkça kullanılmaya çalışılan bitkisel bir yağdır. Beslenme alanındaki sağlık etkilerinin yanı sıra içeriğindeki fenolik bileşikler sayesinde halk hekimliğinde de kullanılmaktadır.

Bu araştırmada önemli bir zeytinyağı üretim bölgesi olan Muğla'da zeytinyağının halk hekimliğinde kullanım sıklığı ve kullanımını etkileyen faktörler analiz edilmiştir.

Zeytin ve Zeytinyağı

Zeytin bitkisi, *Oleaceae* familyasından olup, dünyanın tropik ve ılık bölgelerinde yetişen bir bitki türüdür. *Olea europaea L.* bunlar içerisinde meyveleri tüketilebilen tek türdür ve iki alt türe ayrılmaktadır. Bunlar *Olea europaeasubs. Sativa* (kültür zeytini) ve *Olea europaeasubs. Sylvestris* (yabani zeytin)'dir (Türkay, 2010). Çeşitli kaynaklara göre bugün bildiğimiz zeytin ağacının atası olarak kabul edilen yabani zeytin ağacı Anadolu'da; Mardin, Hatay ve Kahramanmaraş üçgeninde yer almaktadır (Boynudelik ve Boynudelik, 2008; Türkay, 2010).

Zeytin ağacı dünyada 30 – 45 inci kuzey ve güney enlemler arasındaki alanlarda yayılış göstermekte olup 37 ülkede zeytin yetiştiriciliği yapılmaktadır. Bu ülkelerin 29'u kuzey, 8'i güney yarıkürededir (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı [TKB], 2002). Zeytin en iyi, ılıman kış ve uzun sıcak yazları olan bölgelerde yetiştirilen bir ılıman iklim bitkisidir (TKB, 2009). Zeytin dünyada yaklaşık 10 milyon hektar alan üzerinde yetiştirilmekte olup, ülkemizin de içinde yer aldığı Akdeniz havzası ülkelerinde yoğunlaşmıştır. Akdeniz kıyısında yer alan İspanya, İtalya, Yunanistan, Türkiye, Portekiz, Fransa Fas, Tunus ve Cezayir önemli zeytin üreticisi ülkeler olup, ağaç varlığının %97'si bu bölgededir. Bunların yanı sıra ABD, Arjantin ve diğer ülkelerde de zeytincilik yapılmaktadır (TKB, 2002).

Zeytinyağı, zeytin ağacının olgun meyvelerinden hiçbir kimyasal işlem uygulanmadan mekanik yolla elde edilen, oda sıcaklığında sıvı olan, berrak, yeşilden sarıya değişen renkte, kendine özgü tat ve kokuda, doğal olarak tüketilebilen önemli bir bitkisel kaynaklı yağdır (Göğüş, Özkaya ve Ötleş, 2009). Üretimine ve kullanımına MÖ 2500'lerde

başlanan zeytinyağı, önceleri üretimindeki zorluklar nedeniyle az bulunan, son derece değerli bir maddedir. Zeytinyağının vücuda sürülmesiyle yaraları iyileştirdiği, cilde canlılık ve parlaklık verdiği anlaşılmıştır. Yaralar üzerinde iyileştirici özellikleri öğrenilen zeytinyağı küçük cam şişelerde, değerli bir ilaç olarak saklanmıştır (Firenze, 2007; Boynudelik ve Boynudelik, 2007). Anadolu'da asırlardır, zeytin, zeytin yaprağı ve zeytinyağı bugünkü tıbbın kullanımlarına çok yakın bir şekilde halk tıbbında kullanılmıştır (Göğüş ve diğerleri, 2009). Eskiden beri Anadolu topraklarında yaşayanların ezilme ve morarmaları zeytinyağı ile ovdukları, saçları zeytinyağı ile besledikleri, deriyi yumuşatmak ve nasırların düşmesi için zeytinyağı sürdükleri, dişleri beyazlatmak için zeytinyağını ağızda çalkaladıkları, kabızlık çekenlerin zeytinyağı içtiği, baş ve romatizma ağrılarında da zeytinyağı kullandıkları bilinmektedir (Göğüş ve diğerleri, 2009; Ünsal, 2008). Çeşitli yara tedavilerinde ve yanıklarda faydası olduğu bilinen ve kullanılan zeytinyağının; bebeklerde de pek çok rahatsızlık durumunda kullanıldığı gözlenmektedir (Kaplan ve Karaöz Arıhan, 2011).

Zeytinyağı ve Sağlık

Geleneksel halk hekimliği uygulamaları, binlerce yıl öncesi atalarımızın tabiat olaylarını, çevrelerini algılama, anlamlandırma ve etkisinde kaldıkları olay ve durumlara karşı tepkide bulunma ve toplumsal yaşam içindeki etkileşimleri sonucu doğmuştur. Geleneksel tedavi anlayışında yaşanılmış, birçok kere denenmiş uygulamalar ve bu uygulamalar çevresinde gelişmiş inançlar etkili olmuştur (Sever, 2004). Halk hekimliğinin amacı, kullandığı maddi ve manevi araçlar yardımıyla halkın sağlığını korumak ve hasta olan kişileri sağlıklarına kavuşturmaktır. Halkın sağlığını amaç edinen bu tür uygulamaların temelinde kültürel inançlar ve pratikler bulunmaktadır (Kurum, 2008).

Zeytinyağı meyve suyu olarak da adlandırılabilir tüketime uygun en doğal yağdır. Beslenme alanındaki faydalarının yanı sıra, halk hekimliğinde kullanılabilir. Zeytinyağı ile ilgili yapılan bilimsel araştırmalar halk hekimliğindeki kullanımının doğruluğunu kanıtlar niteliktedir.

Oleik asitçe zengin olan zeytinyağı, kalp-damar hastalıklarında temel risk faktörü olan kolesterolün, damar tıkanıklığına yol açan "LDL" bileşenini azaltıcı rol oynarken, yararlı ve koruyucu olan "HDL" düzeyini artırır. Bu özelliği ile kalp damar hastalıkları riskinin

düşmesine ve vücudun korunmasına yardımcı olur. Kan hücrelerinin kümeleşmesinde rol oynayan faktörlere karşı etki göstererek damarlarda pıhtılaşma riskini azaltır (TKB, 2009; Harwood ve Yaqoob, 2002).

Zeytinyağında bulunan linoleik asit (n-6), linolenik (n-3) asite oranını da düzenlemektedir. Vücuda alınan n-6 ve n-3 yağ asitlerinin birbirine oranı oldukça önemlidir. İdeal beslenmede n-6:n-3 oranı, 5:1-10:1 arasında olmalıdır. Günümüzde batı toplumlarında ise bu oran 15:1'e yükselmiştir. Bu iki elzem yağ asidi arasındaki oransızlık; kalp hastalıkları, kanser, otoimmün hastalıklar ve depresyon gibi birçok hastalığa neden olmaktadır (Çakmakçı ve Tahmas Kahyaoğlu, 2012; Simopoulos, 2002, Harwood ve Yaqoob, 2002; Sağlık Bakanlığı, 2004). Pek çok bitkisel yağın temel çoklu doymamış yağı olan linoleik asit yüksek miktarda alındığında biyokimyasal reaksiyonlarda linolenik asit ile rekabete girebilir ve kanın pıhtılaşma eğilimini artırır (Demirci ve Bölükbaşı, 2003).

Zeytinyağında yaklaşık % 80 oranında bulunan oleik asit insan sütündeki en önemli yağ asididir ve doğumdan hemen sonra bebeğin sinir dokularının gelişiminin sağlanmasında temel bir işleve sahiptir. Ayrıca zeytinyağında yeni doğmuş bebeklerde gerekli olan linoleik-linolenik asit oranı en uygun seviyede olduğundan, bebek bekleyen ve emziren annelerin beslenmesi için en uygun yağdır (TKB, 2009).

Zeytinde doğal olarak bulunan fenolik bileşikler, meyvede ve yağda; renge, aromaya, duyuşsal özelliklere (acılık, burukluk vb.) katkıda bulunmaktadırlar (Tokuşoğlu, 2010). Fenolik bileşiklerin antioksidan etkilerinin anlaşılmasından sonra, sağlık üzerine olan önemli etkilerinin araştırıldığı birçok çalışma yapılmış ve günlük diyetinde düzenli olarak zeytinyağı alan insanlarda, fenolik bileşiklerin antioksidan etkisinden dolayı kalp-damar ve kanser hastalıklarına yakalanma risklerinin daha az olduğunu ortaya konmuştur (Konuşkan ve Altan, 2008).

Skualen anti – kanser etkiler göstermektedir; meme ve prostat kanserlerine karşı koruyucu etkisi bildirilmiştir. Kimyasallar ile oluşun deri, kolon ve akciğer kanserlerine karşı etkilidir (Göğüş ve diğlerleri, 2009). Zeytinyağının yüksek skualen içeriğinin, Akdeniz diyeti ile beslenen toplumlarda deri kanserinin düşük insidansından sorumlu olduğuna dair çalışmalar bulunmaktadır (Armutcu ve diğlerleri, 2013). Aynı zamanda pıhtılaşmayı ve oksidasyonu önlemekte, toplam kolesterol ve LDL düzeyini

düşürmektedir (Aksoy, 2008). Göz sağlığı için, retinada gece görüşünde gerekli olan hücreler için skualenin önemli olduğu düşünülmektedir (Göğüş ve diğerleri, 2009).

Zeytin meyvesine karakteristik tadını veren oleuropein maddesi; zeytinde, yaprağında, yağında ve zeytinyağı üretiminde ortaya çıkan ürünlerde de bulunmaktadır (Yıldız ve Uylaşer, 2011). Oleuropein, bakteriler üzerinde güçlü bir antimikrobiyal etkiye sahiptir (Casas-Sanchez, Alsina, Herrlein ve Mestres, 2007).

Oleokantal, ekstra sızma zeytinyağından elde edilen ve oleuropein ile ilişkili bir bileşiktir. Antioksidan özelliklere de sahip olan oleokantal üzerine yapılan çalışmalarda; günde 50 g sızma zeytinyağı tüketiminin, yetişkinlere önerilen ibuprofen dozunun 1/10'u ile benzer etkiye sahip olduğu ileri sürülmüştür (Beauchamp ve diğerleri, 2005; Armutcu ve diğerleri, 2013).

Zeytin ve zeytinyağında bulunan fosfolipitlerden fosfotidil kolin (lesitin), çeşitli metabolik hastalıkları tedavi edici, kolesterol düzeyini düşürücü, hayvanlarda ve insanlarda öğrenme ve hafızayı güçlendirici özellikler göstermektedir (Konuşkan ve Altan, 2008).

Sterollerin biyolojik etkileri arasında ilk sırada serum kolesterol düzeyini azaltıcı etkileri bulunmaktadır. Sızma zeytinyağınca zengin bir diyetle alınan bu fitosterollerin, özellikle kolesterolden zengin diyetle beslenen hiperlipidemik hastalarda serum kolesterol düzeyini düşürmede yararlı olabildiklerine dair çalışmalar mevcuttur. Sterollerin ikinci önemli etkisi anti – tümoral etkileridir. Bunlar arasında prostat kanseri hücrelerinde azalma etkisi, iyi huylu prostat büyümesi tedavisinde etkinlik, mide kanserinden koruyucu etki, kolon ve meme kanseri hücrelerinin gelişimini önleyici etkileri sayılabilmektedir (Göğüş ve diğerleri, 2009).

Gerçek bir vitamin deposu olan zeytinyağının içerdiği özellikle E vitamininin, karaciğer, damar çeperleri, alyuvarlar, adaleler ve beyin gibi önemli dokular üzerinde koruyucu etkisi olduğu bilinmektedir. Antioksidan E vitamini ve temel yağ asitlerinin, beyni virütik ve toksik saldırılara karşı koruduğu, yaşlanmayı geciktirdiği saptanmıştır. İnsanlarda kemik oluşumunu önemli yönde etkileyerek vücudun iskelet yapısını güçlendirmektedir. Zeytinyağının östrojen hormonlarının takviyesi yönünden, menopoz dönemindeki kadınlar için de önemli olduğunu kanıtlayan bilimsel çalışmalar vardır. Ayrıca

yaşlanmayla birlikte artan sindirim ve emilim sistemi bozukluklarının hafifletilmesinde yardımcı rol oynamaktadır (Ünsal, 2008).

Ancak bütün zeytinyağlarının aynı etkiyi göstermediğini ve bu biyolojik etkilerin zeytinyağında bulunan belirli fenolik bileşiklerin oranına bağlı olduğu yapılan çalışmalarla saptanmıştır (Medina, Castro, Romero ve Brenes, 2006). Zeytinyağında mevcut fenolik maddelerin miktarı ve kompozisyonu; zeytin ağaçlarının yetiştiği alanın yüksekliğine, hasat zamanına, üretim ve depolama şartlarına bağlıdır (Göğüş ve diğerleri, 2009; Armutcu ve diğerleri, 2013).

YÖNTEM

Betimleyici türdeki bu araştırmanın evrenini Muğla ilinde yaşayan bireyler oluşturmaktadır. Örneklem seçiminde Muğla ilini temsil edebilecek bir oran oluşturulmaya çalışılmıştır. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçlarına göre 2012 yılı itibarıyla Muğla ilinin nüfusu 851.145 kişidir (TUİK, 2013). Homojen bir yapıda olan bu evren için % 95 güven aralığında, \pm % 5 örnekleme hatası ile gerekli örneklem büyüklüğü $n = 384$ olarak hesaplanmıştır. Araştırmanın örnekleme belirlenirken ilçelere göre oranlı örnekleme metodu kullanılmış, ilçeler içerisinde ise basit tesadüfi örnekleme metodu uygulanmıştır.

Araştırmanın verileri, araştırmacılar tarafından geliştirilen anket formu yoluyla toplanmıştır. Anketin geliştirilmesi için literatür taraması yanında, zeytinyağının Muğla'da halk hekimliğinde kullanımına yönelik uygulamaların saptanması için yöre halkı ile ön araştırma yapılmıştır. Elde edilen bilgiler doğrultusunda, konu ile ilgili uzmanların görüşleri de alınarak anket formuna son şekli verilmiştir. Anket soruları tesadüfi olarak belirlenen 550 bireye uygulanmış ve güvenilir olduğu düşünülen 416 anket değerlendirmeye alınmıştır. Araştırma 2012 yılına Muğla ili ve ilçelerinde yapılmış olup, örneklem grubu zeytinyağı kullanan gönüllü yetişkinlerden oluşturulmuştur.

Muğla ilinde zeytinyağı kullanımına yönelik hazırlanan anket iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm; araştırmaya katılanların demografik ve sosyo-ekonomik özelliklerini ortaya koymayı amaçlayan soruları içermektedir. İkinci bölüm; araştırmaya katılanların halk hekimliğinde zeytinyağı kullanımını belirlemeye yarayan sorulardan oluşmaktadır. Araştırmada elde edilen veriler SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 21.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Veriler değerlendirilirken

tanımlayıcı istatistiksel metotlar (sayı, yüzde, ortalama, standart sapma) kullanılmıştır. Katılımcılardan halk hekimliği alanlarında zeytinyağı kullanım durumlarına dörtlü Likert ölçeğine göre cevap vermeleri istenmiştir. Verdikleri cevaplardan; 4 (her zaman), 3 (sık sık), 2 (nadiren), 1 (hiçbir zaman) puanları kullanılarak aritmetik ortalama (\bar{X}) ve standart sapma (ss) hesaplanmıştır. Niceliksel verilerin karşılaştırılmasında tek yönlü varyans analizi (One way ANOVA) testi ve farklılığa neden olan grubun tespitinde Scheffe testi kullanılmıştır.

BULGULAR

Araştırmaya katılanların %62,3'ü kadınlardan oluşmaktadır. Ankete katılanların %53,6'sının 30-49 yaş aralığında, olduğu tespit edilmiştir. Araştırmada %41,3'lük bir oranla ortaokul – lise (ortaöğretim) mezunları ilk sırada yer aldılar. Katılımcıların %36,5'i 2.001 TL ve üzeri aylık toplam hanehalkı gelirine sahipken, %33,2'si 1.001 – 2.000 TL arası toplam hanehalkı gelirine sahiptir. Katılımcılar seçilirken cinsiyet, yaş, eğitim durumu ve gelir düzeyi değişkeni açısından özel bir seçime tabi tutulmamışlardır. Bu yüzden katılımcıların cinsiyet, yaş, eğitim durumu ve gelir düzeyleri tesadüfi bir dağılım yansıtmaktadır (Tablo 1).

Tablo 1: Katılımcıların Demografik ve Sosyo-Ekonomik Özelliklere Göre Dağılımları (n=416)

Cinsiyet	n	%
Kadın	259	62,3
Erkek	157	37,7
Yaş		
29 yaş ve altı	135	32,5
30-49 yaş	223	53,6
50 yaş ve üzeri	58	13,9
Eğitim Durumu		
İlkokul mezunu ve altı	125	30,1
Ortaokul - lise mezunu	172	41,3
Ön lisans-lisans ve lisansüstü mezunu	119	28,6
Aylık toplam hanehalkı geliri		
1.000 TL ve altı	126	30,3
1.001 – 2.000 TL	138	33,2
2.001 TL ve üzeri	152	36,5

Araştırmaya katılanların zeytinyağını halk hekimliğinde kullanım durumuna göre dağılımı tablo 2'de gösterilmiştir. Zeytinyağı sabununu katılımcıların %31,3'ü her zaman kullanırken, %27,6'sı nadiren kullanmaktadır. Katılımcıların %40,9'u zeytinyağı ile saçına bakım yapmazken, %35,1'i nadiren bakım yaptığını belirtmiştir. Elleri

çatladığında zeytinyağı sürmediğini belirten katılımcıların oranı %45,0 iken nadiren sürdüğünü belirtenlerin oranı %31,5'dir. Vücudunda tahriş olan bölgeye zeytinyağını her zaman sürenlerin oranı %24,8 iken, nadiren sürenlerin oranı %23,6'dır. Katılımcıların yarıdan fazlasının (%57,2) başı ağrıdığıında zeytinyağı ile masaj yapmadığı belirlenmiştir. Eklem rahatsızlıklarında ağrıyan bölgeye her zaman zeytinyağı sürenlerin oranı %23,6 iken, burkulmalarda her zaman zeytinyağını sürenlerin oranı %29,1'dir. Katılımcıların yarıya yakını boğaz ağrısında (%47,8) zeytinyağı içmezken, %20,9'u nadiren içtiğini belirtmiştir. Mide rahatsızlığında zeytinyağı içmeyenler %42,3 oranında, nadiren içenler ise %30,1 oranındadır. Kabızlık problemi ile karşılaştıklarında zeytinyağını nadiren içenler %28,4 oranındadır. Bebeklerde gaz problemini gidermede katılımcıların %43,2'i zeytinyağını hiçbir zaman kullanmazken, %24,8'i nadiren kullanmaktadır.

Tablo 2: Katılımcıların Halk Hekimliğinde Zeytinyağını Kullanım Durumuna Göre Dağılımı (n=416)

Halk Hekimliği Alanları	Her Zaman		Sık Sık		Nadiren		Hiçbir Zaman		\bar{X}	SS
	n	%	n	%	n	%	n	%		
Zeytinyağı sabunu kullanımım	130	31,3	62	14,9	115	27,6	109	26,2	2,51	1,18
Zeytinyağını saçıma bakım yaparken kullanımım	47	11,3	53	12,7	146	35,1	170	40,9	1,95	0,99
Ellerim çatladığında zeytinyağı sürerim	47	11,2	51	12,3	131	31,5	187	45,0	1,90	1,01
Vücudumda tahriş olan bölgeye zeytinyağı sürerim	103	24,8	65	15,6	98	23,6	150	36,1	2,29	1,19
Başım ağrıdığıında zeytinyağı ile ağrıyan bölgeye masaj yaparım	43	10,3	47	11,3	88	21,2	238	57,2	1,75	1,02
Eklem rahatsızlıklarında ağrıyan bölgeye zeytinyağı sürerim	98	23,6	55	13,2	97	23,3	166	39,9	2,20	1,20
Vücudumda bir yer burkulduğunda zeytinyağı sürerim	121	29,1	70	16,8	96	23,1	129	31,0	2,44	1,21
Boğazım ağrıdığıında zeytinyağı içerim	86	20,7	44	10,6	87	20,9	199	47,8	2,04	1,19
Mide rahatsızlığı çektığıimde zeytinyağı içerim	62	14,9	53	12,7	125	30,1	176	42,3	2,00	1,07
Kabızlık probleminde zeytinyağı içerim	77	18,5	60	14,4	118	28,4	161	38,7	2,13	1,12
Bebeklerde gaz problemini gidermede kullanımım	77	18,5	56	13,5	103	24,8	180	43,2	2,07	1,14

Zeytinyağının halk hekimliğinde kullanımını saptamak amacıyla sorulan sorulara katılımcıların verdikleri cevaplardan, en yüksek kullanım ortalamasına sahip olanın zeytinyağı sabunu kullanımını (2,51±1,18) olduğu sonucuna varılmıştır. Bunu burkulma

durumunda zeytinyağı sürme (2,44±1,21) takip etmektedir. Zeytinyağı sabunu ülkemizde özellikle zeytinyağı üretim bölgelerinde sıklıkla kullanılmaktadır.

Tablo 3: Katılımcıların Halk Hekimliğinde Zeytinyağı Kullanım Puanlarının Yaş Gruplarına Göre Karşılaştırılması (n=416)

Halk Hekimliğinde Kullanım	Yaş Grupları	n	\bar{X}	SS	F	p	Fark
Zeytinyağı Sabunu Kullanım	29 yaş ve altı	135	2,237	1,080	8,687	0,000***	1 - 2
	30-49 yaş arası	223	2,556	1,203			1 - 3
	50 yaş ve üzeri	58	2,983	1,192			2 - 3
Zeytinyağını Saçıma Bakım Yaparken Kullanım	29 yaş ve altı	135	1,874	0,893	3,091	0,047*	1 - 3
	30-49 yaş arası	223	1,910	0,991			2 - 3
	50 yaş ve üzeri	58	2,241	1,174			
Ellerim Çatladığında Zeytinyağı Sürerim	29 yaş ve altı	135	1,778	0,928	6,073	0,003**	1 - 3
	30-49 yaş arası	223	1,866	1,000			2 - 3
	50 yaş ve üzeri	58	2,310	1,127			
Deride Tahriş Olan Bölgeye Zeytinyağı Sürerim	29 yaş ve altı	135	2,044	1,119	5,943	0,003**	1 - 2
	30-49 yaş arası	223	2,345	1,220			1 - 3
	50 yaş ve üzeri	58	2,655	1,163			
Başım Ağrıdığımda Zeytinyağı ile Ağrıyan Bölgeye Masaj Yaparım	29 yaş ve altı	135	1,637	0,951	2,854	0,059	-
	30-49 yaş arası	223	1,744	1,001			
	50 yaş ve üzeri	58	2,017	1,192			
Eklem Rahatsızlıklarında Ağrıyan Bölgeye Zeytinyağı Sürerim	29 yaş ve altı	135	2,007	1,123	10,772	0,000***	1 - 3
	30-49 yaş arası	223	2,157	1,207			2 - 3
	50 yaş ve üzeri	58	2,845	1,136			
Vücudumda Bir Yer Burkulduğunda Zeytinyağı Sürerim	29 yaş ve altı	135	2,237	1,108	7,298	0,001**	1 - 3
	30-49 yaş arası	223	2,431	1,246			2 - 3
	50 yaş ve üzeri	58	2,948	1,130			
Boğazım Ağrıdığımda Zeytinyağı İçerim	29 yaş ve altı	135	1,874	1,109	9,232	0,000***	1 - 3
	30-49 yaş arası	223	1,987	1,164			2 - 3
	50 yaş ve üzeri	58	2,638	1,294			
Mide Rahatsızlığı Çektiğimde Zeytinyağı İçerim	29 yaş ve altı	135	1,948	0,995	3,132	0,045*	1 - 3
	30-49 yaş arası	223	1,951	1,071			2 - 3
	50 yaş ve üzeri	58	2,328	1,205			
Kabızlık Probleminde Zeytinyağı İçerim	29 yaş ve altı	135	1,933	1,045	8,792	0,000***	1 - 3
	30-49 yaş arası	223	2,108	1,114			2 - 3
	50 yaş ve üzeri	58	2,655	1,178			
Bebeklerde Gaz Problemini Gidermede Kullanım	29 yaş ve altı	135	1,904	1,057	3,235	0,040*	1 - 3
	30-49 yaş arası	223	2,103	1,164			
	50 yaş ve üzeri	58	2,345	1,207			

* p<0,05; ** p<0,01; *** p<0,001

Tablo 3'te araştırmaya katılanların halk hekimliğinde zeytinyağı tüketim puanlarının yaş gruplarına göre karşılaştırılması verilmiştir.

Araştırmaya katılanların zeytinyağı sabunu kullanma, eklem rahatsızlıklarında ağrıyan bölgeye zeytinyağı sürme, boğaz ağrısında zeytinyağı içme ile kabızlık probleminde zeytinyağı içme puan ortalamaları, yaş değişkenine göre anlamlı düzeyde bir farklılık göstermektedir (p<0,001). Katılımcıların elleri çatladığında zeytinyağı sürme, deride tahriş olan bölgeye zeytinyağı sürme ve burkulmalarda zeytinyağı sürme puan

ortalamaları, yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($p<0,01$). Zeytinyağı ile saçına bakım yapma, mide rahatsızlığı çektiğinde zeytinyağı içme, bebeklerde gaz problemini gidermede zeytinyağı kullanmada puan ortalamaları yaş değişkenine göre anlamlı bir düzeyde farklılaşmaktadır ($p<0,05$). Baş ağrısında zeytinyağı ile ağrıyan bölgeye masaj yapma puan ortalamaları arasında ise yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir.

Tablo 3'ten de görüldüğü gibi ortaya çıkan farklılıklar 50 yaş ve üzeri olanlar lehinedir. Çalışmada zeytinyağının halk hekimliğinde ileri yaşlarda daha sık bir şekilde kullanıldığı görülmektedir.

Tablo 4: Katılımcıların Halk Hekimliğinde Zeytinyağı Kullanım Puanlarının Eğitim Durumlarına Göre Karşılaştırılması (n=416)

Halk Hekimliğinde Kullanım	Eğitim Düzeyleri	n	\bar{X}	SS	F	p	Fark
Zeytinyağı Sabunu Kullanırım	İlkokul mezunu ve altı	125	3,064	1,148	23,042	0,000**	1 - 2 1 - 3
	Ortaöğretim mezunu	172	2,372	1,165			
	Yükseköğretim mezunu	119	2,135	1,041			
Zeytinyağını Saçına Bakım Yaparken Kullanırım	İlkokul mezunu ve altı	125	2,120	1,147	3,776	0,024*	1 - 3
	Ortaöğretim mezunu	172	1,936	0,925			
	Yükseköğretim mezunu	119	1,773	0,887			
Ellerim Çatladığında Zeytinyağı Sürerim	İlkokul mezunu ve altı	125	2,248	1,119	17,091	0,000**	1 - 2 1 - 3 2 - 3
	Ortaöğretim mezunu	172	1,907	0,926			
	Yükseköğretim mezunu	119	1,521	0,862			
Deride Tahriş Olan Bölgeye Zeytinyağı Sürerim	İlkokul mezunu ve altı	125	2,752	1,189	24,657	0,000**	1 - 2 1 - 3 2 - 3
	Ortaöğretim mezunu	172	2,337	1,176			
	Yükseköğretim mezunu	119	1,740	0,995			
Başım Ağrıdığı Zeytinyağı İle Ağrıyan Bölgeye Masaj Yaparım	İlkokul mezunu ve altı	125	2,088	1,122	16,307	0,000**	1 - 2 1 - 3 2 - 3
	Ortaöğretim mezunu	172	1,762	1,018			
	Yükseköğretim mezunu	119	1,370	0,746			
Eklem Rahatsızlıklarında Ağrıyan Bölgeye Zeytinyağı Sürerim	İlkokul mezunu ve altı	125	2,624	1,182	20,615	0,000**	1 - 2 1 - 3 2 - 3
	Ortaöğretim mezunu	172	2,256	1,216			
	Yükseköğretim mezunu	119	1,689	0,989			
Vücudumda Bir Yer Burkulduğunda Zeytinyağı Sürerim	İlkokul mezunu ve altı	125	2,984	1,122	28,439	0,000**	1 - 2 1 - 3 2 - 3
	Ortaöğretim mezunu	172	2,424	1,199			
	Yükseköğretim mezunu	119	1,891	1,040			
Boğazım Ağrıdığı Zeytinyağı İçerim	İlkokul mezunu ve altı	125	2,432	1,285	14,790	0,000**	1 - 2 1 - 3 2 - 3
	Ortaöğretim mezunu	172	2,041	1,167			
	Yükseköğretim mezunu	119	1,630	0,964			
Mide Rahatsızlığı Çektiğimde Zeytinyağı İçerim	İlkokul mezunu ve altı	125	2,336	1,150	10,764	0,000**	1 - 2 1 - 3
	Ortaöğretim mezunu	172	1,954	1,047			
	Yükseköğretim mezunu	119	1,723	0,929			
Kabızlık Probleminde Zeytinyağı İçerim	İlkokul mezunu ve altı	125	2,408	1,225	10,413	0,000**	1 - 3 2 - 3
	Ortaöğretim mezunu	172	2,169	1,071			
	Yükseköğretim mezunu	119	1,773	0,987			
Bebeklerde Gaz Problemini Gidermede Kullanırım	İlkokul mezunu ve altı	125	2,432	1,214	13,031	0,000**	1 - 2 1 - 3 2 - 3
	Ortaöğretim mezunu	172	2,064	1,088			
	Yükseköğretim mezunu	119	1,706	1,028			

* $p<0,05$; ** $p<0,001$

Tablo 4’de katılımcıların halk hekimliğinde zeytinyağı tüketim puanlarının eğitim durumlarına göre karşılaştırılması verilmiştir. Katılımcıların zeytinyağı sabunu kullanma ve mide rahatsızlığında zeytinyağı içme puan ortalamaları eğitim durumlarına göre anlamlı düzeyde farklıdır ($p<0,001$). Farklılığın kaynağı ilkokul mezunu ve altı olanlar lehinedir. Kabızlık probleminde zeytinyağı içenlerin puan ortalamaları eğitim durumlarına göre anlamlı düzeyde farklıdır ($p<0,001$). Farklılığın kaynağına bakıldığında yükseköğretim mezunlarının puanlarının diğer iki grubun puanından düşük olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılanların elleri çatladığında zeytinyağı sürme, deride tahriş olan bölgeye zeytinyağı sürme, baş ağrısında zeytinyağı ile ağrıyan bölgeye masaj yapma, eklem rahatsızlıklarında ağrıyan bölgeye zeytinyağı sürme, burkulmalarda zeytinyağı sürme, boğaz ağrısında zeytinyağı içme ile bebeklerde gaz problemini gidermede zeytinyağı kullanma puan ortalamaları eğitim durumlarına göre farklılaşmaktadır ($p<0,001$). Farklılığın kaynağına bakıldığında ilkokul mezunu ve altı olanların puanları, ortaöğretim mezunları ile yükseköğretim mezunlarının puanlarından; ortaöğretim mezunlarının puanları da yükseköğretim mezunlarının puanlarından yüksektir. Katılımcıların zeytinyağını saçına bakım yaparken kullanma puan ortalamalarının eğitim durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan analizler sonucunda; grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur ($p<0,05$). Eğitim durumu ilkokul mezunu ve altı olanların puanları yükseköğretim mezunu olanların puanlarından yüksektir.

Tablo 4’ün geneline bakıldığında; eğitim düzeyi düştükçe halk hekimliğinde zeytinyağı kullanımı artmaktadır. Eğitim düzeyi düşük olanların geleneksel tedavi ve bakım yöntemlerini yaygın olarak kullandığı saptanmıştır.

Tablo 5: Katılımcıların Halk Hekimliğinde Zeytinyağı Tüketim Puanlarının Aylık Toplam Hane Halkı Gelirine Göre Karşılaştırılması (n=416)

Halk Hekimliğinde Kullanım	Aylık Toplam Hane halkı Geliri	n	\bar{X}	SS	F	p	Fark
Zeytinyağı Sabunu Kullanım	1.000 TL ve altı	126	2,897	1,172	21,674	0,000***	1 - 3 2 - 3
	1.001 – 2.000 TL	138	2,674	1,209			
	2.001 TL ve üzeri	152	2,046	1,012			
Zeytinyağını Saçına Bakım Yaparken Kullanım	1.000 TL ve altı	126	2,151	1,125	3,950	0,020*	1 - 2 1 - 3
	1.001 – 2.000 TL	138	1,848	0,927			
	2.001 TL ve üzeri	152	1,862	0,914			
	1.000 TL ve altı	126	2,175	1,125	7,899	0,000***	

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi
Küçükkömürler & Uluksar, 2019, Cilt: 22, Sayı:1, 60-80

Ellerim Çatladığında Zeytinyağı Sürerim	1.001 – 2.000 TL	138	1,862	0,889			1 - 2
	2.001 TL ve üzeri	152	1,704	0,962			1 - 3
Deride Tahriş Olan Bölgeye Zeytinyağı Sürerim	1.000 TL ve altı	126	2,548	1,243			
	1.001 – 2.000 TL	138	2,312	1,207	5,931	0,003**	1 - 3
	2.001 TL ve üzeri	152	2,059	1,099			
Başım Ağrıdığıında Zeytinyağı İle Ağrıyan Bölgeye Masaj Yaparım	1.000 TL ve altı	126	2,048	1,144			1 - 2
	1.001 – 2.000 TL	138	1,804	0,973	12,995	0,000***	1 - 3
	2.001 TL ve üzeri	152	1,447	0,860			2 - 3
Eklem Rahatsızlıklarında Ağrıyan Bölgeye Zeytinyağı Sürerim	1.000 TL ve altı	126	2,421	1,280			1 - 2
	1.001 – 2.000 TL	138	2,391	1,187	10,661	0,000***	1 - 3
	2.001 TL ve üzeri	152	1,855	1,057			2 - 3
Vücudumda Bir Yer Burkulduğunda Zeytinyağı Sürerim	1.000 TL ve altı	126	2,754	1,250			1 - 2
	1.001 – 2.000 TL	138	2,442	1,196	8,153	0,000***	1 - 3
	2.001 TL ve üzeri	152	2,178	1,116			
Boğazım Ağrıdığıında Zeytinyağı İçerim	1.000 TL ve altı	126	2,278	1,281			1 - 2
	1.001 – 2.000 TL	138	2,130	1,195	7,256	0,001**	1 - 3
	2.001 TL ve üzeri	152	1,763	1,047			2 - 3
Mide Rahatsızlığı Çektiğimde Zeytinyağı İçerim	1.000 TL ve altı	126	2,230	1,118			1 - 2
	1.001 – 2.000 TL	138	1,993	1,077	5,090	0,007**	1 - 3
	2.001 TL ve üzeri	152	1,822	0,997			
Kabızlık Probleminde Zeytinyağı İçerim	1.000 TL ve altı	126	2,262	1,201			1 - 2
	1.001 – 2.000 TL	138	2,174	1,152	2,469	0,086	-
	2.001 TL ve üzeri	152	1,974	1,010			
Bebeklerde Gaz Problemini Gidermede Kullanırım	1.000 TL ve altı	126	2,246	1,171			1 - 2
	1.001 – 2.000 TL	138	2,210	1,187	6,883	0,001**	1 - 3
	2.001 TL ve üzeri	152	1,803	1,030			2 - 3

* p<0,05; ** p<0,01; *** p<0,001

Katılımcıların halk hekimliğinde zeytinyağı tüketim puanlarının aylık toplam hane halkı gelirine göre karşılaştırılması tablo 5’de sunulmuştur.

Araştırmada katılımcıların zeytinyağı sabunu kullanma, elleri çatladığında zeytinyağı sürme, baş ağrısında zeytinyağı ile ağrıyan bölgeye masaj yapma, eklem rahatsızlıklarında ağrıyan bölgeye zeytinyağı sürme ile vücudunda bir yer burkulduğunda zeytinyağı sürme puan ortalamaları gelir değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir (p<0,001). Deride tahriş olan bölgeye zeytinyağı sürme, boğaz ağrısında zeytinyağı içme, mide rahatsızlığı çektiğinde zeytinyağı içme, bebeklerde gaz problemini gidermede zeytinyağı kullanma puan ortalamalarının gelir değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan analiz sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur (p<0,01). Araştırmaya katılanların zeytinyağını saçına bakım yaparken kullanma puan ortalamaları gelir değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. (p<0,05). Katılımcıların kabızlık probleminde zeytinyağı içme puan ortalamaları gelir düzeylerine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Gelir düzeyi arttıkça zeytinyağının halk hekimliğinde kullanımı azalmaktadır. Düşük gelir seviyesindekilerde zeytinyağının geleneksel tedavi ve bakım amacıyla kullanımı daha yaygındır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Zeytinyağı geçmişte olduğu gibi günümüzde de halk hekimliğinde kullanılmaktadır. Halk hekimliğinde kullanılan aromatik yağlardan farklı olarak zeytinyağının ulaşılabilirliği çok daha kolaydır. Burkulmalarda, eklem ağrılarında bölgenin zeytinyağı ile ovulduğu; tahriş olan bölgeye zeytinyağı sürüldüğü; saç ve el bakımında zeytinyağından yararlanıldığı görülmektedir. Boğaz ağrısında, mide rahatsızlığında ve kabızlıkta zeytinyağı içilmektedir. Zeytinyağının içiliyor olmasından, diğer yemeklik yağlardan farklı değerlendirildiği sonucuna varılabilir. Bebek bakımında bile zeytinyağından yararlananlar azımsanmayacak kadar fazladır. Rafine edilmeden tüketilebilen tek bitkisel yağ, iyi kalite zeytinlerden elde edilen zeytinyağıdır.

Kültürel miraslarımızdan biri olan zeytinyağının, Muğla'da halk hekimliğinde kullanımı ve buna demografik ve sosyo-ekonomik faktörlerin etkisinin araştırıldığı bu çalışmada; katılımcıların yaşlarının artmasıyla zeytinyağının halk hekimliğinde kullanımının arttığı sonucuna varılmıştır. Bundan zeytinyağının halk hekimliğinde kullanımının tecrübelerle dayalı bir bilgi birikimi gerektirdiği sonucuna varılabilir.

Çalışmamızda katılımcıların eğitim düzeyi arttıkça zeytinyağının halk hekimliğinde kullanımının düştüğü saptanmıştır. Bu saptamadan eğitim düzeyinin artmasıyla bireylerin tıbbi veya kozmetik ürünlere yöneldiği sonucu çıkartılabilir.

Katılımcıların gelir düzeyi ile zeytinyağını halk hekimliğinde kullanmaları arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Gelir düzeyi düştükçe zeytinyağı kullanımı artmaktadır. Bu durum bireylerin kendi yağlarını kullandıkları veya ucuza temin ettikleri şeklinde yorumlanabilir.

İnsanların kendi çabalarıyla hastalıkları tedavi etme yöntemleri halk hekimliği olarak kabul edilir. Bu tedavilerde de ulaşılabilirliği kolay olan maddelerden, özellikle de o bölgede yetişen bitkilerden yararlanır. Halk hekimliği üzerine yapılan çalışmalarda, uygulamalar arasında zeytinyağı kullanımı zeytin yetiştirilen bölgelerde göze çarpmaktadır. Tamamlayıcı ve alternatif tıp alanında yapılan çalışmalarda da zeytinyağı

kullanımına rastlanılmaktadır. Sadece zeytinyağını konu alan çalışmalar çoğunlukla halkın zeytinyağının sağlık etkileri hakkındaki görüşleri üzerinedir.

Bülbül, Turgut ve Köylüoğlu (2009)'nun Kırıkkale'de yaptıkları bir araştırmada ebeveynlerin %90,2'si çocuğunun yanan yerine ilaç dışı uygulama yapmadığını belirtirken, %3,1'i zeytinyağı sürdüğünü ifade etmiştir. Yine aynı araştırmada katılımcıların kendileri için uyguladıkları tedavi yöntemi olarak saça bademyağı /zeytinyağı sürmek %22,2 ile en yüksek orana sahiptir. Araştırmamızda katılımcıların yarıdan fazlasının (%59,1) -değişik sıklıklarda- zeytinyağını saçına bakım yaparken kullandığı tespit edilmiştir.

Taşar, Potur, Kara, Bostancı ve Dallar (2011) tarafından Ankara Eğitim ve Araştırma Hastanesi Çocuk Polikliniğinde, düşük gelir düzeyine sahip ailelerin çocuklarına tamamlayıcı veya alternatif tıp (TAT) uygulamaları üzerine yapılan bir çalışmada, en sık kullanılan TAT uygulamalarından birinin zeytin/badem yağı içirme (n=140) olduğu tespit edilmiştir. Araştırmada ebeveynlerin eğitim düzeyi yükseldikçe TAT kullanımının düştüğü saptanmıştır. Ayrıca ebeveynlerin %60'ı TAT uygulamasının aile büyüklerinin önerisi olduğunu belirtmiştir. Bu durum araştırmamızda elde edilen; yaş arttıkça zeytinyağının halk hekimliğinde kullanımının arttığı ve eğitim düzeyi yükseldikçe halk hekimliğinde kullanımının azaldığı sonuçları ile benzerlik göstermektedir.

Çalışkan ve Bayat (2011) tarafından bebek bakım uygulamaları üzerine yapılan bir çalışmada anneler bebeklerinde görülen gaz sancısında büyük oranda (84,7) gaz damlası kullanmayı tercih ederken, annelerin %1,9'u bademyağı/zeytinyağı içirdiğini belirtmiştir. Bebekte görülen konak için annelerin %47,7'si bebeğin kafasına zeytinyağı sürdüğünü, pişikte ise %12,7'si zeytinyağı sürdüğünü ifade etmiştir. Araştırmamızda ise katılımcıların %18,5'i bebeklerde gaz problemini gidermede her zaman zeytinyağı kullandığını belirtmiştir.

Tuncel ve diğerleri (2014) tarafından Diyarbakır'da çocuk hastalar üzerine yapılan bir araştırmada öksürükte, burkulmada ve kabızlıkta uygulanan tamamlayıcı ve alternatif tıp (TAT) uygulamaları arasında zeytinyağının da olduğu görülmüştür. Aynı çalışmada ebeveynlerin TAT uygulamaları hakkında bilgiyi en çok aile büyüklerinden (%57,1) aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgu araştırmamızdan elde edilen yaş arttıkça zeytinyağı kullanımının arttığı sonucunu desteklemektedir.

Zeytin yetiştirilen ve zeytinyağı kullanımının fazla olduğu Hatay'da halk hekimliği uygulamaları üzerine yapılan bir çalışmada, zeytinyağının halk hekimliğinde kullanım alanlarının oldukça geniş olduğu görülmektedir. Çalışmada sedef hastalığı, pişik, kabızlık, saçkıran, yanık, kırık-çıkık, burkulma, romatizma, zona, böbrek ağrısı, bel ağrısı, sinüzit gibi hastalıklarda zeytinyağından çeşitli şekillerde faydalandığı belirlenmiştir (Arı ve Top, 2017). Zeytin yetiştirilen ve zeytinyağı kullanımının fazla olduğu Muğla'da yapılan araştırmamızda da, zeytinyağının halk hekimliğinde kullanım alanlarının yaygın olduğu görülmektedir.

Tamamlayıcı ve alternatif tıp alanında yapılan bilimsel çalışmalardan elde edilen bulgular, Muğla'da yapılan bu araştırmayı desteklemektedir.

Bütün bu bulgular ışığında yapılabilecek öneriler aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

- Yaşı genç olanlar zeytinyağının halk hekimliğinde kullanımı konusunda teşvik edilmeli,
- Eğitim durumu yüksek olanlar halk hekimliği alanlarında zeytinyağı kullanımı konusunda bilgilendirilmeli,
- Yüksek gelir grubundaki bireyler de sağlık alanında zeytinyağı kullanmaları hususunda teşvik edilmeli,
- Halk hekimliğinde zeytinyağı kullanımının faydalarına yönelik bilimsel araştırmalar yapılarak, sonuçlar halk ile paylaşılmalı,
- Zeytinyağının sağlık faydaları konusunda basın-yayın aracılığı ile yapılan bilgilendirmeler artırılmalı,
- Bireyler tüm dünyada da artık kabul gören “Akdeniz Tarzı Beslenme” ye göre, zeytinyağını daha sık tüketmeleri gerektiği konusunda bilinçlendirilmelidir.

Kaynakça

- Aksoy, M. (2008). Beslenme Biyokimyası. (2. baskı) Ankara: Hatiboğlu Yayınları.
- Arı, B. ve Top, M. B. (2017). Hatay'da sağlık sorunlarını gidermek için başvuru alan başlıca halk hekimliği uygulamaları. Karadeniz, (33), 55-67.
- Armutcu, F., Namuslu, M., Yüksel, R. ve Kaya, M. (2013). Zeytinyağı ve Sağlık: Biyoaktif Bileşenleri, Antioksidan Özellikleri ve Klinik Etkileri. Konuralp Tıp Dergisi, 5(1), 60-68.

- Beauchamp, G. K., Keast, R. S., Morel, D., Lin, J., Pika, J., Han, Q., Lee, C.H. Smith, A.B. ve & Breslin, P. A. (2005). Phytochemistry: ibuprofen-like activity in extra-virgin olive oil. *Nature*, 437(7055), 45-46.
- Boratav, P. N. (1994). Türk halkbilimi II / 100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar). İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Boynudelik, M. ve Boynudelik, Z. İ. (2008). *Zeytin Kitabı*. İstanbul: Oğlak Yayıncılık.
- Bülbül, S. H., Turgut, M., ve Köylüoğlu, S. (2009). Çocuklarda tıp dışı alternatif uygulamalar konusunda ailelerin görüşleri. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 52(4), 195-202.
- Casas-Sanchez, J., Alsina, M. A., Herrlein, M. K., & Mestres, C. (2007). Interaction between the antibacterial compound, oleuropein, and model membranes. *Colloid and Polymer Science*, 285(12), 1351-1360.
- Çakmakçı, S. ve Tahmas Kahyaoğlu, D. (2012). Yağ asitlerinin sağlık ve beslenme üzerine etkileri. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, (2), 133-137.
- Çalışkan, Z. ve Bayat, M. (2011). Annelerin bebek bakımı uygulamaları ve bu uygulamaları etkileyen faktörler: Bir Kapadokya örneği. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 14(2), 23-30.
- Demirci, M. ve Bölükbaşı, B. (2003, 2-3 Ekim). Akdeniz Beslenme Tarzında Zeytinyağının Önemi. Türkiye I. Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Sempozyumunda sunuldu, İzmir.
- Firenze, C. (2007). *Zeytinyağı Tutkusu*. İstanbul: Ledo Yayıncılık.
- Göğüş, F., Özkaya, M. T. ve Ötleş, S. (2009). *Zeytinyağı*. Ankara: Eflatun Yayınevi.
- Harwood, J. L. ve Yaqoob, P. (2002). Nutritional and health aspects of olive oil. *European Journal of Lipid Science and Technology*, 104, 685-697.
- Kaplan, M. ve Karaöz Arıhan, S. (2011, 21-24 Kasım). Antik Çağdan Günümüze Bir Şifa Kaynağı: Zeytin ve Zeytinyağının Halk Tıbbında Kullanımı. VIII. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi'nde sunuldu, İzmir.
- Karakaş, A. (2015). Osmaniye halk hekimliğinde ocaklar ve bunlara bağlı uygulamalar. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12 (31), 320-336.
- Konuşkan, D. B. ve Altan, A. (2008). Zeytin ve zeytinyağında doğal olarak bulunan biyoaktif bileşikler ve fizyolojik etkileri. *Gıda Dergisi*, 33 (6), 297-302.
- Kurum, U. (2008). Düziçi'nde halk hekimliği. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Niğde.

- Medina, A., Castro, A., Romero, C. ve Brenes, M. (2006). Comparison of the concentrations of phenolic compounds in olive oils and other plant oils: correlation with antimicrobial activity. *Journal of Agricultural and Food Chemistry*, 54, 4954-4961.
- Sever, M. (2004). Türk halk inançlarında ve halk hekimliği uygulamalarında meyve. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 16(Güz), 95-109.
- Simopoulos, A. P. (2002). The importance of the ratio of omega-6/omega-3 essential fatty acids. *Biomed Pharmacother*, 56, 365-379.
- T.C. Sağlık Bakanlığı, Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2004). Türkiye'ye Özgü Beslenme Rehberi, Ankara: Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- T.C. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Muğla Tarım İl Müdürlüğü Tarımsal Bilgiler YAYÇEP Yayınları. (2009). Zeytin. Muğla: Muğla İl Tarım Müdürlüğü Yayınları Web: http://www.mugla-tarim.gov.tr/index.php?f=253206ed6755d5f6370e51e849eed239&l=1&sayfa_id=333&g_id=15697&id=16173. 10.05.2010'da alınmıştır.
- T.C. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Muğla Tarım İl Müdürlüğü. (2002). Zeytin Yetiştiriciliği (Eğitim Serisi II). Muğla: Muğla Tarım İl Müdürlüğü.
- Taşar, M. A., Potur, E. D., Kara, N., Bostancı, İ ve Dallar, Y. (2011). Düşük gelir düzeyine sahip ailelerin çocuklarına tamamlayıcı veya alternatif tıp uygulamaları: Ankara Hastanesi verileri. *Türkiye Çocuk Hastalıkları Dergisi*, 5(2), 81-88.
- Tokuşoğlu, Ö. (2010). Özel Meyve Zeytin. Manisa: Sidas Yayınları.
- Tuncel, T., Şen, V., Kelekçi, S., Karabel, M., Şahin, C., Uluca, Ü., Karabel, D. ve Haspolat, K. Y. (2014). Kronik hastalığı olmayan çocuklarda tamamlayıcı ve alternatif tıp kullanımı. *Türk Pediatri Arşivi*, 49(2), 148-153.
- Türkay, C. (2010). Bütün ağaçların ilki zeytin. *Dünya Gıda Dergisi*. 7, 25-26.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2013). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları. Web: http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=11&KITAP_ID=139 12.04.2013'de alınmıştır.
- Ünsal, A. (2008). Ölmez Ağacın Peşinde. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Yıldız, G. ve Uylaşer, V. (2011). Doğal bir antimikrobiyel: Oleuropein. *Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 25(1), 131-142.

Extended Summary

The Use of Olive Oil, One of Our Intangible Cultural Heritage, in Today's Folk Medicine: The Case of Muğla

Introduction

Olive oil, one of our intangible cultural heritage, is used in folk medicine due to its health effects as well as phenolic compounds in its content. For centuries, olive, olive leaf and olive oil have been used in folk medicine very close to the use of medicine (Göğüş et al., 2009). Amount and composition of phenolic substances in the composition of olive oil; It varies according to the height of the area where the olive trees grow, harvest time, production and storage conditions (Göğüş et al., 2009; Armutcu et al., 2013).

Folk medicine treatment methods can be used in the treatment of some diseases that modern medicine cannot find a solution and solutions of similar health problems (Karakaş, 2015). Folklore researcher Pertev Naili Boratav;) When the public does not want to go to the doctor because of lack of financial means or similar reasons, all of the methods and procedures for diagnosing and treating their diseases are called folk medicine, (Boratav, 1984).

In this research, the frequency and the factors affecting the usage of olive oil in folk medicine in Muğla, which is an important olive oil production region, were analyzed.

Method

The population of this descriptive study is composed of individuals living in Muğla. The sample size for this homogenous structure was calculated as $n = 384$. In determining the sample of the study, the proportional sampling method was used according to the districts and the simple random sampling method was used in the districts.

The data of the study were collected through a questionnaire developed by the researchers. The survey questions were applied to 550 randomly determined people and 416 questionnaires which were considered to be reliable were evaluated. The study was carried out in Muğla and its districts in 2012 and the sample group was composed of volunteer adults using olive oil. The data obtained from the study were analyzed by using SPSS (Windows Package for Social Sciences for Windows 21.0) program. Descriptive

statistical methods (number, percentage, mean, standard deviation) were used to evaluate the data. One-way ANOVA was used to compare the quantitative data and Scheffe test was used to determine the group that caused the difference.

Results

The majority of the participants were female (62.3%) and 53.6% of the respondents were between 30-49 years of age. In the research, the graduates of secondary school - high school (secondary education) ranked first with a ratio of 41.3%. Olive oil soap is used by 31.3% of the participants and 27.6% is rarely used. The rate of those who always had olive oil was 24.8% in the body and 23.6% in those who rarely. The rate of those who always give olive oil to the painful area is 23.6%, while the rate of those who always have olive oil is 29.1% in sprains. Almost half of the participants did not drink olive oil (47.8%) in sore throat and 20.9% rarely reported drinking. Those who do not drink olive oil in the stomach disease 42.3%, rarely drink 30.1%. Those who rarely drink olive oil when faced with constipation problems are 28.4%.

Olive oil soap use, olive oil drinking in the region of aching joints, drinking olive oil in sore throat, and olive oil drinking point in the problem of constipation show a significant difference according to the age variable ($p < 0.001$). The mean score of the participants in using olive oil soap and drinking olive oil in gastric disorder was significantly different compared to their education level ($p < 0.001$). In the research, the participants' olive oil soap, olive oil riding when the hands cracked, headache with olive oil massage to the region, olive oil riding in the region of aching joints and olive oil riding in a body of the average of the average point of the olive oil shows a significant difference according to income variable ($p < 0.001$).

In this study, the effect of demographic and socio-economic factors on the use and use of olive oil, which is one of our cultural heritage, in folk medicine in Muğla; It was concluded that the increase in the age of the participants increased the use of olive oil in folk medicine. As the level of education decreased, traditional treatment and care methods were widely used. A significant relationship was found between the income level of the participants and the use of olive oil in folk medicine. As the income level decreases, the use of olive oil is increasing.

Recommendations

In the light of the findings of this research in Muğla province, it is possible to make some suggestions. Young individuals should be encouraged to use olive oil in folk medicine. Those with a high level of education should be informed about the use of olive oil in the areas of folk medicine. Individuals in high income groups should also be encouraged to use olive oil in the health sector. More scientific researches should be conducted for the use of olive oil in folk medicine and the results should be shared with the public.

Mesleki ve Teknik Liselerde Yeni Oluşturulan Sivil Havacılık Yer Hizmetleri Alan Eğitiminin Değerlendirilmesi

Ayşe SOMUNCU^a

Öz

Mesleki ve teknik liselerdeki yeni alanlardan biri olan, Sivil Havacılık Yer Hizmetleri Alanı Ankara da 2016-2017 yılında üç okulda (Altındağ İMKB Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Çankaya Ayrancı Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Pursaklar Güzide Ülker Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi) 10. sınıf düzeyinde açılmıştır. 2018-2019 eğitim yılının sonunda okullar alanın ilk mezunlarını verecektir. Bu çalışmada, hazırlanan görüşme sorularıyla mesleki ve teknik liselerde yeni açılan alan/dal eğitimlerinde karşılaşılan sorunları tespit etmek amacıyla, yönetici/öğretmen ve öğrenci görüşlerine göre durum değerlendirmesi yapılmıştır. Çalışma nitel araştırma yöntemiyle, örneklem alınan Ankara ili içinde Sivil Havacılık Yer Hizmetleri bulunan üç okulda; Altındağ İMKB Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Çankaya Ayrancı Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Pursaklar Güzide Ülker Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya bu okullardaki 12. sınıf düzeyinde 12 öğrenci, yine aynı okullarda 12 yönetici ve öğretmen katılmıştır. Katılımcıların görüşlerine göre durum değerlendirmesi yapılmıştır. Araştırmada ulaşılan sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde; alan açılan okullarda uygulama laboratuvarı, alan öğretmeni ve alana ilişkin modül kitaplarının olmaması nedeniyle sorunlar bulunmaktadır. Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü ile Milli Eğitim Bakanlığı arasında staj sözleşmesi olmadığı için 12. sınıfta beceri eğitimine başlaması gereken öğrenciler staja başlamakta sorunlar yaşamaktadır. Bu nedenle her üç okulda da bazı öğrenciler alanlarında staj yapamamışlardır. Alana öğrenciler fazla ilgi göstermektedir. Havacılık dilinin İngilizce olması nedeniyle İngilizce bilen mezunların istihdam olasılığının yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sivil havacılık, mesleki eğitim, yer hizmetleri, mesleki ve teknik lise

Dergiye ilk gönderim: 01.06.2019

Makale Kabul: 20.06.2019

^a Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Yönetimi ve Politikası Anabilim Dalı, Eğitim Ekonomisi ve Planlaması Doktora Programı, aysomuncu@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-0661-835X>

Evaluation of Civil Aviation Ground Services Field Education in Vocational and Technical High Schools

Abstract

One of the new areas in Vocational and Technical High Schools, the Civil Aviation Services area was opened in Ankara in 2016-2017 (Altındağ IMKB Vocational and Technical Anatolian High School, Çankaya Ayrancı Vocational and Technical Anatolian High School, Pursaklar Güzide Ülker Vocational and Technical Anatolian High School). Field training has started as 10 classes. At the end of the 2018-2019 academic year, schools will give the first graduates of the field. In this study, the problems encountered in the newly opened field/branch trainings in vocational and technical high schools with Interview Questions were evaluated according to the manager/teacher and student views. application labs, module books and the numbers of teachers related to area are insufficient. Since there is no internship contract between General Directorate of Civil Aviation and the Ministry of National Education, grade 12 students who need to start skills training in the classroom faced problems in the internship. In all three schools, some students were unable to train in their fields. Field is more interested in students. Due to the fact that the aviation language is English, graduates who are fluent in English are most probable be employed.

Keywords: Civil aviation, ground services, vocational training, vocational and technical high schools

GİRİŞ

Mesleki ve teknik eğitim ortaöğretim kurumları bir mesleğin gerektirdiği becerileri kazandırdığı için, mezunlarına istihdam olanağı sağlamada diğer okul türlerine göre avantajlı durumdadır. Mesleki ve teknik liselerde mesleki bilgilerin yanı sıra genel bilgi dersleri de verilmektedir. 9. sınıfta genel liselerle ortak bilgi derslerini alan öğrenciler 10. sınıfta eğitim almak istedikleri mesleğe yönelik alan seçimi yaparlar. 11 ve 12. sınıfta bu alana bağlı olarak dal eğitimi alırlar.

Gelişen teknoloji ve çağın gerektirdiği alanlarda sektörün gereksinim duyduğu meslekler için, İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurulları mesleki ve teknik liselerin bünyesinde yer alacak alan ve dalları belirleyerek Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğüne teklifte bulunur. Bu teklifler doğrultusunda Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü'nce okullarda yeni alan/dal eğitimleri açılır.

Mesleki ve teknik liselerdeki yeni alanlardan biri olan, Sivil Havacılık Yer Hizmetleri Alanı Ankara da 2016-2017 yılında üç okulda açılmıştır (Altındağ İMKB Mesleki ve

Teknik Anadolu Lisesi, Çankaya Ayrancı Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Pursaklar Güzide Ülker Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi). 10 sınıf olarak alan eğitimi başlamıştır. 2018-2019 eğitim yılının sonunda okullar alanın ilk mezunlarını verecektir. Bu çalışmada, mesleki ve teknik liselerde yeni açılan alan/dal eğitimlerinde karşılaşılan sorunları yönetici/öğretmen ve öğrenci görüşlerine göre değerlendirmek hedeflenmiştir.

Mesleki ve teknik liselerde hedeflenen öğrencilerin mezuniyet sonrası istihdam edilebilmesidir. Toplumun gereksinim duyduğu mesleklerde öğrencilerin yetiştirilmesi gerekmektedir. Bu durum insan ögesinin yani emek gücünün planlı bir şekilde mesleğe yönlendirilmesini zorunluluğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle, çalışmanın ilk bölümünde mesleki eğitim ve emek gücünün planlanması ile ilgili literatür araştırması yapılmıştır. Bulgular ve yorumlar kısmında sivil havacılık yer hizmetleri alanının eğitimiyle ilgili katılımcıların görüşlerine yer verilmiş ve durum değerlendirmesi yapılmıştır. Sonuç ve öneriler bölümünde araştırmadan elde edilen sonuçlar ortaya konulurken, bu sonuçlara öneriler belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışma bu alanla ilgili ilk araştırma olduğu için literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

MESLEKİ VE TEKNİK EĞİTİM ve EMEK GÜCÜNÜN PLANLANMASI

Üretim kıt kaynakların yararını artırmak için yapılan uğraşlardır. Üretimin oluşumu için üretim etmenleri gereklidir. Üretimin girdileri emek, sermaye, doğa, girişim ve teknik bilgidir. Üretimde rol oynayan insan ögesi emek, girişim ve teknik bilgidir. Üretim etmenlerini tasarlayan üreten insan olduğundan üretimin en önemli ögesi emektir. Emek bir ülkenin nüfus miktarı ile sınırlıdır. Üretimde kullanılacak emek miktarının diğer üretim etmenleri gibi akılcı kullanılması zorunludur. İnsan gücünün iyi planlanması ve yönetilmesi gerekmektedir. Değişmelere uyum gösteren, neyi nasıl öğrenmesi gerektiğini bilen, insan gücünün geliştirilmesi için eğitim zorunludur. Ekonomik etkinliklerde istenen sonucu elde etmek için insan merkeze alınmalıdır ve planlaması yapılmalıdır. Türkiye’de insan gücünün kullanımında dengesizlikler ve eksiklikler görülmektedir (Karakütük, 2012, s..24).

Teknolojik yenilikler, üretim yöntemlerindeki değişimler, bilginin sürekli gelişmesi, üretilmesi, yer değiştirmesi iş piyasalarının buna bağlı olarak gelişmesi ve çalışma

hayatının gelişmelere uyarlı insan gücü gereksinimi mesleğe yönelik eğitimin önemini artırmaktadır. Bu durum emek gücünün ekonominin gereksinimleri doğrultusunda yapılandırılarak mesleki eğitimin yaygınlaştırılmasını gerektirmektedir. Çünkü mesleki ve teknik eğitim emek gücünün niteliğinin yükseltilmesinde en önemli ögedir (Yıldırım ve Çarıkçı, 2017, s. 400).

Meslek Lisesi mezunlarının beklentisi istihdam edilmekken, kamu ve özel sektörün beklentisi nitelikli çalışan olmaktadır. Sektör istediği çalışanı bulamamakta ve Milli Eğitim Bakanlığının (MEB) mesleki eğitime istenilen çıktıları sağlayacak bir seviyeye ulaştıramadığını her fırsatta belirtmektedir. Buna karşın öğrenciler de eğitim gördükleri alan dışında ve beklentilerinin çok daha altında şartlarda istihdam edilmekte veya işsiz kalmaktadır (Dayıoğlu ve Palacıoğlu, 2017, s. 2). Türkiye'nin içinde bulunduğu sanayileşme sürecinde en büyük gelişmenin teknik eğitimde olması beklenirken, gereksinim bulunmayan alanlarda çok sayıda meslek lisesi ve imam hatip lisesi mezunu iş piyasasına yönlendirilmektedir. Yine önemli sayıda mesleki ve teknik lisesi mezunu kendi alanlarında çalışmamaktadır (Karakütük, 1991, s. 818).

Kıraç (2011) tarafından yapılan çalışmada Türkiye'de iş gücü sunum ve istemleri arasında uyumun oluşmadığını, bunun nedeninin ise, mesleki eğitim kurumlarında uygulanan eğitim programlarının olduğunu, programlarda yetişen mezunların iş gücü piyasasının istediği nitelik ve nicelikte olmaması belirtilmiştir (Akt. MEB, 2012, s. 160). Mesleki eğitim sisteminde yapılacak değişikliklerin başında üretim ortamlarında gereksinim bulunan alanların belirlenmesi, sektörlerin ve emek gücünün planlamasının yapılmasının ve modern dünyada olduğu gibi mesleği yapmak için okulundan mezun olmak zorunlu olmasa bile, avantajlı duruma getirilmelidir (Dayıoğlu ve Palacıoğlu, 2017, s. 6).

5.6.2009 tarihinde Yüksek Planlama Kurulu tarafından onaylanan Hayat Boyu Öğrenme Strateji Belgesi'nde mesleki eğitim kurumlarının fiziki altyapısı ile eğitici personelin niteliği ve sayısının gereksinimlere uyarlanması, öğretim programlarının teknolojik değişimler doğrultusunda yenilenmesi belirtilmiştir. EARGED tarafından yapılan 'Türkiye'de Mesleki ve Teknik Eğitim' Konulu çalışmada mesleki eğitimin sorunlarından birinin "Eğitim-İstihdam ve Mezunları İzleme" ile ilgili olduğu belirtilirken, bu duruma önerilen çözümler önerilmiştir. Bunlar; mesleki eğitim ve

istihdam ilişkisini artırmak için mesleki eğitim çalışma hayatının taleplerine göre planlanmalı ve uyarlanmalıdır. Mesleki eğitime yönelik kararları alırken sektör temsilcileri ile belirlenmelidir. İşletmelerde beceri eğitiminin planlanması ve uygulanmasındaki sektörle işbirliğinin kuvvetlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir (EARGED, 2008).

Yapı ve süreç olarak farklı düzenlenmiş olsa da, ülkeler mesleki eğitime daha fazla kaynak ayırmaktadırlar. Mesleki eğitim görmüş insan gücüne gereksinim nedeniyle lise seviyesinde mesleki programlar açılarak öğrencilerin mesleki eğitime dahil olması sağlanmaktadır (Cisco Research, 2011, s. 1; Hoeckel, 2008, s. 5; OECD, 2018, s. 6, MEB, 2018, s. 86).

Mesleki eğitim sistemi dört boyut üzerinde analiz edilmektedir. Bunlar 1)Yönetim ve karar süreci 2) Bölgesel ihtiyaçlar 3) Öğretmen yetiştirme 4) Eğitim Programlarının yapısıdır (Doğan, 1983, s. 14). Mesleki eğitimde programların önemli ölçüde merkezi düzeyde planlanması, yerel düzeyde destek alınmaması iş dünyası ile mesleki eğitim mezunu buluşmasını engelleyen en önemli etmenler arasındadır (Dayıoğlu ve Palacıoğlu, 2017, s. 3). Mesleki ve teknik eğitimin çevreye duyarlı olması gerekmektedir. 1936 da tamamlanan eğitim ve istihdam kesiminin birlikte hazırladığı “Mesleki Tedrisatın İnkişaf Planı” bunun en güzel örneğidir. Planda önerilen bazı programlar şunlardır: İzmir’de kimya sanatları okulu, ayrıca sepetçilik, tarım makineleri, deniz vasıtaları programları, Bursa’da sütçülük ve konservecilik, Konya’da saraçlık ve araba yapımıcılığı, Aydın’da iplikçilik ve dokumacılık, Kütahya’da porselen, fayans programlarının açılması önerilmiştir. İstanbul’da 45 ayrı meslek alanında eğitim yapılması planlanmıştır. 1940’lı yıllardan başlayarak bugüne kadar süren uygulamalar incelendiğinde mesleki ve teknik eğitimin çevreye duyarlı olma niteliğini kaybettiği izlenmektedir. Örneğin; çevrede ağaç endüstrisi bulunup bulunmadığına bakılmaksızın her yerde ağaç işleri programları açılmıştır. Mesleki ve teknik eğitimin çevreden kopmasının başlıca iki nedeni bulunmaktadır. 1)İstihdam kesiminin mesleki ve teknik eğitimle ilgili kararlara katılmaması, 2) Mesleki ve teknik eğitimin genel eğitim gibi düşünülmesidir (Doğan, 1983, s. 17).

Meslekî eğitimin niteliğini ve cazibesini artırmak için araştırmacılar, Milli Eğitim Bakanlığı’nın iş dünyası ile kurduğu etkileşimi artırması, iş dünyasının meslekî eğitime

yönelik desteği artırıcı politikalar izlemesi, mevcut durumda gereksinim duyulan ve gelecekte gereksinim duyulacak emek gücünü iş dünyası ile birlikte planlaması önerilerinde bulunmuştur.

Bu çalışmanın amacı teknolojinin ve çağın gerekleri doğrultusunda mesleki ve teknik eğitim liselerinde yeni açılan alan/dal eğitimlerini Ankara'da sivil havacılık yer hizmetleri alanında eğitim alan yönetici, öğretmen, öğrenci görüşleri üzerinden değerlendirmektir.

YÖNTEM

Araştırmada nitel boyutta oluşturulan görüşme sorularıyla yönetici, öğretmen, öğrenci görüşlerine göre durum değerlendirilmesi yapılmıştır. Araştırmanın evrenini Türkiye'deki sivil havacılık yer hizmetleri bulunan yedi okul oluşturmaktadır. Örneklemini ise; Ankara Altındağ-Altındağ İMKB Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Çankaya Ayrancı Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Pursaklar Güzide Ülker Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi Sivil Havacılık Yer Hizmetleri 12. sınıf öğrencileri, alan usta öğretici ve şefleri, okul yöneticileri ve teknik müdür yardımcıları oluşturmuştur. Yönetici, öğretmen ve usta öğreticilere 6 görüşme sorusu, 6 tanede öğrencilere görüşme sorusu hazırlanmıştır. Görüşme soruları için alanda uzman kişilerin görüşlerine başvurulmuştur. Görüşler doğrultusunda sorularla ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Görüşme için Ankara İl Milli Eğitimden alınan onayın doğrultusunda her üç okuldaki öğrenci, yönetici, öğretmen ve usta öğreticilerle görüşmeler yapılmıştır. Örneklemedeki yönetici, öğretmen ve usta öğreticilerin tamamı ile görüşme yapılmıştır (Her okulda 4 kişi olmak üzere 12 kişi). Her okuldan 4 tane 12. sınıf öğrencisi kolayda örnekleme yöntemiyle seçilerek üç okulda toplamda 12 öğrenci ile görüşme yapılmıştır. Görüşme yapılan katılımcılar kodlanmıştır. Kodlamada ilk harf araştırma yapılan okulların bölgesini göstermektedir. Çankaya için Ç, Altındağ için, A ve Pursaklar için P harfi kullanılmıştır. İkinci sıradaki harf araştırmadaki okulları ifade etmektedir. Ayrancı Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi A, Altındağ İMKB Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi İ, Pursaklar Güzide Ülker G harfi ile gösterilmiştir. Üçüncü sırada rakamla, 1, 2, 3, 4 görüşülen her öğrenci kodlanmıştır. Yönetici ve öğretmenler için üçüncü sırada Y ve Ö harfleri belirlenmiştir. Y harfi

yöneticiyi, Ö harfi öğretmeni ifade etmektedir. Yönetici ve öğretmenlerin kodlarının dördüncü sırasında 1, 2 rakamları yer almıştır. Örneğin, ÇA1 kodu Çankaya Ayrancı Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi birinci sırada görüşülen öğrenciyi, PGY2 kodu Pursaklar Güzide Ülker Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi Yönetici 2. sırada görüşülen katılımcıyı, AİÖ1 Altındağ İMKB Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi Öğretmen 2. sırada görüşülen katılımcıyı göstermektedir. Çalışmada betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır.

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde görüşme sorularıyla elde edilen nitel veriler öğrenciler ve yönetici/öğretmenler için ayrı ayrı analiz edilmiştir.

Katılımcı öğrencilerin “Bu alanı seçmenizi etkileyen başlıca unsurlar nelerdir?” sorusuna yanıtları değerlendirildiğinde oluşan temalar istihdam, yabancı dil bilgisi, alana ilgi, merak, arkadaş etkisi olarak belirlenmiştir. Katılımcı öğrencilerin temalara verdikleri yanıtlar Tablo 1’de belirlenmiştir.

Tablo 1: Katılımcı Öğrencilerin Alanı Seçmelerini Etkileyen Unsurlara İlişkin Görüşleri

Tema	Frekans
İstihdam	8
Yabancı dil ilgisi	1
Alana ilgi, merak	3
Arkadaş etkisi	1
Toplam	13

Tablo 1 incelendiğinde en fazla istihdam görüşünün yoğunluk kazandığı görülmüştür. İkinci sırada alana ilgi ve merak yer almaktadır. Bu konudaki katılımcı öğrencilerden bazılarının görüşleri verilmiştir.

İstihdam

Eğitim sonrası istihdam olanakları olduğunu duydum. Çevremde havaalanında çalışan kişiler vardı. Onlarda bu alanın istihdam olanaklarının fazla olduğunu söylediler, bu alanı seçmem için teşvik ettiler. Ayrıca sosyal medyada bu alanın istihdam olanaklarının fazla olduğu şeklinde bir bilgilendirme yapıyordu, bu durumda beni etkiledi, ayrıca değişik bir alan olduğu içinde ilgimi çekti (ÇA1).

Alana ilgi merak

Anadolu lisesinden sivil havacılık alanı için kaydımı meslek lisesine aldırđım. Alanda çalışan usta öğretici öğretmen alanda iş bulacağımızı ve zor tarafları ve işimizi sevmemizi öğretti. “Havacılık Kanla Yazılır Her Yaşanmışlığın Tecrübesi Vardır, gibi terimler ilgimi çekti. Daha önce havanın iyi olması kötü olması, gökyüzü bu kadar ilgimi çekmiyordu. Havadan geçen uçaklar benim ilgimi çekmeye başladı. Havacılık ilgimi çekti ve işe girme olanağının çok olması avantaj idi (A11).

Arkadaş Etkisi

Yatılı olarak Kızılcahamam mesleki ve teknik Anadolu lisesinde 9. Sınıfı okudum. Bir arkadaşım bu bölüme geldi. Arkadaşımla aynı bölümde olmak istedim. Uçaklara karşı bir ilgimde vardı (A13).

Mesleki ve teknik eğitimde öğrencilerin alan seçimini etkileyen en önemli faktör, mezuniyet sonrası alanda istihdam edilebilirliktir, bunun yansısı, öğrencilerin alanlara ilgi ve yeteneklerinin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Öğrencilerin ilgi ve yetenekleri doğrultusunda alanlar oluşturulmalıdır.

Katılımcı öğrencilerin “Okulda aldığınız eğitimden ne oranda yararlandınız?” sorusuna yanıtları değerlendirildiğinde oluşan temalar öğretmen, ders notu-modül, ölçme değerlendirme, teorik dersler olarak belirlenmiştir. Katılımcı öğrencilerin temalara verdikleri yanıtlar Tablo 2’de belirlenmiştir.

Tablo 2: Katılımcı Öğrencilerin Okulda Aldığınız Eğitimden Yararlanma Düzeyi İle İlgili Görüşleri

Tema	Frekans
Öğretmen	4
Ders notu-modül	12
Ölçme değerlendirme	2
Teorik dersler	1
Yabancı dil	2

Tablo 2 incelendiğinde en fazla ders notu-modül görüşünün yoğunluk kazandığı görülmüştür. İkinci sırada ise, öğretmen teması yer almaktadır. Bu konudaki katılımcı öğrencilerden bazılarının görüşleri verilmiştir.

Öğretmen

Hocaların derste verdikleri bilgilerin dışında herhangi bir kaynağa sahip değildik. Derslerde not tutarak ders işliyorduk. Bazen de ders notları dağıtılıyordu. Boş geçen derslerimiz oldu. Bölüm öğretmeni olmadığı için sene başlarında havaalanından gelen hocalarımızın onayı alınıncaya kadar birkaç hafta boş derslerimiz oluyordu. Gelen usta öğreticilerin ölçme ve değerlendirmesi, İngilizce ve matematik gibi kültür dersi öğretmenlerimizle değerlendirdiğimizde yetersizdi. Bu konuda sorunlar yaşadık. Ders eğitimlerinde sorunlar yaşamadık (ÇA3).

Alan öğretmeni olmadığından, alan dersleri öğretmenlik eğitimi almayan usta öğreticilerce verilmiştir. Ölçme değerlendirme, ders aktarımı vb. öğretmenlik mesleğine ait formasyon bilgileri yeterli düzeyde olmayan eğitici personelle sınıflarda alan eğitimlerinin verilmesi sorunlara neden olabilecektir.

Teorik Dersler

Hocalarımız okuldaki dersleri güzel anlatıyor, fakat dersler teorik kaldı. Uygulama yok. Dersler hep sözel olduğu için, yazmak zorunda kaldığımız için sıkılıyorz. Ben uygulamalı dersleri daha fazla seviyorum. Stajdaki eğitimle alan eğitimi uyduğu gibi, eğitimlerimiz bize alanla ilgili daha fazla bilgi veriyor (Aİ4).

Ders Notu-Modül

Okuldaki eğitime gelen usta öğreticilerimiz bize dersi anlatırken tecrübelerini de anlattı. Bu konular bizim ilgimizi çekti. Dersi daha iyi öğrendik. Havacılık tarihi, uçak kazaları, kara kutular, ilk hava taşıtları kurallarını öğrenerek başladık. Havacılık alfabesi öğretildi. Pegasus PC, AMN Alfa Mark November gibi. Bizim bir kitabımız yoktu. Biz dersleri notlar tutarak öğrendik. Eksik notlarımızda elimizde ders kitabımız yoktu. Eğitimlerimiz kitap yazdı, eğitimlerimiz bu kitabı kullanacak, sonraki öğrenciler daha şanslı, derste anlamadıklarımı bir başkasına sorma şansım ve kaynağım olmadı. Ancak aklıma takılanları sonraki günlerimde hocalarıma sorabiliyordum. Elimdeki notlardan sınavlarıma çalışıyordum. Bize gelen eğitimler aynı işte çalışmışlar fakat bize aktarımları farklıydı (Aİ3).

Ders kitaplarımız olsa daha iyi olacaktı. Derslerde not tuttuk. Derste notlarımızda eksiklik olursa, sonrası sorun yaşıyorduk. Gelmediğimiz günlerde arkadaşlardan notlar alıyorduk. Eğitimde en büyük sıkıntı ders notu olmamasıydı. Alandan gelen eğitimler bu alanda iş tecrübeleri de olduğu için eğitimi bize güzel aktardılar (Aİ2).

Katılımcı öğrencilerin “İşyerlerinde aldığınız eğitimden ne oranda yararlandınız?” sorusuna yanıtları değerlendirildiğinde oluşan temalar uyumlu, uyumsuz, farklı alan olarak belirlenmiştir. Katılımcı öğrencilerin temalara verdikleri yanıtlar Tablo 3’te belirlenmiştir.

Tablo 3: Katılımcı Öğrencilerin İşyerlerinde Aldıkları Eğitimden Yararlanma Düzeyi İle İlgili Görüşleri

Tema	Frekans
Uyumlu	8
Uyumsuz	3
Farklı alan	1

Tablo 3 incelendiğinde en fazla görüşün uyumlu üzerinde yoğunluk kazandığı görülmüştür. İkinci sırada uyumsuz görüşü yer almaktadır. Bu konudaki katılımcı öğrencilerden bazılarının görüşleri verilmiştir.

Uyumlu

Staj başlarken çok sıkıntı yaşadım. Babamın sözünü dinlemediğim için o zaman üzüntü duydum. Yaz tatili boyunca ve 11. Sınıfın son bir ayında sürekli havaalanına gittim. CV ler verdim. Staj başvurusunda bulundum. Geri dönmediler. “Siz lise öğrencisisiniz siz burada bir şey yapamazsınız” dediler. Bu nedenle, okul staj için otellere öğrenci yerleştirdi. Ailem otelde staj yapmama izin vermedi. “Gerekirse okulu bırakırsın” dediler, bunun üzerine oturdum ağladım. Babam eğitmenimizi aradı. Araya tanıdıkları koyarak Devlet Hava Meydanları İşletmesinde çalışmaya başladım. Arkadaşlarım otelde çalışıyordu. Duruma üzüldüm. Onları da teşvik ettim. “Havalimanına başvuru yapın” dedim. Onlarda staj başvurusu yaptı. Havaalanında çalışmaya başladılar. Staj eğitimimle okul eğitimim birbiriyle uyumlu işyeri usta öğreticilerinin bize verdikleri eğitim, okuldaki eğitimimizin aynısı okul ve işyeri eğitimimiz birbiri ile uyumludur (PG1).

Uyumsuz

İşletmede beceri eğitimine giderken okulun bize staj yeri bulmamızda yardımcı olacağını düşünmüştüm ama tamamen kendi imkânlarımla staja başladım. Staj yeri bulmam benim için çok zor oldu. Okuldaki eğitimle stajdaki aldığım eğitim birbiriyle uyumlu değildi (ÇA4).

Farklı Alan

Staj bulmakta zorlandım. Bu alana olan hevesimi kırılmasına neden oldu. Alan dışında bir yerde staj yapıyorum. Alanımda staj yapmayı çok isterdim. İvedikte makine mühendisliği bürosunda staj yapıyorum. İşyerimde büro işleri yapıyorum. Bilgisayar başında çalışıyorum. Alanda öğrendiklerimi uygulama şansım yok, annemde bu duruma çok üzülüyor (PG4).

Altındağ İMKB ve Pursaklar Güzide Ülker Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinde görev yapan usta öğretmenler alanı bilen sektörde uzun süre çalışmış olduklarından alanın gereksinimlerini bilerek öğrencilerin eğitimini gerçekleştirmişlerdir. Çankaya Ayrancı Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesinde usta öğretmenler sürekli değişmişler bu durum

öğrenci eğitimlerine de yansımıştır. Mesleki ve teknik liselerde teorik eğitimler okulda uygulamalı eğitimler işyerinde gerçekleşmektedir. PG4 gibi bazı öğrenciler alanlarında staj yeri bulamadıkları için alanları dışında başka bir alanda staj yapmak zorunda kalmışlardır. Bu durumda eğitimin uygulama kısmı gerçekleşmemiştir.

Katılımcı öğrencilerin “Eğitim aldığınız alanda iş bulma beklentiniz nedir?” sorusuna yanıtları değerlendirildiğinde oluşan temalar uyumlu, uyumsuz, farklı alan olarak belirlenmiştir. Katılımcı öğrencilerin temalara verdikleri yanıtlar Tablo 4’te belirlenmiştir.

Tablo 4: Katılımcı Öğrencilerin Eğitim Aldıkları Alanda İş Bulma Beklentileriyle İlgili Görüşleri

Tema	Frekans
Lise mezunu	4
Ön lisans	5
İngilizce	2
İş yok	1

Tablo 4 incelendiğinde en fazla görüşün ön lisans üzerinde yoğunluk kazandığı görülmüştür. İkinci sırada ise, lise mezunu görüşü yer almaktadır. Bu konudaki katılımcı öğrencilerden bazılarının görüşleri verilmiştir.

Lise mezunu

Alanda iş bulma imkanımız çok fazla bana üniversiteyi bitirmesen de kalabilirsin diyorlar fakat ben üniversite bitirmek istiyorum (PG3).

Ön Lisans

Alanla ilgili lise mezunu olarak iş bulmak istesem sıkıntı olabilir, alanla ilgili ön lisans bitirsem daha iyi olur (Aİ4).

Bu bölümde iş olanağı var, bölüm üniversite mezunlarının istihdamının hedefliyor. Lise mezunu olarak bu alanda iş bulmam zor. İlerde bu alanda çalışmayı düşünmüyorum (ÇA2).

Eğitim alanımda lise mezunu olarak iş bulmam zor, Bu staj bana bu alanın dışında bir fakülteyi de bitirsem bu alanda çalışabileceğimi öğretti. Sivil havacılıkta çalışan insanların bazıları bu şekilde, alanımda üniversiteye devam etmek istiyorum (Aİ1).

İngilizce

Alanda İngilizcemi de geliştirirsem iş bulma olanağım var (PG2).

İş yok

Alanda staj yapma şansım olmadı, iş bulabileceğimi sanmıyorum (PG4).

Katılımcı öğrencilerin “Okulu bitirdikten sonra ne yapmayı planlıyorsunuz?” sorusuna yanıtları değerlendirildiğinde oluşan temalar alanda çalışma, alanda üniversite, alan dışı üniversite olarak belirlenmiştir. Katılımcı öğrencilerin temalara verdikleri yanıtlar Tablo 5’te belirlenmiştir.

Tablo 5: Katılımcı Öğrencilerin Okulu Bitirdikten Sonraki Planlarına İlişkin Görüşleri

Tema	Frekans
Alanda çalışmayı	6
Alanda üniversite	5
Alan dışı üniversite	3

Tablo 5 incelendiğinde en fazla görüşün alanda çalışma üzerinde yoğunluk kazandığı görülmüştür. İkinci sırada ise, alanda üniversite görüşü yer almaktadır. Bu konudaki katılımcı öğrencilerden bazılarının görüşleri verilmiştir.

Alanda çalışma

Sivil havacılıkla ilgili ön lisans programına devam edip bu alanda çalışmayı düşünüyorum (Aİ2).

Okul bittikten sonra üniversite kazanamazsam alanda çalışmayı düşünüyorum (PG2).

Alanda üniversite

Eskişehir’deki sivil havacılık bölümünü okumak istiyorum. Olmazsa alanla ilgili ön lisans okuyup, dikey geçişle dört yıllık lisans okumak istiyorum. Alanda çalışmak istiyorum (PG1).

Alan dışı üniversite

Üniversitede uluslararası ilişkiler okumayı düşünüyorum (ÇA2).

Katılımcı öğrencilerin “Eğitimin kalitesini geliştirmek için önerileriniz nelerdir?” sorusuna yanıtları değerlendirildiğinde oluşan temalar kalabalık sınıflar, alan öğretmeni, yoğun İngilizce, ikinci yabancı dil, işletmelerle işbirliği, uygulama alanı, modüller, uygulamalı ders saatleri artsın, staj olarak belirlenmiştir. Katılımcı öğrencilerin temalara verdikleri yanıtlar Tablo 6’da belirlenmiştir:

Tablo 6: Katılımcı Öğrencilerin Eğitimin Kalitesini Artırmak İçin Önerilerine İlişkin Görüşleri

Tema	Frekans
Kalabalık sınıflar	3
Alan öğretmeni	2
Yoğun İngilizce	6
İkinci yabancı dil	3
İşletmelerle işbirliği	1
Uygulama alanı	3
Modüller	4
Uygulamalı ders saatleri artsın	1
Staj	2

Tablo 6 incelendiğinde en fazla görüşün alanda yoğun İngilizce üzerinde yoğunluk kazandığı görülmüştür. İkinci sırada ise, modüller görüşü yer almaktadır. Bu konudaki katılımcı öğrencilerden bazılarının görüşleri verilmiştir.

Kalabalık sınıflar

Sınıftaki öğrenci sayısı 25 kişiyi geçmemeli, sınıftaki öğrenci sayısı 40 kişi, kalabalık sınıflarda ders anlaşılmıyor. Derse usta öğreticiler değil alan öğretmenleri gelmeli. Gelen usta öğreticilerin ölçme değerlendirmeleri yetersiz. Bu nedenle bilgi edinemeyen arkadaşları da derslerden geçiriyorlar (ÇA1).

Modüller, Uygulama Alanı

Dersle ilgili daha fazla kaynak modüller olsa iyi olur. Alanla ilgili atölye olabilir. Uygulama şansımız olur. Bu alanın önü açık 10. Sınıfta arkadaşlarımız bu alanı seçebilir (Aİ3).

Yoğun İngilizce,

Mesleki İngilizce dersleri uygulamalı olmalı. İngilizce de hep zamanları görüyoruz. Kelime bilgimiz yok. Alan uygulama ağırlıklı olsun. Derslerde kaynak kitaplarımız olmalı. Derslerde gösterim daha fazla olsun, video, resim vb. anlatım daha az olsun. 10. Sınıfta bu alan seçilmesi tavsiye ediyorum (Aİ4).

İkinci yabancı dil

Alanla ilgili modüllerin olması iyi olur. İkinci yabancı dil eğitimi verilmesi gerekir (PGÜ3).

Staj

En önemli konu staj olanağı sağlanması ben alanda staj yapamadım. Sonraki dönem bu bölümü okuyanlar inşallah bu şansızlığa sahip olmazlar. 9. Sınıflara bu bölümü önermem ben hata yaptım onlar yapmasın (PG4).

Mesleki ve teknik eğitimde öğrenciler alanla ilgili okulda edindikleri teorik bilgileri uygulama olanağını işletmelerde beceri eğitimi uygulamasıyla gerçekleştirmektedirler. Öğrenci alanının dışında başka alanda işletme eğitimi alırsa, alan eğitimi ile hedeflenen gerçekleşmemiş olmaktadır. Bazı öğrencilerin alanda staj yapamaması, 10. sınıfta öğrencilerin bu alanı seçmeme nedeni olabilir, fakat üç okuldaki yöneticilerin ifadelerinden anlaşıldığı kadarıyla, 12. sınıf öğrencilerinden bazılarının alanda staj yapamaması, 10. sınıf öğrencilerinin alana olan ilgisini azaltmamaktadır.

İşletmelerle İşbirliği

Eğitimin kalitesini geliştirmek için alanımızla ilgili işletmelerden yetkili kişilerin gelip, öğrencilere alanla ilgili bilgiler vermesi ve alana daha çok yönlendirmesi ve iş olanağı sunması gerektiğini, okulumuzun işletmelerle daha çok işbirliği yapması gerektiğini düşünüyorum. 10 sınıflara bizden sonra gelen arkadaşlara da bu bölümü seçmesini öneririm (ÇA4).

Öğrencilerin alan eğitimi ile ilgili en büyük sorunları yabancı dil derslerinin yeterli olmaması, işletmelerle işbirliği protokolü yapılamamasından dolayı stajda sorun yaşamaları, ders ortamları ve ders araç gerecinin olmamasıdır. Yönetici ve öğretmenlerin nitel verileriyle oluşan temalar ayrıca belirlenmiştir.

Katılımcı yönetici/öğretmenlerin “Ders programlarını, içerik, süre ve kazanımların anlaşılabilir olup olmadığı bakımından nasıl değerlendirirsiniz?” sorusuna yanıtları değerlendirildiğinde oluşan temalar programlara uygun, içerikler yakın, okul programları farklı, içerik zamanları, ders eksiklikleri, geliştirilebilir, modüller eksik, yabancı dil olarak belirlenmiştir. Katılımcı yönetici/öğretmenlerin temalara verdikleri yanıtlar Tablo 7’de belirlenmiştir:

Tablo 7: Katılımcı Yönetici/Öğretmenlerin Ders Programlarını, İçerik, Süre ve Kazanımların Anlaşılabilir Olup Olmadığı Bakımından Nasıl Değerlendirdiklerine İlişkin Görüşleri

Tema	Frekans
Programlar uygun	6
İçerikler yakın	1
Okul programları farklı	1
İçerik zamanları	1
Ders eksikleri	2
Geliştirilebilir	2
Modüller eksik	3
Yabancı dil	1

Tablo 7 incelendiğinde en fazla alanda programlar uygun görüşünün yoğunluk kazandığı görülmüştür. İkinci sırada ise, modüller eksik görüşü yer almaktadır. Bu konudaki katılımcı yönetici/öğretmenlerin bazılarının görüşleri verilmiştir.

Programlar Uygun, Yabancı Dil

Dersleri verirken, Milli Eğitim Çerçeve Programı doğrultusunda Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü kaynak kitaplarını kullanıyorum. Havaş eğitim kitapları, Anadolu üniversitesi havacılık kitaplarını lise seviyesine indirgeyerek aktarıyorum. Bu durum için, gerekirse diğer alanların meslek dersi öğretmenlerinden ölçme değerlendirme ve aktarım konusunda bilgi alıyorum. O doğrultuda derslere giriyorum. Programlar içerik ve süre olarak yeterli. Yabancı dil derslerini 4 saat zorunlu 2 saat mesleki 2 saat seçmeli 8 saat derse çıkardık. Fakat 8 saat yeterli değil. En az 12 saat olması gerekir (PGÖ1).

İçerikler Yakın

Alan dersleri, sektörden gelen ücretli eğitimci (yetişkinlere eğitim vermişlerdir) tarafından verilmiş olup; ders, süre ve içerikleri yeterli bulunmuştur. 2019-2020 öğretim yılından itibaren bazı alan derslerinin ders saatlerinde, çerçeve öğretim programında öngörülen değişiklikler uygulanacaktır. Alan dersleri içinde yer alan İletişim Teknikleri ve Müşteri İlişkileri derslerinin konu içerikleri neredeyse birbirinin tekrarı şeklindedir (ÇAÖ1).

Okul Programları Farklı, Ders Eksiklikleri, İçerik Zamanları

Göreve başladığımda bana Milli Eğitimin belirlediği bir çerçeve program verilmedi. Herhangi ders kaynağı yoktu. Alanda geçici görev yapan iki şefin belirlediği programları ve ders konuları vardı. Bu konular, Sivil havacılık genel müdürlüğünün el kitaplarından

yararlanılarak aktarılmaktadır. Şu anda bu alanda eğitim veren okulların ders konularının aynı doğrultuda aktarıldığını düşünmüyorum. Alan ders eğitimlerinde ve içeriklerinde bir birlik ve beraberlik bulunmamaktadır. Müfredat programları eksik, derslerde genel muhasebenin olması gerekmektedir. Müfredatta böyle bir konu olmadığı için öğrenciler ileri dönemle ön lisans programlarına devam ettiklerinde sıkıntılar oluşacaktır. Tek düzen hesabı, bilanço işlemleri bu alanda olması gerekiyor. Alanda genel muhasebe bilgilerinin okutulması gerekmektedir. Müfredatlar yetersiz planlama yapılmadan dersler uygulamaya konulmuş (ÇAÖ2).

Sivil havacılık yer hizmetleri çerçeve programında bazı derslerin zamanları iyi ayarlanamamıştı. Bazı konular uzun süre verilirken, önemli bazı konuların süresi az tutulmuştu. Bunun için çerçeve programların yeniden düzenlenmesi gerekiyor. Alanla ilgili planlamanın çok iyi yapılmadığını düşünüyorum. Okullar arasında programların işlenişinde bir birliktelik yok. Çok teferruatlı olmamak üzere genel muhasebe ve meslek matematiği derslerinin programda verilmesi gerekmektedir (AİÖ2).

Modüller Eksik

Sivil havacılık alanı ülkemizde ortaöğretim düzeyinde ilk defa okulumuzda açılmış ve ardından il genelinde ve il dışında da ortaöğretim kurumlarında açılmaya başlanmıştır. Alanın çerçeve öğretim programı bakanlık tarafından hazırlanıp yayınlanmakla beraber: ders içerikleri ve modüller henüz hazırlanma aşamasındadır. O sebepten alanda verilen eğitim ve öğretim öğretmenlerin bireysel çalışmaları neticesinde hazırlanan notlar ve dokümanlar sayesinde gerçekleşmektedir. Yeni bir alan olduğundan dolayı program içeriklerinin öğrenci düzeyine göre güncellenmesi ve aksaklıkların tespit edilerek giderilmesi ve dönütlerin uygulama sürecinden sonra alınması faydalı olacaktır (PGY2).

Katılımcıların ifadelerinde belirttikleri gibi, alanla ilgili çerçeve programları hazırlanmıştır. Modüller hazırlanmadığı için okullardaki eğitici personellerin ders aktarımları birbirinden farklılık göstermektedir. Her üç okuldaki eğitici personel çerçeve eğitim programlarında ders eksiklikleri, derslerin süre ve içeriklerinde eksiklikler bulmaktadırlar.

Katılımcı yönetici/öğretmenlerin “Okulun bu alana ilişkin fiziki tesisleri, donanımları, ders araç ve gereçleri yeterli midir?” sorusuna yanıtları değerlendirildiğinde oluşan temalar yeterli değil, yeterli, alan oluşturuldu olarak belirlenmiştir. Katılımcı yönetici/öğretmenlerin temalara verdikleri yanıtlar Tablo 8’de belirlenmiştir.

Tablo 8: Katılımcı Yönetici/Öğretmenlerin Okulun Bu Alana İlişkin Fiziki Tesisleri, Donanımları, Ders Araç ve Gereçleri Yeterli Olup Olmadığına İlişkin Görüşleri

Tema	Frekans
Yeterli değil	10
Yeterli	1
Alan oluşturuldu	3

Tablo 8 incelendiğinde en fazla yeterli değil görüşünün yoğunluk kazandığı görülmüştür. İkinci sırada ise, alan oluşturuldu görüşü yer almaktadır. Bu konudaki katılımcı yönetici/öğretmenlerin bazılarının görüşleri verilmiştir.

Yeterli değil

Okulun bu alana ilişkin fiziki tesis donanım ders araç ve gereçleri yeterli değildir. Alanın öğrencileri son sınıfa gelmesine rağmen branş öğretmenleri yoktur. Bu sene yeni atanan öğretmenler olmuş ancak göreve başlamamışlardır. Alan öğretmeni olmadığı için alanla ilgili atölye, lab. Gibi ortamlar oluşmamıştır (ÇAY2).

Bölüm açılmadan önce ben sivil havacılık çalıştayına katıldım. Muğla/Köyceğiz de gerçekleşen bu çalıştayda alanın neye ihtiyacı var ne olması gerekiri konuştuk. Çalıştayın sonunda bilgisayar laboratuvarı (sivil havacılık alanına ait), hareketli büyük bir masa büyüklüğünde havaalanı maketi, bu maketin içinde bütün havaalanı ekip, ve araçlar olacak, havacılık alfabesi makul olabilecek, şeylere karar verdik. Ders araç ve gereçlerini hazırlamakta çok zorlandık. Bölüm açıldığında kitapları yoktu. Ama bu konuda duayen diyebileceğimiz havalanında çalışmış, kişilerle irtibata geçtik, Hatta bu irtibata geçtiğimiz iki hoca ile şimdi çalışıyoruz. Fiziki tesislerde çok yeterli değil, Çalıştayda kararlaştırdığımız hiçbir şey okulda mevcut değil (AİÖ1).

Yeterli

Okul donanımı yeterlidir (AİY1).

Alan oluşturuldu

Uygulama için kontuar oluşturduk. Oluşturduğumuz kontuar simülasyon eğitim alanında öğrenciler uygulamayı yapabilecek hale getiriliyor. Yolcu hizmetleri için neler yapması gerektiğini biliyorlar. Koridora uygulama alanlarını oluşturduk. Apronun tozunu yutan havacılığı bırakamaz. Şu anda okulun malzemeleri yeterli, okul idaresi de gereken desteği veriyor. Derslere ezber değil uygulama ağırlıklı devam ediyoruz (PGÖ2).

Pursaklar Güzide Ülker Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi okul yönetimi ve alan usta öğreticilerinin uğraşlarıyla alan eğitim ortamları kontuar alanı, okul koridorunda

havacılık sergi alanı oluşturulmuştur. Ankara’ da ki diğer iki okulda alan eğitim ortamları oluşturulmamıştır.

Katılımcı yönetici/öğretmenlerin “Öğrencilerin ilgi, istek ve yetenekleri konusunda görüşünüz nedir?” sorusuna yanıtları değerlendirildiğinde oluşan temalar alan öğretmeni, uygulama, istekli, kalabalık sınıflar, alan gezisi, TÜBİTAK projesi olarak belirlenmiştir. Katılımcı yönetici/öğretmenlerin temalara verdikleri yanıtlar Tablo 9’da belirlenmiştir.

Tablo 9: Katılımcı Yönetici/Öğretmenlerin Öğrencilerin İlgi, İstek ve Yetenekleri Konusunda Görüşlerine İlişkin Görüşleri

Tema	Frekans
Alan öğretmeni	1
Uygulama	2
İstekli	11
Kalabalık sınıflar	2
Alan gezisi	1
TÜBİTAK projesi	1

Tablo 9 incelendiğinde en fazla istekli görüşünün yoğunluk kazandığı görülmüştür. Bu konudaki katılımcı yönetici/öğretmenlerin bazılarının görüşleri verilmiştir.

Alan Öğretmeni

Öğrencilerin alanla ilgili istek ve yetenekleri konusunda çok da emin değilim ancak bugüne kadar gerçek branş öğretmenleri olmadığı için ilgi istek ve yetenekleri konusunda sağlıklı bir yorum yapmak doğru değildir (ÇAY1).

Uygulama

Öğrenciler çok istekli, bu alanda devam etmek isteyen bir grup var. Çok şanslılar bu alanda eğitim aldıkları için. Dersler uygulamalı olduğu için öğrenciler dersten sıkılmıyor (PGÖ2).

İstekli, Kalabalık Sınıflar

Öğrencilerin ilgi ve istekleri alana çok yoğun, öğrenciler çok başarılılar, fakat sınıflar çok kalabalık bu nedenle sorunlar yaşanmakta bu nedenle sınıfların en fazla 20 kişilik olarak oluşturulması gerekmektedir (ÇAÖ2).

Derslerin anlaşılır olması için, alana olan öğrenci talebi fazlalığından dolayı sınıflar kalabalıklaştırılmamalıdır. Çünkü “bir öğretmene düşen öğrenci sayısı, öğretmenin

verimliliğinin de bir ölçüsüdür. Kalabalık bir sınıfta öğretim verimli olmaz”.(Karakütük, 1991, s. 815).

Alan Gezisi

Bu bölümün alan şefi olduğumda ve derslerine girdiğimde evet çocuklar bu alanı istemişlerdi ama alan ile ilgili hiçbir fikirleri yoktu. O gün karar verdim bu çocuklara sadece kitapta olan şeyleri öğretmeyeceğim onları olabildiğince gezi, seminer ve üniversite ziyareti şeklinde alana olan ilgilerini artırmayı düşündüm. Bu geziler sayesinde öğrencilerin alana ilgi ve yeterliliklerinin arttığını düşünüyorum (AİÖ1).

TÜBİTAK Projesi

Çocukların derse ilgi istekleri çok fazla hatta TÜBİTAK projesi olarak drone yaptık. Öğrencilerimiz bunu çalıştırmayı başardılar. Alanı çok seviyorlar. Yine TÜBİTAK projesi güneş enerjili uçak yaptık. Bunu uçurmayı başaramadık. İki projeyi de sergiledik (PGÖ1).

Öğrencilerin her üç okulda da alana ilgisi ve talebi yüksektir. Pursaklar Güzide Ülker Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi’ndeki usta öğreticinin öğrencilere ilgisi ve alanı sevdirmesinin sonucu öğrenciler alanla ilgili TÜBİTAK projesi hazırlama konusuna da yönelmişlerdir. Bu durum eğitimde öğretmen faktörünün önemini ortaya koymaktadır.

Katılımcı yönetici/öğretmenlerin “Öğrencilerin başarı durumundan memnun musunuz?” sorusuna yanıtları değerlendirildiğinde oluşan temalar düşük, başarılı, geliştirmeliler olarak belirlenmiştir. Katılımcı yönetici/öğretmenlerin temalara verdikleri yanıtlar Tablo 10’da belirlenmiştir.

Tablo 10: Katılımcı Yönetici/Öğretmenlerin Öğrencilerin Başarı Durumuna İlişkin Görüşleri

Tema	Frekans
Düşük	1
Başarılı	9
Geliştirmeliler	3

Tablo 10 incelendiğinde en fazla başarılı görüşünün yoğunluk kazandığı görülmüştür. Bu konudaki katılımcı yönetici/öğretmenlerin bazılarının görüşleri verilmiştir.

Düşük

Öğrencilerin başarı durumları düşüktür ve haliyle bizleri de memnun etmemektedir (ÇAY2).

Başarılı

Öğrenciler çok hevesli olduğu için başarılılarda, derste yaşanmışlıkları anlatıyorum. Bunun iş hayatındaki öğrenimlerin öneminden söz edip, derse öğrencileri motive ediyorum. Bu da başarıyı artırıyor. Ayrıca havacılıkla ilgili filmleri seyrettiriyorum. Bu da derse ilgiyi artırıyor. Örneğin acil çıkışlarda kullanılan slaytları çocuklar ancak filmlerde görebilir (PGÖ1).

Evet çok memnunum. Bu konuyu şöyle açıklayayım. Havaalanı gezisi yaptığımızda bizimle ilgilenen havaalanı yetkilisi çocuklara sorular sordu aldığı cevaplar karşısında çok şaşırıldı. Öğrenciler alan ile ilgili bilgilere sahipti. Bu çok hoşuma gitti Tabi bu başarıda Tansel ve Mine Hocaların katkısı çok büyük. (AİÖ1).

Geliştirmeliler

Öğrencilerin başarı durumundan alan eğitiminde memnunum fakat yabancı dilde kendilerini geliştiriyorlar. Mesleki yabancı dillerine de girdiğim için alan İngilizcelerini geliştirmeye uğraşıyorum (PGÖ2).

Katılımcı yönetici/öğretmenlerin “Size göre yürütülen eğitimin artı ve eksileri nelerdir?” sorusuna yanıtları değerlendirildiğinde oluşan artı temalar yeni bölüm, ilgi görmesi, alanda gereksinim, sektörle iletişim eksi temalar, öğretmen eksikliği, ders ortamı, staj, program, modüller, iş olanağı, yabancı dil olarak belirlenmiştir. Katılımcı yönetici/öğretmenlerin temalara verdikleri yanıtlar Tablo 11’de belirlenmiştir.

Tablo 11: Katılımcı Yönetici/Öğretmenlerin Yürütülen Eğitimin Artı ve Eksilerine İlişkin Görüşleri

Tema	Frekans	
ARTI	Yeni bölüm	3
	İlgi görmesi	3
	Alanda gereksinim	7
	Sektörle iletişim	2
EKSİ	Öğretmen eksikliği	3
	Ders ortamı	3
	Staj	6
	Program	1
	Modüller	2
	İş olanağı	1

Tablo 11 incelendiğinde artı değerlerde en fazla alanda gereksinim görüşünün yoğunluk kazandığı eksi değerlerde staj görüşünün ağırlık kazandığı görülmüştür. Bu konudaki katılımcı yönetici/öğretmenlerin bazılarının görüşleri verilmiştir.

Eksileri: Bölüm yeni olduğu için çok fazla eksiklikleri var, mesela alan öğretmeni yok. Alan ders kitapları yok “Milli Eğitim Bakanlığı” ile “Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü” arasında bir protokol var ve bu protokol sonuçlanmadı, sonuçlanmaması sonucu biz stajda sıkıntı çektik. S.H:G.M staj yeri ayarlayamayacağını tüm okulların kendi halletmesi gerektiğini söylediler. Bakanlıkta bu konuda bizi yalnız bıraktı. Çocuklara staj ayarlarken çok zorlandık. Üniversite öğrencileri ile sıkıntı yaşadıklarını lise öğrencilerini hiç çekemeyeceklerini söylediler. Staj süresini çok uzun buldular. Bunun gibi birçok sıkıntı, sonunda öğrencilerimiz birçok zorluklara rağmen havaalanına yerleştirmeyi başardık. Ankara’da üç okul var, tek havaalanı için bu 100 öğrencinin fazla olduğunu düşünüyorum. Bu yetmezmiş gibi bazı okullarında bu bölümü açmak için talepte bulunduğunu öğrendim. Açılacak yeni okullarla birlikte çok sıkıntı olabileceğini düşünüyorum. Hele ki bu staj sorununu tam olarak halletmemişken, öğrenci sayısındaki artış sıkıntı yaratacaktır.

Artı: Havacılık sektörü büyüyen ve gelişen bir sektör öğrenciler için yeni bir iş imkânı olarak görünüyor, zevkli ve keyifli bir meslek alanı üniversite ile desteklerse, öğrencilerin iş bakımından sıkıntı çekmeyeceklerini düşünüyorum (AİY2).

Eğitimin artıları, alanın ülkemiz genelinde ilk defa okulumuzda açılması ülke genelinde şu an itibarıyla az sayıda olması ve mezun olacakların bu sebepten istihdama olan katkıları, alanda eğitim veren öğretmenlerin sektörden yetişmiş kişiler olması, sektör temsilcileri ile okulun sürekli iletişim ve işbirliği halinde olması, alan tanıtıcı gezi ve etkinliklerin yıl boyu sürdürülmesi

Eğitimin eksileri, alanın uygulama sahasının yurt genelinde yetersiz olması, okullarda alanın uygulamasını sağlayacak donanım, araç, gereç ve ekipmanların yetersiz olması alanın modül kitaplarının henüz yayınlanmamış olması, mezun olunduktan sonra sahada iş bulabilme imkanlarının diğer sektörlerle göre biraz daha zor olması (PGY2).

Katılımcı yönetici/öğretmenlerin “Eğitimin kalitesini geliştirmek için önerileriniz nelerdir?” sorusuna yanıtları değerlendirildiğinde oluşan temalar eğitim ortamları, modüller, öğretmen eksliği, staj, sektörle işbirliği, yabancı dil olarak belirlenmiştir. Katılımcı yönetici/öğretmenlerin temalara verdikleri yanıtlar Tablo 12’de belirlenmiştir.

Tablo 12: Katılımcı Yönetici/Öğretmenlerin Eğitim Kalitesini Geliştirmek İçin Önerilerine İlişkin Görüşleri

Tema	Frekans
Eğitim Ortamları	4
Modüller	3
Öğretmen eksiği	3
Staj	5
Sektörle işbirliği	2
Yabancı dil	2

Tablo 12 incelendiğinde en fazla staj konusunun yoğunluk kazandığı görülmüştür. İkinci sırada ise, eğitim ortamları görüşü yer almaktadır. Bu konudaki katılımcı yönetici/öğretmenlerin bazılarının görüşleri verilmiştir.

Uygulamalı teknoloji salonumuz olması gerekiyor. Alana öğretmen ve şefin atanması gerekiyor. Öğrencilerin mutlaka havalimanında staj yapması gerekiyor. MEB, DHM, SHGM bu konuda anlaşma yapmalı öğrenciler bu alanda staj yapmalı. 9. Sınıfta oluşturulan teknik sınıfa öğrenciler puanlarıyla geldiler. Öğrenci stajları terminal içerisinde olabilir. Milli Eğitim Bakanlığı protokolü bu doğrultuda yapabilir. (PGÖ2).

Eğitimin kalitesini artırmak için, sektör temsilcilerinin modül ve kitap yazım sürecinde aktif halde bulunması, yer hizmetleri alanındaki şirketlerin istihdam alanlarını genişletmesi, öğrencilerin 12. Sınıfa geldiklerinde “staj yapabileceğim iş yerini bulma konusunda sorun yaşıyor muyum?” kaygılarına çözümler geliştirmesi gerekmektedir (PGY1).

Bu eğitimde stajın biraz daha azaltılıp, eğitim türünün teknik eğitime dönüştürülmesi gerekmektedir. Staj yaz dönemine alınmalı, teknik eğitim programında yabancı dil dersleri daha ağırlıklı olarak planlanmalıdır. 11. Sınıf bitirdiğinin yazında öğrenciler stajını yapmalıdır (AİÖ2).

Eğitimin kalitesini geliştirmek için alana uygun atölye ve laboratuvarların oluşturulması lazım ders araç ve gereçlerindeki eksikliklerin giderilmesi ve en önemlisi öğretmen eksiğinin giderilmesi eğitim kalitesini geliştirecektir (ÇAY1).

Ankara’da bulunan üç okuldaki yönetici/öğretmen ve öğrencilerin sorunları genel olarak ortaktır. Üç yıl önce oluşturulan alan 2018-2019 öğretim yılında ilk mezunlarını verecek olmasına rağmen alanın ders aracı olan modüller oluşturulamamış, ders ortamları

hazırlanamamış, staj sorunu çözüme ulaştırılamamıştır. Alanda bu sorunların yaşanmasına rağmen, 10. sınıflarda bu alana olan ilgi çok fazladır.

Sektörde sivil havacılık yer hizmetleri alanında farklı alanlardan üniversite eğitimi almış elemanların çalıştığı öğrencilerin ve öğretmenlerin aktarımlarından anlaşılmaktadır. Yabancı dil bilen fakat sivil havacılık dışındaki üniversitelerden mezun personelin alanda yetiştirilmesi için, sektör öğretmenleri bulunmaktadır. Yetişkin eğitimi için yetiştirilen alan öğretmenleri mesleki ve teknik liselerin sivil havacılık yer hizmetleri alanında usta öğretici olarak görev yapmaktadır. Altındağ İMKB Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi usta öğretmenlerinden AİÖ2 bu konudaki açıklamaları:

“Bu bölümün ders araç gereci yok. Sivil Havacılık internet sitesi shgm.gov.tr. elde ettiğimiz notları öğrencilere aktarıyoruz. Kendi şirketlerimizin personelini eğitmek için kullandığımız sunumlarla dersi destekliyoruz. Kendi eğitim notlarımızdaki videoları derslere ekleyerek, derslere görsellik kazandırıyoruz. IATA'nın Airport Handling Manual ve Dangerous Goods Regulations gibi yabancı kaynaklardan TGS (Turkish Ground Services) gibi Türkçe kaynaklardan yararlanarak ders notları hazırladık. Megep sayfası çerçeve programları doğrultusunda kaynaklarımızdan bilgi aktardık. Modülleri bizim aktardığımız bilgi doğrultusunda alan şefi arkadaş hazırladı Fakat henüz modüller eğitimde kullanılmaya başlamadı. Alanı bildiğim için çerçeve doğrultusunda lise seviyesine indirerek, çünkü havaalanında personele eğitim veriyoruz. Lise seviyesinde çocuğum ve yeğenim olduğu için o seviyeyi bilerek o düzeye inerek ders aktardım. Ölçme değerlendirilmede alan şefi ile koordineli olarak soruları hazırladık, beraber değerlendirdik. Öğrenciler alana çok istekli ve hevesli bulunmaktadır”.

Sivil Havacılık Yer Hizmetleri Bölümü oluşturulurken yönetim ve karar aşamasında, eğitim kaynak kitapları, eğitim ortamları, alan öğretmeni, işletmelerle işbirliği staj sorunu çözümü ile ilgili ortamlar oluşturulmadan okullarda bölüm açıldığı ve Sivil Havacılık Yer Hizmetleri alanında öğrenci, yönetici, alan şefi, usta öğretici görüşlerinden elde edilen bilgiye göre sektörde gereksinim bulunduğu ve alanda yabancı dil bilen lise mezunlarının istihdam edilebileceği anlaşılmaktadır. “Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü (SGHM) bilgilerine göre uluslararası hava taşımacılığı son 10 yılda dünya çapında yüzde 5,6 Türkiye’de yüzde 14 büyüdü” Sektörde nitelikli insan kaynağına gereksinim bulunmaktadır. Sektörün küresel olması ve teknolojiye öncülük etmesi nedeniyle iyi yetişmiş personele gereksinim olduğunu Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü’nün (ICAO) verileriyle desteklenmektedir. Sektör küresel ölçekte 58,1 milyon kişiye istihdam olanağı sağlamaktadır (Kokpit,2019). Özellikle son yıllarda hızla gelişmekte olan havacılık sektöründe sürekli çalışan gereksinimi oluşmakta ve sektör çalışanları hangi

pozisyonda çalışırlarsa çalışsınlar yabancı dil bilmeleri onları bir adım öne çıkarmaktadır. İngilizce dilinin önemli olmasının nedeni ise; havacılıkta genel dil İngilizcedir.

Yer hizmetleri personeli işe alımında bölüme göre farklılık gösteren yabancı dil sınavı yapılmaktadır. Bu sınavın ardından insan kaynakları ve ilgili bölümün yöneticilerinin yer aldığı bir yabancı dil sözlü sınavı, yazılı bir sınav gerekiyorsa ikinci bir sözlü sınav yapılarak bölümlere eleman alımı yapılmaktadır (Yeni Asır, 2019). Alanda yabancı dil çok önemli olduğu için özellikle konuşma ağırlıklı olarak yabancı dil derslerinin sayısının artırılması gerektiği araştırmaya katılan katılımcılar tarafından vurgulanmaktadır. Araştırmanın yapıldığı üç okulda derslerin işlenişi açısından farklılık olduğu gözlemlenmiştir. Pursaklar Güzide Ülker Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesindeki usta öğretici alanda otuz yıllık bir tecrübeye sahiptir. Aynı okulda üç yıldır çalıştığı için öğrencileri ve okulu özümsemiştir. Ayrıca okulun havaalanına yakın olması ve havaalanına öğrencilerin sık sık geziye götürülmesi öğrencilerin uygulama alanını yakından görmelerini ve tanımlarını sağlamıştır. Altındağ İMK Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi usta öğreticisi de sektörde uzun dönem tecrübeye sahiptir ve iki yıldır aynı okulda görev yapmaktadır. Bu okulda da sektörde kullanılan belgelere yönelik uygulama ağırlıklı bir ders işlendiği görülmektedir. Çankaya Ayrancı Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi'nde ise usta öğretmenler sürekli değişmiştir, okulda araştırmaya katılan katılımcıların görüşlerinden anlaşıldığı üzere dersler verimli olmamıştır.

Sektörle işbirliği içinde staj sözleşmesi Milli Eğitim Bakanlığı'na yapılmadığı için öğrenciler beceri eğitiminde zorlanmaktadır. Staja giden mesleki ve teknik eğitim öğrencilerinin bazılarının yaşının 18 altında olması *apron* kısmının tehlikeli olması nedeniyle havacılık şirketleri öğrencilere staj yaptırmak istemediğini katılımcılar ifade etmiştir. Fakat terminal bölümünün tehlikesiz olduğunu staj protokolünün o doğrultuda yapılabileceğini de belirtmişlerdir.

Milli Eğitim Bakanlığı'nda modüllerin hazırlanmasındaki aşamalardan birincisi alanda görevlendirilen bir öğretmenin modülü yazması, ikincisi alan öğretmenlerinden oluşan bir komisyonun bu modülü inceleyip onay vermesidir. Sivil havacılık yer hizmetleri alanında modül yazımı için gereken birinci aşama gerçekleşmiş farklı bir alan öğretmeni bu alanın modüllerini yazmış, fakat modül yazımının ikinci aşaması olan alan öğretmenlerinden oluşan bir komisyonun yazılan bu modülleri incelemesi alan öğretmeni

olmadığından gerçekleştirilememiştir. Komisyon kurulamayan modüllerin sivil havacılık genel müdürlüğüne gönderildiğini onların yayınlanabilir onayından sonra modüllerin okullarda kullanılabileceğini bilgisi katılımcı yönetici/öğretmenlerin ifadelerinden elde edilmiştir.

Sivil havacılık yer hizmetleri alanı Ankara'daki üç okulun dışında İstanbul'da dört okulda ve Rize-Pazar İlçesi Pazar Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi'nde de bulunmaktadır. Rize Pazar İlçesinde havaalanı bulunmamaktadır. Okul yöneticilerinden 2019-2020 öğretim yılında onbir öğrencinin son sınıfa geçeceğini ve staj problemi olduğu bilgisi edinilmiştir. Alan belirlenirken yörenin özelliklerine göz önünde bulundurulmalıdır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Teknolojideki gelişmeler ve sektörün gereksinimleri doğrultusunda mesleki ve teknik liselerde yeni oluşturulan Sivil Havacılık Yer Hizmetleri Alanı Ankara'da Altındağ İMKB Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Çankaya Ayrancı Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Pursaklar Güzide Ülker Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi olmak üzere 10. sınıf düzeyinde 2016-2017 yılında üç okulda açılmıştır. 2018-2019 eğitim yılının sonunda ilk mezunların verilecek olmasına alan eğitiminin üç yıldır sürmesine rağmen, okullarda alan eğitim için gereken bazı alt yapılar eksik bulunmaktadır. Ankara'da ki üç okulda da alan uygulama laboratuvarı, alan öğretmeni bulunmamaktadır. Alanda modül kitapları hazırlanmamıştır. Mesleki ve teknik eğitimde yalnızca sivil havacılık yer hizmetleri alanında değil, diğer alanlarda da eğitim ortamlarında, ders araç gereçlerinde sorunlar yaşanmaktadır. Bu durum mesleki ve teknik eğitime daha fazla finansman ayrılmasını gerektirmektedir.

6764 Sayılı Milli Eğitim Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunla, 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu ve 5510 Sayılı Sosyal sigortalar ve Sağlık Sigortası Kanunu'nda 9/12/2016 tarihinden geçerli olmak üzere değişiklikler yapılmıştır. Buna göre, işletme beceri eğitimi uygulamasında öğrencilerin alacağı asgari ücretin %30 tutarındaki ücretin 20 den az personel çalıştıran kurumlarda 3/2'ü 20 den fazla personel çalıştıran kurumlarda 3/1'i devlet tarafından karşılanmakta ve devlet tarafından sigortaları da yapılmaktadır. Bu duruma rağmen, 2017-2018 öğretim yılının

başında, 12. sınıf olan Sivil Havacılık Yer Hizmetleri öğrencileri işletmelerde beceri eğitimi uygulamasında sorunlar yaşamışlardır. Her üç okulda da bazı öğrenciler alanlarında staj yapamamışlardır. Havalanın da *apron* gibi bazı bölgelerin tehlikeli olması öğrencilerin yaşının 18 altında olması işletme stajında sorunlara neden olmaktadır. *Apron* kısmı dışındaki terminal bölgesinde öğrencilerin uygulama stajını yapmasını sağlayacak şekilde Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü ile Milli Eğitim Bakanlığı'nın arasında sözleşme yapılması gerekmektedir.

Alanla ilgili modüller yazılmış fakat bu modüller için alan öğretmeni olmadığından Milli Eğitim Bakanlığı'nca modül inceleme komisyonu kurulamamıştır. Öğrencilerin ders kaynağı gereksinimi için, modüllerin hazırlanmasının tamamlanması gerekmektedir. Alana öğrencilerin ilgisi fazladır. Havacılık dilinin İngilizce olması nedeniyle İngilizce bilen mezunların istihdam olasılığı yüksektir. Havaalanı bulunmayan Rize-Pazar İlçesinde Pazar Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi'ne Sivil Havacılık Yer Hizmetleri Alanı açılmıştır. Alanlar açılırken sektörle işbirliği yapılmalı yörenin-bölgenin özellikleri göz önünde bulundurularak alan /dal eğitimi oluşturulmalıdır. Bunun durum, mesleki ve teknik eğitimde planlamanın merkezden değil yerel düzeyden yapılması zorunluluğunu ortaya koymaktadır. Bölgede bir maden üretimi yapıyorsa, maden teknolojisi alanı, turizm sektörü yaygınsa, eğlence hizmetleri alanı, konaklama ve seyahat hizmetleri alanı, tarım sektörü yaygınsa, tarım, tarım teknolojileri, bahçecilik alanları açılabilir. Eğitimler sektörlerin gereksinimleri doğrultusunda, mezuniyet sonrası istihdamı da kapsayacak şekilde Milli Eğitim Bakanlığı ile sektörler arasında işbirliği protokolleriyle oluşturulmalıdır. Mesleki ve teknik eğitimin yerel düzeyden planlanması, okulların eğitim ortamları için finansman eksikliklerine de yerel sektörlerin desteğini sağlayacaktır.

Sivil Havacılık Yer Hizmetleri Alanı bölgesel ve yerel düzeyde düşünülmeli sektörle işbirliği önemli unsur olmaktadır. Örneğin; Ankara'da bir havaalanı olduğu için üç okuldaki öğrenciler staj bulmakta zorlanırken, dördüncü bir okula bu alanın açılması yanlış olacaktır. Ankara'da ki her üç okulda da bu alanın eğitimi Anadolu Teknik Lisesi eğitimine kaydırılmalıdır. Böylece öğrencilerin staj süresi azalacaktır. Öğrencilerin İngilizce derslerinin sayısı artırılmalı, öğrencileri mesleki İngilizce ağırlıklı konuşmaya yönlendirilecek programlar hedeflenmelidir. Öğrencilerin üniversitede alanlarıyla ilgili ön lisans programlarına yerleştirilmelerinde ek puan, lisans programlarına

yerleştirilmelerinde de Mesleki Teknik Eğitim Kontenjanı Puanı Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi ile Milli Eğitim Bakanlığı'nca yapılacak işbirliği doğrultusunda verilmelidir. Bu çalışma alanla ilgili yapılan ilk araştırmadır. İlerde mesleki ve teknik liselerdeki sivil havacılık yer hizmetleri alanından mezun öğrencilerin alanda istihdamına yönelik ve okullardaki eğitim ortamlarına yönelik çalışma yapılabilir. Mesleki ve teknik eğitimde açılan yeni alanlar için, bu çalışmanın benzeri diğer çalışmalara örnek olmasını sağlayacak, değerlendirmeler yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Cisco Research (2011). Global trends in vocational education and training. Cisco Systems, Inc. San Jose: USA. [URL: https://www.cisco.com/c/dam/global/en_au/solutions/strategy/content/training.pdf] (Erişim 1 Mayıs 2019).
- Doğan, H. (1983). *Mesleki ve Teknik Eğitim Sempozyumu* (28-29 Nisan 1983) Ankara: Sevinç Matbaası
- EARGED (2008). “Endüstri Meslek Lisesi ve Teknik Lise Öğrencilerinin ÖSS Başarısındaki Düşüş Nedenleri”, ISBN:978-975-11-3070-9, MEB EARGED, 2008.
- Hayat Boyu Öğrenme Strateji Belgesi, (2009). Yüksek Planlama Kurulu, Ankara, 2009. [URL: <http://yoikk.gov.tr/upload/Hayat%20Boyu%20Ogrenme.pdf>] (Erişim 1 Mayıs 2019).
- Hoeckel, K. (2008). Costs and Benefits in Vocational Education and Training. OECD Publishing [URL: <https://www.oecd.org/education/innovation-education/41538706.pdf>] (Erişim 1 Mayıs 2019).
- Karakütük, K. (1991). Mesleki Teknik Orta Öğretimin Verimliliği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* Cilt: 24 Sayı: 2 Yayın Tarihi: 1991
- Karakütük, K. (2012). *Eğitim Planlaması* Ankara: Elhan Kitap Yayın Dağıtım.
- Kokpit, (2019). [URL: <http://www.kokpit.aero/bu-sektor-cok-havali>] (Erişim 1 Mayıs 2019).
- MEB (2012) “Mesleki ve Teknik Eğitim Çalıştayı” [URL: <https://mtegm.meb.gov.tr/TR/dokumanlar/calistay2012.pdf>] (Erişim 23. Nisan 2019).
- MEB (2018). Türkiye'de Mesleki Eğitimin Görünümü 2023 Eğitim Vizyonu Eğitim Analiz ve Değerlendirme Raporları Serisi No:1 • Kasım 2018 [URL: http://mtegm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_11/12134429_No1_Turkiyede_Mesleki_ve_Teknik_Egitimin_Gorunu_mu.pdf] (Erişim 4. Ocak 2019).

- OECD (2018). The future of education and skills: Education 2030. OECD Publishing. [URL: [https://www.oecd.org/education/2030/E2030%20Position%20Paper%20\(05.04.2018\).pdf](https://www.oecd.org/education/2030/E2030%20Position%20Paper%20(05.04.2018).pdf)] (Erişim 1 Mayıs 2019).
- Palacıoğlu, T. ve Dayıoğlu, R. (2017). Mesleki Eğitimde Yeni Düzenleme İhtiyacı Bir Model Önerisi [URL: <https://www.istda.org/Upload/pdf/mesleki-egitim.pdf>] (Erişim 1 Mayıs 2019).
- Yeni Asır, (2019). [URL: https://www.yeniasir.com.tr/insankaynaklari/2010/07/11/havacilik_sektorunde_akici_bir_ingilizce_sart] (Erişim 1 Mayıs 2019).
- Yıldırım, A ve Çarıkçı, O. (2017). Mesleki Eğitimin Gelecek Vizyonu; İnsan Kaynakları Planlaması Açısından Bir Bürokratik Model Denemesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* Yıl: 2017/4, Sayı:29, s.397-413